

2021. | június

No 85

MAGYAR KRÓNIKA

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

1290 Ft

Az analóg
visszatér

z analóg képkidolgozás
labor workshop
EGATÍV, POZÍTÍV ELJÁRÁS
szeptember 26-tól 2hetente
szombat(!)onként
10 - 14.30
FORTE Fotokémiai Ipar, NY
FORTE Photochemical Inc
b+art
1062 bp. aradi utca 11 fezt.4.
312 34 63
DOKUBRO

MAGYAR
KRÓNKA

A lassúság dicsérete

Egy rekkenő nyáron kikötöttünk Zlarin mólójánál. A kajakokat partra húztuk, és felcihelődünk abban a reményben, hogy hideg sört kapunk a rejtelmes dalmát szigeten. A kis vendéglő terasza az öbölre nyílt, zúgtak a kabócák, hat órát harangoztak. Idős helybéliek pipájukat tömve gyülekeztek a ringó halászcsonakok feletti falusi „plázson” az esti boćanjéhoz, golyózáshoz. Pöfékeltek és gurítottak a bársonyos tengeri alkonyatban. Az emberi lét ritka, ártatlan, varázslatos idillpillanata volt ez – megrendülten eszméltünk rá, hogy motorizációnak a nyomait sem látjuk. Zlarin az utóbbi hétszáz évben nem sokat változott, autóval járható utcái – így autói – nincsenek. Talán Gyimesben éreztem hasonlót, Sötétpatakán, amikor Erzsi néni megmutatta, hogyan kell a kalyibában szemétermelés, pazarlás nélkül, önfenntartó módon élni. Nem divatból, hanem azért, mert évszázadokon át úgy szokták meg.

Az egyszerű, ép ésszel be- és átfogható élet iránti vágyunk megerősödött a pandémia hónapjai alatt. De mi is az az egyszerűség? Minden bizonnyal köze van a lassúsághoz. A jelenlét magas fokához, amikor úgy érezzük, az idő tempója újra olyan, mint a gyerekkorunkban, ezért az embert körülfogó tünemények észlelésére is nagyobb esély marad. Milan Kundera írja: „Miért tűnt el a lassúság öröme? Hol vannak a hajdani ödöngők? Hol vannak a népdalok semmittevő hősei, a vándorlegények, akik malomról malomra járnak és a csillagos ég alatt alszanak? Eltűntek volna a mezei ösvényekkel, a rétekkal, a tisztásokkal, a természettel együtt? Egy cseh mondás szép hasonlattal határozza meg édes semmittevésünket: nézegetik a Jóisten ablakait. Aki a Jóisten ablakait nézegeti, az nem unatkozik; az boldog.”

A kanadai David Sax bestsellere az analóg technikák újraéledéséről a Poket gondozásában zsebkönyvben is megjelent. Nem véletlenül: a Poket ötletgazdája az e-bookok korában gondoltak nagyot, és beüzemelték a tömegközlekedési csomópontokon elhelyezett zsebkönyv-automatáikat. Mi sem illene jobban a papíralapú olvasást népszerűsítő kiadó sorozatába, mint Sax könyve, *Az analóg bosszúja*, amely abból indul ki, hogy a digitalizáció forradalmával egyidős az analóg reneszánsza.

A bárhol, bármikor könnyedén elérhető zenefájlok meglepő módon a bakelitlemezzel másodvirágzását hozták el. Aki bakelitet hallgat, az odaül. Nem kapcsolgat, nem lépeget a zeneszámok között. Kézbe veszi a sokszor művészi minőségű borítót, és átadja magát az audiofil élvezetnek.

A mobiltelefonok ma már „jobb” fotók készítésére alkalmasak, mint a néhány évtizeddel ezelőtti professzionális kamerák. Elborít minket a képek óceánja, és mi történik: újra elterjednek a korabeli fotográfiai technikák, nemcsak a néhány évtizeddel ezelőtiek, hanem a fényképezés első évtizedeinek nehézkes és veszélyes eljárásai is.

A digitális naptár- és naplóalkalmazások a mindennapjaink részei, mégis egyre nagyobb népszerűség övezi a minőségi papírból készülő, kézműves kötésű naplókat, jegyzettömböket. Mert jólesik újra nekiülni és kézzel írni.

Aki nem tud a földdel dolgozni, vagy nem élhet odakint a természetben, ösztönösen keresi a digitális zajból való kivonulás egyéb lehetőségeit. Jobb későn, mint soha: a posztmodern ember rájött, hogy miközben felgyorsult élete már javarészt a virtuális térben zajlik, a valódi élményeket még mindig az analóg technikák és pillanatok nyújtják.

Aktuális magazinunk tematikus lapszám: a teljesség igénye nélkül ad pillanatképet az analóg világ hazai közösségteremtőiről és csodabogairól. A nosztalgikus, mégis a jövőbe ívelő játéknak a míves papírra nyomott Magyar Krónika is résztvevője: szándékunk szerint a magazin cikkeinek olvasása hasonló élményt nyújt, mint a felsercenő bakelitlemezzel, a baritpapíron előtűnő kép a sötétkamrában vagy egy szakasz bejárása a kéktúrán.

Tulajdonképpen tényleg olyan egyszerű az egész. Az analóg öröme nem más, mint újraélni a gyerekkor komótosan csordogáló idejét.

Muray Gábor

Hívószó EGYSZE- RŰSÉG

10

—
*Csatlós Regina, a Mindenegyüttmegy
Egyesület vezetője,
a Gyűttment fesztivál szervezője*
A VILÁG NEM OLYAN
BONYOLULT

12

—
Gáspár János vályogfalépítő-mester
OTTHON AZ IDŐTLENSÉGBEN

14

—
*Csibrák Károly, a zamárdi Halas Karcsi
bűféje tulajdonosa*
HALAINK APOSTOLA

16

—
*Zsigmond Zsuzsa kéziszövő
népi iparművész*
FENNTARTHATÓ HAGYOMÁNY

18

—
A HÓNAP EMBERE
*Béres Sándor juhász, történelem-
néprajz
szakos pedagógus*

20

—
UTAZNI LASSAN
Bencsik Gábor tárcája

A hely szelleme ANALÓG ÖRÖMÖK

24

24

MEGINT A RÉGI LEMEZ?

Ma néhány ezer forintért hatalmas digitális zenei archívumokhoz lehet hozzáférni, a kisebb-nagyobb lemezboltokból mégis egyre több van.

32

IDŐK VÁNDORA

Találkozás egy vándorfényképezéssel – Zalka Imre nyaranta több mint százéves fokamerájával járja az országot.

40

MINDEN TEKERCS KÜLÖN VILÁG

Évtizedek óta közösen dolgozó alkotópáros működteti az analóg fényképezészek kánaánját, a fotószaküzletként, műhelyként, galériaként és kávézóként is üzemelő Főfotót.

46

SZÉP LASSAN ELŐJÖN A KÉP

A legnevesebb fotóművészeinket is kiszolgáló labor, a pesti lab4art munkatársaival az analóg reneszánszáról beszélgettünk.

50

A TÖKÉLETLENSÉG TÖKÉLETESÉGE

Szabó Ádám Csaba jellegzetes tányérjain sztárséfek és Michelin-csillagos éttermek szolgálják fel ételeiket.

56

SZÁRBA SZÖKKENT MŰVÉSZET

A festészet folyamatos jelenlét, egész életen át tartó szolgálat – vallja Balla Attila csongrádi képzőművész.

Műhely

67

64

MEGTARTANI A CSIBÉSZ MOSOLYT
A hazai képregényélet fontos eseménye a nemzetközi hírű rajzoló, Futaki Attila új művének, a Puskás Ferenc életét és karrierjét bemutató albumnak a megjelenése.

67

TELEPI NAPLEMENTÉK
Játszódnak bárhol a Futaki Attila által megrajzolt sztorik, noiros látványvilágukban ott lappang a közép-európai életérzés.

74

A FÉNYÉRZÉKENY ANYAG MISZTÉRIUMA
Válogatásunkban hét fotós nyúl vissza a predigitális korba, a fotográfia gyökereihez; a korabeli technika elsajátításán túl elsősorban a varázslatra kíváncsiak.

83

MULANDÓ ÖRÖKKÉVALÓSÁG
Az író-fotográfus Bartis Attila rendhagyó fűveskönyvének alapkérdése: mi is valójában a fotográfia?

84

A TÖRTÉNET ELVESZTÉSE
Részlet az író Az eltűnt idő nyoma című művéből

86

A KÉP MIÉNK, MÉGSEM AZ
Bartis Attilát az analóg és digitális fotográfia különbségéről és az írói képalkotás rejtelméről kérdeztük.

94

AZ ANGYALOK NYELVI TERMÉSZETRAJZA
Halmi Tamás új kötetével nemcsak számot vet azzal, ahogyan a nyelvbe zárkozó költészet feloldódik a divatos irányzatokban, hanem tevékenyen hozzájárul az integrációhoz.

95

Halmi Tamás
 ANGYALKERT

96

AUTOMATA KÖNYVKÖZÖSSÉG
A Poket-mozgalom három év alatt bebizonyította, hogy a digitális világon túl is van élet, és nincs jobb, mint jó könyvekről jól beszélgetni.

99

AZ ADAT NEM MENŐ
David Sax szerint ma egyfajta posztdigitális állapotot tapasztalhatunk meg, a túlbujánzott virtualitásra adott reakcióként tömegek fordulnak az analóg dolgok felé.

100

NEM LÉTEZIK EGYENES LÉC
A Hello Wood egyszerre kreatív építészeti és formatervezési stúdió, valamint oktatási platform.

102

AKIK HISZNEK A KÉZÍRÁSBAN
Boldizsár Károly 1997-ben alapította meg könyvkötő manufaktúráját, mára a Bomo Art igazi magyar márkává vált.

120

Anziks

106

—
KELLENEK EZEK A FÁK

A festőként, író-költőként, műfordítóként, filozófusként és természetvédőként is ismert Karátson Gábort mindig egy cél vezérelte: megóvni az otthonunkat.

110

—
EGY ANGOL KALOTASZEGEN

A magyar népművészet századfordulós felfedezésében nagy szerepe volt Walter Crane-nek: megismertette a világgal az erdélyi kultúrát, és a magyar alkotóknak is ihletet adott a népi motívumok felelevenítésére.

116

—
GÁZLÓ

*A varázsló kertje
 Györfly Ákos tárcája*

118

—
FOTÓTÁR

*Amikor megszólalt az újság
 Multimédia 1961-ből – Ritter Aladár találmánya az információs csatornák összekapcsolására tett kísérlet volt.*

Életút

120

—
AZ ÉLET APRÓ DOLGOKBÓL ÁLL

A cserkészlet megszüntetése után indiánnak állt, a fél világot bejárta, nemzedékek nőttek fel rádiós és televíziós ismeretterjesztő műsorain. Nagyinterjú Juhász Árpád geológussal.

Útravaló

130

—
CSILLAGPORSZEM

Halmi Tamás verse

HÍVÓSZÓ EGYSZERŰSÉG

Összeszedett figyelemmel felébreszteni a készséget a felesleges felismerésére, megérezni a határt a még szükséges és a már függőség között, kiszabadulni a magunk szötte sokféle lenyűgözöttségből: emelt pillanat. A megtalált mérték, az élet gazdag áradatából hirtelen egy pontba sűrűsödő lényeg megragadásának öröme.

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Kováts Gábor

Csatlós Regina

A világ nem olyan bonyolult

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: Hólvényi Kristóf

TÍZ ÉV PÖRGŐS BUDAI ÉLET UTÁN NÉHÁNY ESZTENDEJE A PÉCSELYI HIDEG-HEGYRE, EGY KOMFORT NÉLKÜLI JURTÁBA KÖLTÖZTEK A PÁRJÁVAL. MENEKÜLÉS A NAGYVÁROSBÓL?

Inkább úgy fogalmaznék, hogy egy értelmes élet iránti vágy hívott minket. Egyre határozottabban éreztük, hogy az életidőnk, a munkával töltött energiáinkat szeretnénk olyan dolgok szolgálatába állítani, amiknek valóban értelmét látjuk. Az emberek jó része természetesnek veszi, hogy a csapból víz folyik, egy kattintásra fény van és meleg, a boltban roskadoznak a polcok. De kevesen gondolnak bele, hogy mi a kényelem ára: a környezet és a nálunk kevésbé szerencsés emberek gátlástalan kiszigerelése, szenvedései. Mi viszont úgy gondoltuk, ezt a fajta értékrendet nem szeretnénk többé szolgálni. Fokozatosan beláttuk, milyen kevés dologra van szükségünk, és a kiköltözésünk óta, materiális értelemben, csak még tovább egyszerűsödött az életünk.

A MUNKA AZONBAN NEM LETT KEVESEBB, HISZEN AZ ÖNELLÁTÁS, A GAZDÁLKODÁS TELJES EMBERT KÍVÁN.

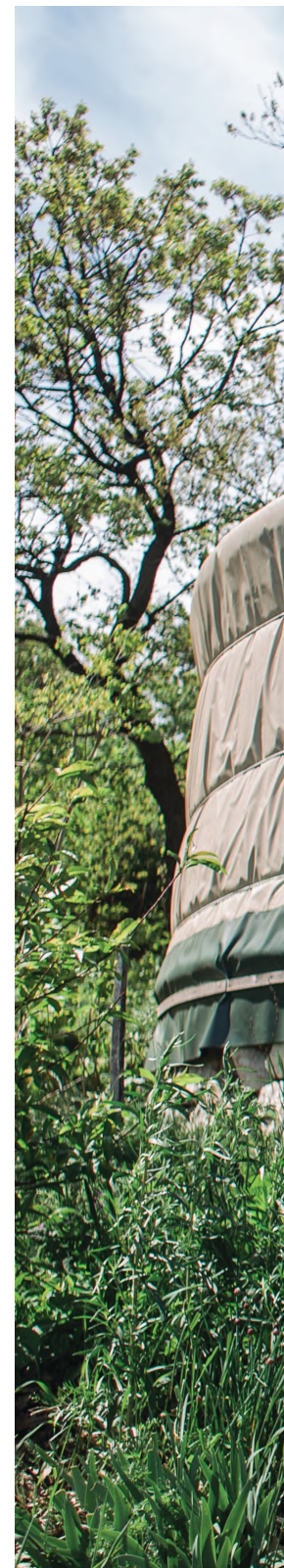
De ez egy jó munka, hiszen van kézzelfogható eredménye. Sosem voltam például ennyire izmos és egészséges, pedig nem járok konditerembe; a természetben élés észrevétlenül átforgatta a lelkem mellett a testemet is. És bízom benne, hogy a példám, a példánk másokat is inspirálhat. Ezért találtuk ki a Gyüttment fesztivált, azaz a városból a természetközeli életbe kíváncsiak éves találkozóját is, ahol önfenntartásról, környezettudatosságról, harmonikus létről beszélgetünk napokon át.

ÖNÖK KITŐL TUDNAK TANULNI MA, AMIKOR MÁR A KONYHAKERT IS EGYRE KEVESEBBÉ DIVAT, AZ ÁLLATTARTÁSRÓL NEM IS BESZÉLVE?

Sajnos valóban elég volt hozzá két-három generációnyi kiesés, hogy a paraszti lét és a hozzá kapcsolódó fenntartható életforma már-már szégyellni valóvá váljon, és így elhalványuljon az azelőtt nemzedékről nemzedékre örökített tudás. Az ismereteinket a hagyományos ökológiai gazdálkodásról paradox módon vagy az internetről vadászuk le, vagy tanfolyamokon hallunk róla. De nem is ez a dolog legnehezebb része, hanem a mentális gátak átlépése. Elhinni, hogy képesek vagyunk dolgokat megtenni, a világ nem olyan bonyolult, amilyennek látszik, nem kell mindig mindenhez szakember. Nekem sem volt könnyű az út, mire rájöttem, hogy kenyeret sütni vagy sajtot készíteni, legalábbis alapszinten, nem is olyan nagy ördögösség.

HA LELESSÍTJUK AZ ÉLETÜNKET, RÁNK TÖR A MAGÁNY...

Nem feltétlenül. Tény, hogy amióta egyre több mindent elő tudunk magunk állítani, egyre kevesebbet járunk be a városba, de azért mi sem zárványként élünk a Hideg-hegyen a másfél éves kislányunkkal. Eleve nyolcan lakunk a területünkön, és a környezetünkben élőkkel is szoros a kapcsolat. Közös tartjuk az ünnepeket, sőt körvonalazódik egy messzebbre mutató, gazdasági együttműködés terve is. Az aktív közösségi élet szép megtartóerő. Ahogyan a járvány időszaka megmutatta, milyen fontos a túléléshez az összefogás, úgy a gyermekeink jövője érdekében ezt is vissza kellene tanulnunk: szegényérzet nélkül kérni, adni, odafordulni szívvel, bizalommal, nyitottsággal egymás felé.

Csatlós Regina „kiköltöző” gazdálkodó, a Mindenegyüttmegye Egyesület vezetője, a Gyüttment fesztivál szervezője, egy másfél éves kislány édesanyja

Gáspár János

Otthon az időtlenségben

Gáspár János vályogfalépítő-
mesterLejegyezte: **Ferenczi-Bónis Orsolya**
Fotó: **Kováts Gábor**

Nagyszüleim parasztházában nőttem fel, a vályogfalak között nyaranta hűvös, telente meleg volt, a páratartalom pedig mindig ideális. Tizenéves voltam, amikor szüleimmel elköltöztünk, az új házban száraz levegő, rekkenő nyarak és hideg telek vártak rám. Képtelen voltam megszokni, ezért elhatároztam, hogy a saját házamat természetes anyagokból fogom felépíteni. Amikor viszont erre sor kerülhetett volna, szembesülnöm kellett azzal, hogy a vályogfalépítés hagyományos népi mesteriségét már szinte senki nem ismeri és gyakorolja. Egy szerencsés véletlennek köszönhetően megismertem az egyik utolsó idős mestert, aki nemcsak megosztotta velem a vályogozás évszázados tudását és gyakorlati fortélyait, amiket még ő is az édesapjától tanult, hanem miután felépítettük a házam, felajánlotta, hogy dolgozzunk tovább együtt.

Nemcsak megtanultam egy évezredes mesterséget, de megmentettünk, sőt továbbgondoltunk egy majdnem elfeledett technológiát. Ennek immár huszonegy éve, azóta országszerte több mint hetven házat építettem meg, és több mint százhetvenet újíttam fel – száz-, sőt kétszáz éves épületeket is hoztunk már rendbe. Ezt az építkezési módot elődeink nagyon jól kitalálták, ráadásul a vályog rendkívül időtálló anyag, nem véletlen, hogy még ma is – jellemzően az autópálya-építések során – több ezer éves paticsfalú házak maradványait találják meg szerte az országban. A ma épülő otthonokat is áthatja egyfajta időtlenség: a vályogház már csak alapanyagai miatt is természetközeli életmódot jelent, és nagyon szép, letisztult lakótereket lehet kialakítani benne.

Úgy látom, egyre nő az igény a természetes és hagyományos módszerekre. Az emberek felfedezték a népi építészet megoldásait, és visszatérnek a régi, jól bevált anyagokhoz. A vályogozás nagyszerűsége egyszerűségében is rejlik: olyan természetes összetevőket, anyagokat használunk, mint az agyag, a szalma és a víz. A szalma rendkívül szilárd, egy szálát is szinte lehetetlen eltépni. Ha magunk elé képzeljük, máris megértjük, miért olyan jó hőszigetelő és hőtartó tőle a vályog – a masszív, hatvancentis falak ezt a hatást csak fokozzák. A vályog élő, lélegző anyag, ha túl sok a pára, magába szívja, ha pedig száraz a levegő, kiengedi, ráadásul közben átszűri, megtisztítja. Az ember életének jelentős részét a házban tölti – nem mindegy, hogy milyen körülmények között.

Mindezekén túl is erős a kötődésünk ehhez az évezredes házépítési módszerhez, hiszen a vályogozás ősi magyar megoldás. Elődeink nemcsak értettek hozzá, de magától értetődött számukra az is, hogy maguk építették fel az otthonukat. Vályogostáborokat is tartok, folyamatosan növekvő létszámmal, a fiataloktól az idősekig minden korosztály szeretné elsajátítani a mesterséget. Rajtuk is azt látom, hogy nem pusztán egy újraéledő hagyományról van szó, hanem elemi igényük van az embereknek arra, hogy a kellő időt ráfordítva, saját kezükkel, természetes anyagokból hozzanak létre dolgokat. ■

Csibrák Károly

Halaink apostola

Szöveg: Póla Gergely
Fotó: Földházi Árpád

Ha büfét szeretnék nyitni a Balatonnál, rosszabb helyszínt keresve sem találnék a zamárdi Mókus utcánál: távol van a főúttól, a megállóktól, az üzletektől, a strandtól – ide nem téved be az ember. Elhamarkodott döntés ilyenbe beleugrani egy baráti fröccsözésen? Lehet, a sütőde mindenestre már a negyvenedik szezonját kezdte meg pünkösdkor.

A jó halakra az indulástól állandó kereslet mutatkozott, de Csibrák Károly csak az ezredforduló táján mert főszerepet adni nekik, mert sok évbe telt, amíg rátalált a megbízható beszélőtökre. Már-már küldetésévé vált a halfogyasztás népszerűsítése, igyekszik megkedveltetni a hekk mellett – vagyis inkább helyett – az édesvízi, lehetőleg magyar halakat.

Sorban rukkolt elő a különlegességekkel, elsőként felesége ötlete nyomán a rántott haltejjel, majd a halmájpástétommal, illetve a védjegyévé vált Y szálla nélküli keszeggel. „Csinálják utánam!” – mondja, de ez nem magyazolás, inkább felhívás. A titok nyitját, a két milliméterenkénti irdalást már bemutatta a tévében, az interneten is, még sincs a láthatáron követő vagy versenytárs. Igaz, a keszeg szemérmetlenül megköveteli a munkát, az alázatot: egy közepes méretű példányra másfél száz bevágás kívánkozik. Másképp nincs értelme, mert szálfafőzelék lesz – vallja a konyhafőnök. Szezonban mindennap két munkaórát elvisz az ipszilontalanítás. Az ehetetlen halként számontartott busával is négy évig kísérletezett a mester, mire rálelt a jó feldolgozási módra és receptúrára, utána többmázsányit adott el belőle nyaranta.

A busa több társával 2013-ban, a balatoni halászat megszűnésével eltűnt az étlapról. Csibrák Károly nem tartja jónak a döntést, állítva: Európa legjobbjai közt vannak a magyar tenger gyümölcsei, a halgazdaságokban nevelt állatok jó része nem tud versenyezni velük. Szerencsére a gasztroforradalomként emlegetett folyamat ráirányította a figyelmet arra, hogy minden az alapanyagánál kezdődik, így egyre több vendéglátó akar és képes ellenállni a felpumpált nagyüzemi hálnak, bármennyiért kínálják is.

Halas Karcsi a jó beszállítókkal kialakított kapcsolatrendszerét a szaktudásánál is értékesebbnek tartja, noha az utóbbi nélkül a minőségi árut sem találná meg. Kórboncnoknak is nevezi magát, a halat megvizsgálva ugyanis nemcsak a hús és a zsír arányára, hanem számos egyéb dologra is tud következtetni: a tartás körülményeire, az elkészített hús ízére, állagára. Mára eljutott oda, hogy rangot jelent szállítani neki.

A piac másik térfelén is mind többen jönnek rá, hogy az egyszerűség és a minőség nem egymást kizáró fogalmak. A Mókus utca tájékozási ponttá vált, elismert vendéglősök, gasztronómiai szakemberek is felkeresik ropogós bundájú halaiért. Csibrák Károly mégsem ezt tekinti a legnagyobb elismerésnek, hanem azt, hogy a tucatnyi művész törzsvendég egyikével, Szabó Gyulával holtig tartó barátság szövődött. Megesett, hogy a test táplálására hivatott teret az eszeájcscörgés elülte után lélekemelő versszavalás töltötte be.

Az üzletvezető missziós tevékenységének is látszik az eredménye: a hekk immár a forgalom kisebbik hányadát adja. Emellett egyre népszerűbb a halfogyasztás, amiben talán ennek a néhány tucat négyzetméteres zárandokhelynek is szerepe volt. ■

Csibrák Károly, a zamárdi
Halas Karcsi büféje alapí-
tó tulajdonosa

Zsigmond Zsuzsa kézziszövő népi
iparművész, a Magyar Művészeti
Akadémia ösztöndíjasa, hat
gyermek édesanyja

Zsigmond Zsuzsa

Fenntartható hagyomány

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Darabos György

A RÉGI NÉPI SZŐTTESEKET LEGTÖBBSZÖR CSAK MEGCSODÁLJUK, ÖNNEK A HAGYOMÁNYŐRZÉS ENNÉL TÖBBET JELENT: A MINDENNAPOKBAN HASZNÁLHATÓ TEXTILEKET KÉSZÍT AUTENTIKUS MINTÁK ALAPJÁN.

A Kertészeti Egyetemre jártam, amikor egyszer csak felmerült bennem, hogy szeretnék egy szövőszéket. Váratlanul ébredt a vágy, de a kézművesség iránti vonzódásomnak volt előzménye: édesapám révén bunyevác származású vagyok, gyerekként sokszor voltam a nagymamámnál Bácskában. Hamisítatlan parasztházban élt, volt tisztaszoba, nagy kamra, a konyhában sparhelt, az udvaron kukoricagóré. Talán innen ered bennem az egyszerűség szeretete. A nem napi használatra szánt, mives paraszti szőttesek mellett sok háztartási textil készült, és nekem mindig ezek tetszettek jobban. Először csak magunknak szőttem egy-két darabot, például konyharuhákat, kenyereszákókat, aztán már adtam őket ajándékba is; mindenki örült nekik. A legtöbb szőttesem nem kiállításra, hanem az otthonokba készül.

A MUNKÁIT NÉZVE AZ A BENYOMÁSOM, HOGY A NÉPI FORMAKINCSET LETISZTULVA, AZ ESSZENCIÁJÁT MEGRAGADVA ADJA VISSZA. HOGYAN SZÜLETNEK AZ ÚJ MOTÍVUMOK?

Mindegyik szőttesemnek van népművészeti alapja. A legelsőket – miután a férjemmel a Néprajzi Múzeumban megnéztük, hogy egyáltalán hogyan kell összerakni egy szövőszéket – a múzeum sárközi tárlójában látott minták alapján szőttem. Nem lettek ugyanolyanok, egy kicsit újra lettek gondolva. Ma is mire kitalálok és megszövök valamit, addigra a minta és az arányok változhatnak az eredeti darabhoz képest. A megrendelői kívánságokból is jönnek új megoldások. Elmondják, mit szeretnének, én pedig végiggondolom, hogyan valósítható meg. Készült már például függöny úgy, hogy valakinek egy vállkendőm tetszett meg, és annak alapján szőttem meg.

AZ MMA MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJPROGRAMJÁNAK RÉSZTVEVŐJE. MELYIK AZ A SZŰKEBB SZAKMAI TERÜLET, AMELYET KUTAT?

A bácskai bunyevácok szőttesei a témám, ezek eddig kevés figyelmet kaptak. Az ösztöndíjat kutatásra, rekonstrukciók és újragondolt szőttesek készítésére nyertem el. Családi körben, de még a tájházakban is csupán egy-két megőrzött darabot találtam, de a Vajdasági Magyar Folklorközpont vezetőinek segítségével kapcsolatba kerültem egy fantasztikus magángyűjteményt birtokló szabadkai családdal. Most épp egy ágyterítőt tervezek egy gyapjúpokróc-rekonstrukció alapján, a gyönyörű kötények alapján pedig terítők készülnek majd.

VAN MÉG ESÉLY VISSZATÉRNI A TERMÉSZETES FONALAKBÓL KÉSZÜLT TEXTÍLIÁK ÁLTALÁNOS HASZNÁLATÁHOZ?

A legnagyobb nehézség mára az alapanyag-beszerzés lett. Magyarországon sokféle iparág tönkrement, sajnos a fonalgártás is. Két éve a legnagyobb bánatomra a komáromi lenfonót is bezárták. Magamról nem tudom elképzelni, hogy valaha is műszálas textíliákat használjak, és a vásárlóim is így vannak ezzel. Ma annyi szó esik a fenntarthatóságról, emellett a természetes anyagoknak varázsuja van, és a kézzel készülő alkotásokba az ember belerakja a szívét-lelkét, anélkül nem is megy. Szívmelengető, hogy ez láthatóan megérinti a fiatalokat is, az idősebbekben pedig a szőtteseim láttán gyerekkori élmények idéződnek fel, úgy érzik, megtalálták, amiről azt gondolták, hogy már régen elvesztették. ■

A HÓNAP EMBERE

Szöveg: Csender Levente
Fotó: Kováts Gábor

Béres Sándor

Egy ember áll a 4-es út közelében. Keletre néz. Az Alföld felől a Kárpátok felé. Nincs még negyven. Nem túl magas, szemüveges, zöld nadrágban, bakancsban, bekecsét a hátizsákjára rakva. Oldalán bicika lóg, hátizsákjában lókolbász. Útra készen. Indulóban Erdélybe. Járt már lóháton Csíksomlyón, sőt Kazahsztánban is. Lovagolt háromezer kilométert. Akkor megtanulta, hogy az időnek nem kell túl nagy jelentőséget tulajdonítani, és nem kell fölösleges holmit cipelnie magával. Élni a jelenben kell. Jelentkezett Bőjte Csaba ferences szerzetes felhívására hegyi pásztornak. Gyerekkori álma, hogy juhász legyen. Elvégezte a történelem–néprajz szakot, az alföldi pásztorokból doktorál, kitanulta az ácsmesterséget és a bőrművességet. Hiába mondták a professzorai, hogy válassza el az elméletet a gyakorlattól, nem hallgatott rájuk. Ő szeretné hasznosítani, amit tanult. Összerakott már néhány juhnyáját, saját juhait is voltak, de túladott rajtuk. Csak a lovát viszi majd magával Székelyföldre.

Meséli, hogy ifjú bölcsészként unatkozott a nyáj mellett, kiment hozzá a juhász, ránézett a nyájra, és elkezdte sorolni, hogy az ott sánta, annak gyulladt a tőgye..., ha végignézed a négyszáz juhot mindennap, nem fogsz unatkozni, sőt elég se lesz egy nap. Kipróbálta. Megértette, hogy a juhászok miért beszélnek keveset. Másképp jár az agyuk, kiejtik a fölösleges információkat. A beszédük is az egyszerűség felé tart. A kommunikáció hangsúlya áttevődik az ember-állat viszonyra.

Azért megy Erdélybe, mert ott május elsejéig mindenki ott legeltet, ahol akar. Szabadság van. Lehetett volna muzeológus, de épp kitört a világvárvány, és újra kellett szerveznie az életét. Igen, a szabadság.

Ő arrafelé tart, ahonnan az emberek lassan elfogynak: fel a hegyi legelőre, fel a juhokkal oda, ahol nincs áram, nincs forgalom, nincs civilizáció, de van egy ház, egy csűr, egy tó, tizennégy hektárnyi hegyi legelő, erdő, állatok, legeltetés, az egyszerűségben megélt teljesség lehetősége. Ott, a havason máshogy jár az idő. Talán óra se kell. A nap és a hold mutatja a napszakokat, az állatok megszabják az életrendet.

Sándorra szép feladat vár. Ha már belakta a havast, Csaba testvér gyerekeivel kell megszerettetnie azt az életformát, amelyet ő is él. Legyenek a maguk urai, tanulják meg a gazdálkodást, az önellátást, tiszteljék a természetet, a hegyi legelőket. Ez az egyetlen megújuló energiaforrás Székelyföldön. Az erdőket letarolják, az soká nő újra, de a hegyi legelők minden tavasszal új sarjat hoznak, hívja föl a figyelmet Bőjte Csaba.

2021. május 1-jén Sándor a székelyföldi Szencsedén lovával együtt munkába állt. Egy kisebb juhnyájjal, négy kutyával és Csaba testvér áldásával. Be kell laknia a hegyi legelőt, és azt a tiszta egyszerűséget, szabadságvágyat, a természetet, a hegyi legelőket, erdők tisztelét, az állatok szeretetét kell a gyakorlatra érkező gyerekeknek átadnia, ami amúgy is benne lakik. Gyerekkori álmát valósítja meg, és ott fönt közelebb van a Jóistenhez is. ■

Utazni lassan

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Fotó: **Muray Gábor**

Ülök a trolibuszon, nézelődöm. Kevesen vagyunk, csupa egymásnak idegen ember, akit most egymás közelébe sodort a véletlen, útítársak néhány megállóig. A többiek számára is bizonyára ismert utcákon járunk, mégis szívesen nézegetjük a várost, a házakat, az embereket. Ezúttal nincs senki, aki a telefonjába mélyedne, megszokottságában is vonzóbb az internetnél a kinti valóság, akár valami végtelen film, amire oda sem kell figyelni, mert cselekménye sincs. Mintha a hatvanas-hetvenes években készültek volna ilyen olasz és francia filmek: semmi akció, semmi dráma, a hétköznapi életünk, éppen csak egy kicsit megemelve, átlényegítve a művészet varázslatával. Szerettem őket.

Utasnak lenni kiváltságos dolog: az ember a feladatok végtelen sorából kivett időbe lép, nem kell figyelnie, törekednie, fel van mentve a problémák megoldása alól, hiszen csak az a dolga, hogy az utazás megtörténjék vele. A legszebb, ha célja sincs, ha maga az utazás a cél, az élet filmjének szemlélése anélkül, hogy bele akarna avatkozni mindabba, ami történik körülötte.

Elhagyja a trolibusz a Nagykörutat, úti célomhoz érek, sajnálom, hogy mindjárt vége a szemlélődésnek. Remek ötletem támad: maradok, ezen a járaton a végállomáson nem muszáj leszállni, egy háztömböt megkerülve visszafordul. Visszafelé ugyanide hoz, majd akkor leszállok, addig utazom és nézelődöm.

Az utastársak fokozatosan kicserélődnek, csak egy idősebb úr maradt, aki nálam korábban szállt fel. Lehet, hogy ő is csak nézelődik? Ki tudja, hányan lehetünk ebben a nagy városban, akik passzióból utaznak buszon, villamoson? Lehet, hogy meglepően nagy szám jönne ki.

Igazságot rejtő közhely, hogy az utazás az életünknek talán a legerősebb szimbóluma. Még az is szimbolikus, ahogy felgyorsultak az eszközeink. A modern technika azzal, hogy a helyváltoztatás egyre gyorsabb lehetőségeit kínálja, különös tévedésbe ejt. Azt az érzést kelti, hogy amit utazással töltünk, az valójában elvesztegetett idő, és arra kell törekednünk, hogy ezt a veszteséget a lehető legkisebbre szorítsuk, a lehető leggyorsabban eljussunk a kiindulópontunkból a célállomásig. Mintha

az életünknek is az volna a célja, hogy minél gyorsabban leéljük. Lehetséges ennél nagyobb tévedés?

A híres magyar világljáró jut eszembe, Kőrösi Csoma Sándor, különös, zseniális ember, minden akadályt legyőző akarattal. Nemrég utánaszámoltam, mennyi idejébe is telt elutazni Tibetbe, ahol a neki rendelt feladat rátalált. Persze, az ő élete is bizonyosság a régi igazságra, amely arra tanít, hogy nem te találsz rá a feladatodra, hanem a feladat talál rád. Neked az a dolgod, hogy felkészülten és nyitott lélekkel fogadd ezt a találkozást, se a restség, se a makacsság ne tántorítson el tőle. Sem pedig a sietség, a türelmetlen törekedés valami felé, ami nem is a dolgod.

Kőrösi Csoma sem tibetológus akart lenni, hanem a magyar őshaza felkutatója, a sors azonban azt a feladatot szánta neki, hogy elkészítse az első szakszerű tibeti szótárt. Miután befejezte otthoni és külföldi iskolai tanulmányait, és megtanult tizenhárom nyelvet, 1819. november 28-án Vöröstoronynál elhagyván Magyarországot elindult keletre, hogy a magyarok keleti emlékeit kutassa. Először Bukarestbe ment, onnan 1820. január 1-jén indult tovább, és öt hét alatt Szófián át Konstantinápolyba érkezett. A török fővárosból áthajózott Alexandriába, onnan Szíriába, és április 13-án megérkezett Aleppóba. Egy hónapra rá Moszulban volt, újabb két hónap múlva, július 21-én Bagdadban. Teheránba október 14-én érkezett, itt néhány hónapig perzsául tanult. A következő év tavaszán, 1821. április 18-án jutott el az észak-iráni Meshedbe, ahonnan októberben indult tovább. 1822. január 6-án Kabulba érkezett. Továbbindult Lahorba, Szrinagarba, és végül 1822. május 23-án érkezett meg Ladakhba, tibeti kutatásainak kiindulópontjához.

A Csomakőrös és Ladakh közötti négy és fél ezer kilométernyi távolságot ma öt-hat óra alatt teszi meg a repülő. Csomának szekéren, hajón, lovon, tevéen, de legfőképpen gyalog utazva két és fél évbe telt. És ha azt kérdezem, hogy a mai utazó vagy ő töltötte hasznosabban az idejét, aligha kétséges, hogy Csoma mellett kell letennem a voksomat.

Hol vannak már azok az idők, amikor csodával volt határos nyolcvan nap alatt megkerülni a földet! Ha minden repülőtéri hercehurcát beleszámítunk, akkor is bárki képes véghezvinni ezt három nap alatt. És aki így tesz, ki gépen száll fölébe, az mit lát a világból? Repülőtereket és a felhőket odafönt.

Ülök a trolibuszon, ami a járatszámával még ma is őrzi Sztálin emlékét – a zsarnok hetvenedik születésnapjának ünnepére indult el az első, ezért vannak csak 70-től felfelé számozva a járatok –, kényelmesen, csöndesen gurulunk a pesti forgalomban, de még mindig tízszer gyorsabban haladok, mint ha gyalog tenném meg az utat. Pedig a legtöbbet gyalog lát az ember. Talán helyesebb úgy fogalmaznom, hogy legtöbbet gyalog él az ember.

Idős irodalmár barátom mondta egyszer, ráérős délutánon: ti folyton mindenféle időmegtakarító eszközöket használtok. Mondd, hol az a sok idő, amit megspóroltatok? Ha autóból ültök, ha vonatra, repülőre szálltok, hol a gyors utazással megtakarított idő?

Több mint egy évszázad óta a civilizációnknak az a sajátos illúziója, hogy az egyenletesen haladó idő korát hátrahagyva immár gyorsuló időben élünk. A nyolcvanas években nagy sikerű könyvsorozat is megjelent az egyik magyar kiadónál, *Gyorsuló idő* volt a címe, tudományos ismeretterjesztő műveken át ezt a folyamatot igyekezett bemutatni.

Mintha mára megkopott volna ez az érzés. Jó, persze, látjuk a dolgok felgyorsulásának ezer jelét – de jól van ez így? Nem önmagunkat csapjuk be vele? Hiszen az időt, a valódi, fizikai időt nem lehet felgyorsítani, és talán az életünk ritmusát sem lehet. Vagy ha mégis, nem nyerünk, hanem veszítünk vele.

Hogy még cifrább legyen a paradoxon: a gyors eszköz néha még lassabb is, mint amit lassúnak gondol az ember. Néhány éve Koppenhágában jártam, alig hittem a szememnek, ott szó szerint a fél város biciklivel jár. És nem jófejségből, klímavédelemből, az csak ráadás. Azért bicikliznek, mert a zsúfolt nagyvárosban az a leggyorsabb módja a közlekedésnek. Mellesleg mozognak, nézelődnek is – élnek.

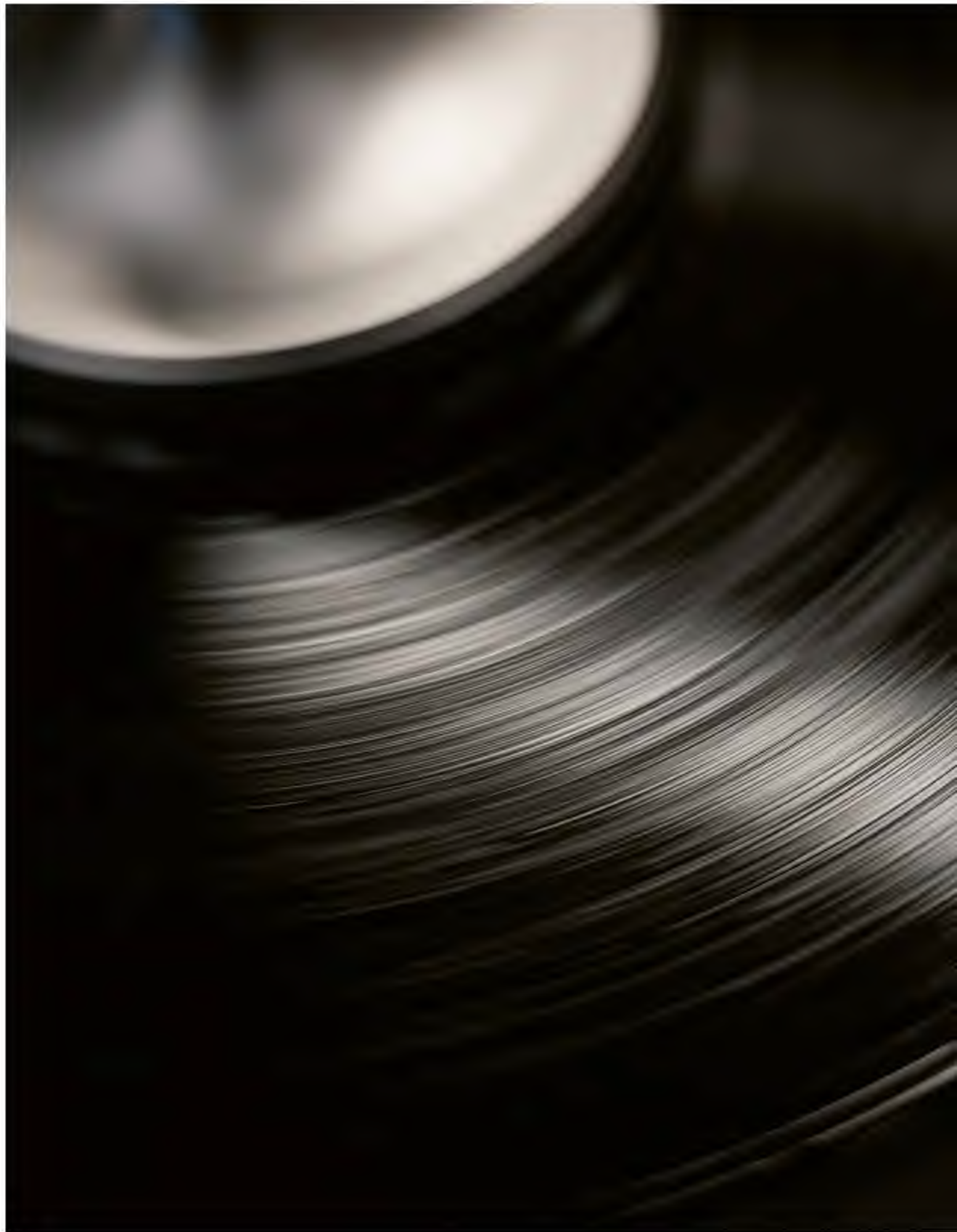
Kereszteződéshez érünk, piros a lámpa, megállunk. Sárgára vált, indulnánk, de zöttyenve megállunk újra, valaki előttünk még átszalad a zebrán. Mondanám neki, amivel belém karolva egyszer rám pírított egy barátom, amikor magam is siettem volna átérni a villogó jelzésnél a túlsó oldalra: soha ne hagyd, hogy a közlekedési lámpák zsaroljanak! Mondanám mindnyájunknak: soha ne hagyd, hogy sietésre zsaroljon a világ! Utazni lassan – ez volt, ez is maradt az embernek való.

A HELY SZELLEME ANALÓG ÖRÖMÖK

Lángnyelvek festik az agyagot,
hanghullámok olvadnak
a vinilkorongba, a papíron előtűnik
a kép. Tetten ért pillanatok.
Az anyag, az akarat és a véletlen
összjátékának lenyomatai.
Lenyomatok, melyek
„megismételhetetlenek
minden szépségükkel
és szépséghibájukkal együtt”.

MEGINT A RÉGI LEMEZ?

Szöveg: Smid Róbert

Fotó: Földházi Árpád

Hiába lehet ma digitálisan néhány ezer forintért hatalmas zenei archívumokhoz hozzáférni, itthon a kisebb-nagyobb független lemezboltok nemhogy tartják magukat, de egyre több van belőlük. Ellátogattunk hát néhányba, hogy lekövethessük az analóg hangzás újbóli térhódítását.

Mint 1986-os születésű ahhoz a generációhoz tartozom, amely gyerekként élte meg az analóg formátumokról a digitálisokra váltást: a bakelitlemezeiről, illetve a hang- és videokazettákról először a cd-kre és dvd-kre, majd a streaming-szolgáltatásokra. Néhány éve a pesti belvárosban sétálva akadt meg a szemem egy apró hanglemezbolton, a beszédes nevű Vintage Recordson. Miután megvettem náluk a Genesis *Invisible Touch* című lemezét, másnap már el is kértem édesapám évtizedek óta szabadságolt, de kifogástalan állapotban lévő Pioneer PL-100 lemezejátszóját. Amikor feltettem a szintén 1986-os, magyar nyomású lemezt, húsz éve digitális formátumokhoz szokott fílem olyan hangélményben részesült, hogy azóta

sem győzöm vadászni a kedvenceimet vinilen. A The Dresden Dolls elborult zongorajátékai, a King Crimson három dobosának basszusa ugyanúgy élvezetesebb analógan, mint Ella Fitzgerald improvizációi vagy Bruce Springsteen dörmögése. A független lemezboltokban forgolódva aztán rövid időn belül konstatáltam, hogy egy globális trendnek lettem a részese: a bakelit reneszánszának.

Meglepő módon a hanglemezpiac itthoni fel-futását sem elsősorban az okozta, hogy a most ötvenes-hatvanas éveikben járók az anno cd-re cserélt vinillemezeiket elkezdték „visszavásárolni”. Hanem az, hogy a hagyományosan legtökeérősebbnek gondolt tizenhét és negyvenkilenc közötti korecsoport belépett a bakelitszintérre. De tényleg csak a jobb

hangzás vezette volna ide őket? A 2012-ben alapított és azóta a legnagyobb magyar készlettel – mintegy hússzezer vinillemezzel – rendelkező Bakelitfutár tulajdonosa, Juhász Csaba árnyalja a képet, amikor arról beszél, hogy sok olyan fiatal rendel tőlük lemezt, akinek lehet, hogy lejátszója sincsen. A bakelit ugyanis divattárgy lett, sokan pózolnak lemezekkel a közösségi médiában, vagy használják a szobájuk berendezéseként. Ezért is kelendők a színes vagy képpel felülnyomott lemezek, például Ariana Grande és Lady Gaga albumai vinilen. Ez az új vásárlóközönség tehát már nem gyűjteményt hoz létre, és valószínűleg csak néha hallgatja meg a megvásárolt lemezeket. Ez utóbbival kapcsolatban Juhász felhívja a figyelmet arra, hogy a bakelit mellett maguk a lemezjátósok is divatcikké váltak, azonban ez legkevésbé sem kedvező fejlemény a zeneipar számára. „A szülők megveszik a nagy áruházláncokban olcsón árult lemezjátósokat a gyerekeknek, amelyek inkább dísz tárgynak jók, semmint normális minőségben zenét hallgatni. Utána pedig visszahozzák a tőlünk vásárolt lemezt, hogy ugrik vagy akad lejátszáskor, mikor pedig itt feltesszük egy minőségi lemezjátósóra, érdekes módon tökéletesen szól: a hiba az ő készülékükben van” – fogalmaz a bolttulajdonos.

Amikor arról kérdezem, melyek a keresett műfajok, a jazzt kiemeltnek nevezi, de mint mondja, a metál- és a rockalbumok is szépen fogynak. A jazz annyiból van jobb helyzetben, hogy a csúcseszközöket használó vevőkör ebben a műfajban tud vásárolni analóg mesterszalagról nyomott, „analóg analóg” lemezeket, amilyeneket a rock műfajában még a Pink Floydnál sem találunk – teszi hozzá. A jazz népszerűsége egyrészt tehát a tiszta analóg formátumában rejlik, a másik ok pedig Juhász egyik axiómája: a nagyobb készlet nagyobb kereslettel jár. És mivel a régi jazzfelvételek licencei vagy lejártak, vagy pedig olcsón megkaphatók, a piaci kínálat végeláthatatlan – az olyan jazzre szakosodott kiadók pedig, mint az orosz DOL vagy a spanyol WaxTime többnyire jó minőségű felvételeket árulnak kedvező áron. A Mobile Fidelity (MoFi) kiadványai viszont más kategóriát jelentenek ebben a szcénában: a 3000–6000 példányban kiadott boksok végső soron részvényszerű értéket képviselnek – árulja el a szakember. Különlegességük egyrészt abban rejlik, hogy a hagyományos díszdobozos kiadásokhoz hasonlóan tartalmazhatnak olyan kurióznak számító felvételeket, fotókat, ritkaságokat, amelyek korábban nem jelentek meg. Ezek gyakran valamilyen jubileumhoz, évfordulóhoz köthetők. A Scorpions együttes *Wind of Change* című albumának 30. év-

fordulós boksza például a berlini fal egy darabját tartalmazza. Másrészt ezek a kiadványok azért is felső kategóriások, mert a boksokban rejülő hanglemezt speciális, úgynevezett egylépcsős technikával nyomják, így a hangzás kisebb mértékben torzul.

Bár a Bakelitfutárnál át lehet venni – esetenként pedig, ahogy hallottuk, vissza is lehet vinni – a megrendelt lemezt, a bolt ma már csak telephelyként működik, és egy logisztikai központ atmoszféráját árasztja a Jimi Hendrix-árnyékolók és a mutatók, természetesen kislemezekkel telepakolt zenegép ellenére is. A Bakelitfutár stábjában igyekszik minden műfajból tartani lemezeket, sőt még olyankor is képesek beszerezni őket, amikor egy-egy album már nem szerepel a kiadók katalógusában – ilyen Caro Emerald *Deleted Scenes from the Cutting Room Floor* című albuma –, vagy ha akadozik a gyártás, mint például a Pink Floyd-lemezek esetében. Juhász fentebb idézett axiómája ugyanis itt is érvényesül: a nagyobb választék hozza magával a nagyobb forgalmat is. És mivel évről évre negyven százalékkal nőnek az eladási számaik, nem csoda, hogy partnerei lettek a Discogsnak, a legnagyobb nemzetközi lemezadási és -információs oldalnak, ahol a Bakelitfutár jelenleg ötezeröttszáz visszajelzés alapján százszázalékos elégedettséget tudhat magáénak. A koronavírus-járvány azonban nem várt módon okozott nehézségeket a lemeziparnak: mint Juhász rámutat, a vinil műanyagból készül, amelynek jelentős részét a kerozin mellékterméke szolgáltatja az iparágak, ezért a pandémiát a légitársaságok drasztikus forgalom-visszaesése miatt a lemezgyártás is megszenvedte.

Máshogy jártak rosszul a járvánnyal a hagyományos lemezboltok. Nagy Kálmán, a budapesti Vintage Records Hanglemezbolt tulajdonosa a turisták hiányát fájlatja. Forgalmának egy részét ugyanis azok a külföldiek adták, akik vagy az itthon a rendszerváltás előtt a piacot elárasztó – többnyire pocsek minőségű – indiai Dum Dum termékeit keresték nála, például a Beatles-albumokat a japán turisták, vagy kifejezetten kelet-európai nyomásokra voltak kíváncsiak, mivel a Jugoton és a Hungaroton könnyűzenei kiadványait Nyugat-Európában nem forgalmazták. Ám nemcsak a nyomás egzotikuma miatt kelendők ezek a lemezek, hanem azért is, mert a térségben gyakran a nemzetközi kiadástól eltérő borítókat kaptak. Így járt a Black Sabbath *Heaven and Hell* című albuma is. Nagy Kálmán a problémák ellenére sem bánkódik nagyon, mert egyrészt a törzsvásárlói, akik között – mint ezt ő is megjegyzi – sok a fiatal, eltartották a boltot az

„A független lemezboltokban forgolódva aztán rövid időn belül konstatáltam, hogy egy globális trendnek lettem a részese: a bakelit reneszánszának”

A lemezboltosok akkor érezték, hogy újra felfutóban van az ágazat, amikor a nők ismét megjelentek az üzleteikben. Ez a változás jelezte: a bakelitgyűjtés immár nem csak egy szűk, fanatikus kör passziója. A vevőkör szélesedésével pedig a műfaji paletta is színesedett. Immár nem az underground együttesek néhány száz példányban kiadott bakelitjei jelentették a boltok első számú bevételforrását

Juhász Csaba
a Baklitfutárban

előző egy évben is, másrészt a korlátozások miatti kényszerszünetet arra használta, hogy katalogizálja a bolti készletet. Bár teljesen más típusú a boltja, mint Juhász Csabáé, a rendezettség nála sem kevésbé fontos: „Szeretem, hogy jönnek-mennek az emberek, és sokan visszajárnak, mert emlékszem rá, hogy mit kedvelnek, mit keresnek. Sokan kérik a vásárlók közül azt is, hogy ajánljak nekik zenét; a magyaroknak az ízlésük alapján, a külföldiek pedig magyar zenék után érdeklődnek – járt már nálam amerikai rádióállomás dj-e is például. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy tudjam, mi van meg, és hogy az a helyén legyen, így egyből ki tudom őket szolgálni, illetve meg tudom mondani, hogy be tudom-e szerezni nekik” – magyarázza a lemezboltos.

Bár az üzletet Nagy csak 2018-ban nyitotta meg, 2000 óta gyűjti a lemezeket, és 2010 óta árulja őket. Használtlemez-profilú boltjának készletét főleg börzéken szerzi be. Ilyen Európa legnagyobb lemezvásására, a félévente Hollandiában megrendezett Record Planet – ennek kistestvére az itthoni Lemezipiac, amely az utóbbi időben Nagy Kálmán szerint abszolút hozza a nyugati színvonalat, és egyre nagyobb nemzetközi közönséget vonz. Ezenkívül más itthoni boltokkal is kereskedik, például a Lemezkuckóval, illetve az ezredfordulón rendszeresen járt ki Bécsbe, ahol hirdetésmagazinokat lapozgatva bukkant gyűjteményekre. Megjegyzi azt is, hogy bár manapság például a németek inkább postázzák a lemezeket, ő még mindig szeret kimenni hozzájuk, és megnézni

a készletet. Ez szerinte ugyanannyira hozzátartozik a lemezbolti léthez, mint hogy nála bármelyik használt lemezt meg lehet hallgatni a vásárlás előtt.

A Vintage Records raktárkészlete nagyjából tizenötezer lemezt tartalmaz, de ebből nem mindegyiket szánják eladásra. Ha szétnézünk az üzletben, kiemelt helyen találjuk a progresszív és alternatív zenéket: Nagy bevallja, hogy bizonyos mértékben saját ízlését is tükrözi a készlet, élete különböző periódusainak zenéi veszik körbe mindennap a klasszikus diszkótól a metálon keresztül a gothic rockig. Ezért is akadhat rá nála az ember olyan ritkaságokra, mint a The Cure azóta nehezen beszerezhető, mert valamiért újra soha ki nem adott *Wish* (1992) vagy Leonard Cohen *I'm Your Man* (1988) című albuma, mindkettő kiváló nyugatnémet nyomásban, harminc év elteltével is sercenésmentesen.

A beszélgetésünk közben az üzletben megjelenő vásárlónak Nagy Kálmán azzal büszkélkedik, hogy most adott el egy 1994-es Vincze Lilla-koncertalbumot, igaz, cd-n, harmincezer forintért. A vevő rezzenéstelen arccal bólogat: „Igen, az valóban ér annyit.” A jelenet kíváncsivá tesz a magyar lemezyártás helyzetével kapcsolatban, így felkeresem Szabó Károlyt, a *Hangzásvilág* című magazin alapító főszerkesztőjét. Lelkesedésemet sajnos rögtön letöri azzal, hogy a kiváló magyar nyomásokat gyártó gépeket a privatizáció során ellopták, külföldre vitték vagy beolvasztották. Ahogy Szabó meséli, egy szép és sikeres időszak szomorú végéről beszélünk, amelynek kezdete 1951-re tehető, amikor a kommunista államosításokkal létrejött a Magyar Hanglemezyártó Vállalat (MHV), amely főleg mozgalmi dalokat – kisebb részben tánczenét és magyar nótákat – tartalmazó albumokat kezdett kiadni. A „népművelő” kiadványok visszaszorulásának a hatvanas évektől két oka volt – folytatja Szabó Károly –: egyrészt a magyar származású Peter C. Goldmark által szabadalmaztatott mikrobarázdás hanglemeztechnika itthoni elterjedése, amellyel a honi lemezyártás képessé vált felvenni a versenyt a nyugat-európai nyomásokkal, másrészt az, hogy az MHV élén a hat osztályt végzett Fehérvári Jenőt a diplomás közgazdász Bors Jenő váltotta. Nemcsak a termelékenység ugrott meg, de a géppark is modernizálódott. Ennek eredményeként a magyar komolyzenei hanglemezek jól teljesítettek a nyugat-európai, észak-amerikai és japán piacon, eltartva ezzel a hazai lemezipart.

Szabó rávilágít a hazai hanglemezyártásnak a technológiai lehetőségek mellett a másik meghatározó feltételére, a kommunista kultúrpolitika

szerepére. A Bors Jenő – Aczél György – Erdős Péter triumvirátus vasmarokkal felügyelte a hanglemezkidatást, a nyugati rockzenekarok honi térnyerése ellen ugyanúgy fellépett, mint ahogy tiltotta a jazzlemezek hazai nyomását. Az, hogy itthon mégiscsak hozzá lehetett ezekhez jutni, a bársonyosabb jugoszláv kultúrpar-vezérlésnek köszönhető. Szabó elmondása szerint gyakori látvány volt a hetvenes és nyolcvanas években a Múzeum körúti kapualjakban Jugoton-lemezeket – például a Cream vagy a Led Zeppelin albumait – sutyiban vásárló keletnémet diákság. „Az NDK-s fiataloknak annyi sem jutott, mint nekünk. Míg náluk az Amiga kiadó onthatta a jazzlemezeket, a pop és a rock tiltva volt. A mi zenészeink, Soltész Rezső, Szűcs Judith, Kovács Kati vagy Koós János viszont sok évig sikeresen turnéztak náluk” – teszi hozzá Szabó.

A lapalapító felidézi azt is, hogy Borsék még a rendszerváltás környékén tapasztalható enyhüléskor is megpróbáltak utánanyúlni az MHV hegemoniáját megtörőknek, az Omega együttes privát stúdiójának vagy a Rákóczi Kiadónak, a Nívó Kft.-nek és a Ringnek. Ezek olyan előadókat tudtak magukénak, mint a Tátrai Band, a Pál Utcai Fiúk, az Edda Művek vagy Demjén Ferenc. A honi lemezyártásnak és -kiadásnak a rablóprivatizáció mellett a nagy nemzetközi kiadók megjelenése tette be a kaput.

Bár a magyar előadók lemezeit ma már a hollandiai Record Industry vagy a cseh GZ Media gyárában nyomják, a felvételeket újra magyar stúdiókban rögzítik, és a honi kiadók is virágoznak. Juhász ezzel kapcsolatban felhívja a figyelmet a fonákos magyar kiadói gyakorlatra: a koronavírus-járvány miatt amúgy is nehéz helyzetbe kerülő együttesek helyzetén csak rontottak a korábban megkötött előnytelen szerződések. Bizonyos kiadók ugyanis a lemezeket csak a saját webboltjukban értékesítik néhány száz példányszámban – holott a szakember szerint mind a gyártás, mind az eladás szempontjából az optimális példányszám 500–600 lenne, ha nem az motiválna egyeseket, hogy minél gyorsabban eladják az összes kiadott lemezt, és a közösségi médiában ezt kipoztolják. Az pedig csak növeli a költségeket, hogy nem a négy nagy EU-s lemezyárral – az említett holland és cseh mellett ott van még a francia MPO és a német Optimal – nyomtatják ki ezeket. Ezért közepes minőségű albumokat olyan áron terjesztenek a maguknak kizárólagosságot adó kiadói boltban, hogy arra nehéz fizetőképessé keresletet találni, az előadóknak pedig a koncertbevételek mellett a jogdíjak is kiesnek. Másik eset, de hazai

Az analóg újbóli térhódítása átrendezte a zenészek helyzetét is: a stream megjelenése előmúsort-orientáltta tette az ipart, a lemezek utáni jogdíjak pedig ismét valódi bevétel jelentenek az előadóknak

Nagy Kálmán
a Vintage Recordsban

terjesztési szempontból hasonlóképp problematikus, amikor magyar előadók külföldi kiadóknak adják el a licenceket. Juhász ehhez azonban említ pozitív példát is, mégpedig az Ivan & The Parazolt, amely a holland terjesztőkkel úgy kötött szerződést, hogy gondolt az itthoni lemezkereskedőkre is.

A kiadói kellemetlenségek mellett is akad számos jó példával elől járó vállalkozás. Juhász és Szabó elmondása alapján ezek közé tartozik a Sziget (Pál Utcai Fiúk, Péterfy Bori & Love Band), a Grund-Records (Bródy János, Ismerős Arcok, Mini, P. Mobil) és a Megadó Kiadó (Erik Sumo Band, Kiscsillag, Vad Fruttik) is. Szabó Károly hangsúlyozza ezzel kapcsolatban annak fontosságát, hogy soha nem látott pezsgés tapasztalható az alulról építkező szcénában:

a hasonszórú előadók egy brancsba rendeződnek, és a teljesítményük jóval közelebb áll a nemzetközi szinthez, mint akár csak tíz-tizenöt évvel ezelőtt. És bár szerinte az ágazatban mindenki belátja, hogy most a tömegekhez elérő streamnek áll a zászló, azt is sokan felismerik, hogy mindig lesznek olyanok, akik értékelik a kézzel fogható darabokat is. „Ezért igyekeznek a kiadók egyre szebb kiadványokkal előállni. Céljuk az értékteremtés egy elértéktelenedő iparágban. Nemcsak kiszolgálják a zenerajongó közeget, de visszaadják a zeneszeretőknek a fizikai hanghordozók vásárlásába vetett hitet. Mert fontos nyomot hagyni az eljövendő nemzedékek részére, olyan nyomot, amilyenre évek múltán is büszkék lehetünk.”

Zalka Imre úgy látja, nagyjából a diákjai tíz százalékát érinti meg az analóg technika. Mint mondja: „Sokan kifejezik, hogy számukra teljesen idegen ez a világ. De ez nem baj, hiszen nem is tudnának megélni belőle. Nem azért tanítom az analógot, illetve a régi technikát, hogy a bokorba hajtsák a digitális gépeiket, hanem mert fontos látniuk, miből nőtt ki, amit csinálnak.”

IDŐK VÁNDORA

Szöveg: Meszleny Zita, Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

A fotográfus egyszer csak rádöbben: a kor halad, neki is mozdulnia kell. De ahelyett, hogy felvenné a ritmust a digitális világgal, beszáll a régi lakóautójába, és ellentétes irányba indul. Több mint százéves fakamerájával felcsap vándorfényképésznek, és az ősi technika segítségével olyan képek kerülnek ki a kezei közül, amelyek a nézőt is megállásra készítetik. Találkozás Zalka Imrével.

Épp Leányfalunál járunk, mikor leszakad az ég. Az ablaktörő legmagasabb fokozata is nehezen birkózik meg a semmiből jött zuhóval. Dunabogdánynál már kínunkban nevetünk. Ennyit a kora délutáni horgászattal egybekötött interjúról, gondoljuk, miközben az autó kerekei szelik a folyóvá vált út habjait. Aztán a település után egy jobbkanyart veszünk. Hirtelen elénk tárul a nagybetűs folyó, amelynek hullámain ezüstre festik a viharfelhőkön áttörő napsugarak. A túloldalon felszálló párába burkolózó hegyek húzódnak. Csak első csodálatunkból felocsúdva eszmélünk rá, hogy időközben elállt az eső.

Zalka Imre a parton vár ránk. Barkas lakóautója mellett hosszú gumicsizmájában, az évszakhoz

kevésé illő kabátjában, szél borzolta haját félre-söpörve igazgatja három lábon álló régi, mahagóni fényképezőgépét. Olyan békésen tesz-vesz, mintha pontosan tudta volna, hogy mire megérkezünk, az égiek mindent elrendeznek. Aztán ahogy beszélgetni kezdünk, rájövünk, valószínűleg ugyanilyen nyugodtan vette volna tudomásul, ha végig zuhog. Vándorfotográfusként jóval rázóssabb helyzetekhez szokott.

„Ez volt a szakma legalja. A vándorszakmák mindig a perifériára szorultak. Mint a vándorszínész vagy a vándorköszörűs. A műtermi fotográfusnak aranyélete volt: tökéletes körülmények, egyenletes klíma. A vándorfényképésznek viszont télen-nyáron, minden viszontagság között el kellett

„A gimnáziumunkban a fiúmosdó mellett volt egy ajtó, amin nem járt soha senki sem ki, sem be. Ez egyszer csak feltűnt nekünk, és megkérdeztük az osztályfőnököt, mi van a titokzatos ajtó mögött. »Hát az valami fotólabor« – jött a válasz. A hír hallatán az egyik osztálytársammal teljesen fellelkesültünk. Killobbítottuk, hogy megkaphassuk a kulcsokat” – meséli Zalka Imre, hogyan ismerkedett meg az analóg fényképezéssel

tudnia végezni a munkát. Ha tízfokos volt a vegyszer, meg kellett oldania, hogy ne legyen annyi, ha fázott a keze, hát fázott” – fog bele a mesélésbe a szakma árnyoldalát sem titkolva Zalka Imre. A viszontagságok ellenére az 1910–20-as évekig szükség volt az utazó fotográfusok szolgálataira. A települések többsége nem engedhette meg magának, hogy saját fényképszót tartson, a szakmabeliek pedig pontosan tudták, hova érdemes ellátogatniuk. Érkezésük hallatára az egész falu a masinájuk elé járult. Persze a helybélielk ilyenkor nemcsak a családi képekért, hanem a friss hírekért, a legújabb pletykákért is jöttek, hiszen ahogy vendéglátónk fogalmaz: „a vándorszakma volt régen az internet”. Nem volt könnyű kenyérkereset, de aki így kezdte a pályát, és nem lett egy életre elege a szakmából, később könnyedén boldogult a műteremben.

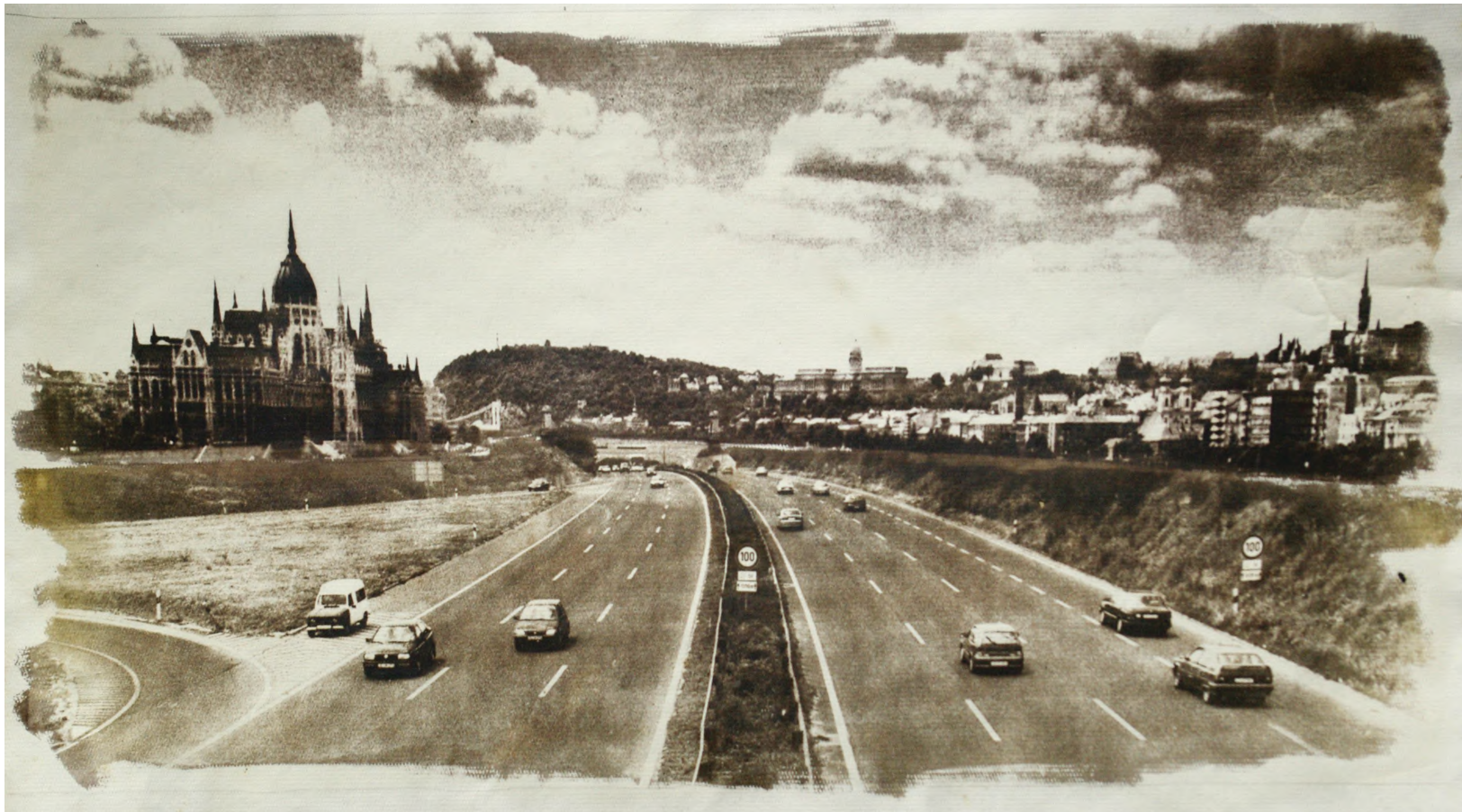
Zalka Imre viszont pont fordított utat járt be. A kilencvenes évek végén még színes fotók nagytásával foglalkozott. A digitális technika azonban mind nagyobb teret hódított magának, a fotográfus pedig kezdetben tehetetlenül nézte, ahogy fogynak a megrendelések, és a két évtized alatt magára szedett szakmai tudására egyre kevesebben tartanak igényt. „Egyszer csak rájöttem, hogy éhen halok, ha én az analóggal akarok foglalkozni. Már ott tartottam, hogy Hajtás Pajtás-futárnak álltam” – emlékszik vissza. Persze a többi szakmabelihez hasonlóan ő is megpróbált átnyergelni a digitális technikára. „Leültem a számítógép elé, de mikor a kollégáim elkezdtek mutogatni, mit hogyan kell, és már a tizedik »ezt megfogod, azt idehúzod, azt beilleszted«-et sorolták, miközben egy valós mozdulatot sem tettek, csak a képernyőt bűvölték, elengedtem a dolgot, és csak bámultam magam elé. Hiába próbálták belém önteni az újfajta tudást, mintha gyöngyöt szórtak volna a disznók közé. Egy idő után híre kelt ennek az ismerősök között, akik

A HASTÁNCOSNŐ
argentotopia

azt javasolták egymásnak: »Ha a Zalka hív, hogy tanítsd meg neki a Photoshopot, mondd neki, hogy halálos beteg vagy, hátha nem keres többet« – idézi fel a történeteken nevetve a fotós, majd a felhők takarásában sejtelmesen lenyugvó nap fényében folytatja. – Egyébként borzasztóan csodálom ezt az egész modern technikát. Borzasztóan. Ahogy a költő mondaná: csodálom, ámde nem szeretem.”

Mivel előrefutni nem tudott, visszafelé menekült. Ahogy fogytak a megrendelések, egyre több ideje lett arra, hogy régi szenvedélyének, az ősi fotótechnikák tanulmányozásának hódoljon. Ám ez jóval bonyolultabb volt, mint amilyenek elsőre hangzik. Még most is csak egy-két olyan

DO-S AUTÓPÁLYA
montázs | argentotípiá

TŰZNYELŐK
argentotípiá

iskola van, ahol nemcsak megemlítik a régi eljárásokat, hanem ténylegesen meg is mutatják őket, de több technikát ma már nem is tudnak reprodukálni. Huszonöt éve pedig még ennél is rosszabb volt a helyzet. „Ráadásul a régi, engem érdeklő, 19. századi módszerekről a meglévő nagyon kevés művet nemhogy beszerezni, megérteni is nehéz. Hiszen azért az 1800-as évek közepén elég furcsán beszélni magyar. A fényképezőgép az látszékény, a jód az ibolyó meg iblany, a bróm pedig büzeny. Az expozíció a kitevés ideje, a fixálás letűzés. Hiába olvassa az ember, csak vakarja a fejét, hogy mit tűzzön hova. Mivel a technika letűnt, a szavak nem modernizálódtak, ilyen kifejezések között pedig

nehéz boldogulni” – magyarázza. Zalka mint egy nyelvleckét sajátította el a már újdonságként ható módszert. Közben szert tett a kisebb, majd a mostani útra is magával hozott nagyobb, harmonikára emlékeztető fa utazókamerára, s autodidakta módon hamarosan profivá képezte magát. Ő szerényen csak így fogalmaz: „Egy idő után eljutottam arra a szintre, hogy tudtam, ha egy vadidegen ember beáll a kamera elé, el tudom sütni a gépet, és képes vagyok a kezébe adni egy képet anélkül, hogy ezt a folyamatot hat-hét alkalommal meg kellene ismételni. Higgyék el, bármilyen furcsán hangzik, ez nagy teljesítmény volt” – mondja.

Szinte minden készen állt a letűnt szakma feltámasztásához. Már csak egyvalami hiányzott. Mint megtudjuk, a vándorfényképészek régen vagy a hátukon cipelték a gépüket, vagy lóval jártak. „Na, az már több alkalommal bizonyosodott, hogy a ló meg én, az legalább három különböző dolog” – mosolyog a fotográfus; ezért inkább az autó mellett döntött. Egy telephelyen figyelt fel a retró hangulatú Barkas lakóautóra. Addigra már három hat év alatti lánya volt, s úgy gondolta, jó lenne egy mobil lakás, amely bárhova elviszi őt, elfér benne a felszerelés és a rövidesen hatfősre bővülő család is. „Így vettem meg az én kis lovamat. Ha az erejét nézzük, akkor mondhatom, hogy mindjárt egy huszonöt-harminc fős ménest vettem” – fogalmaz.

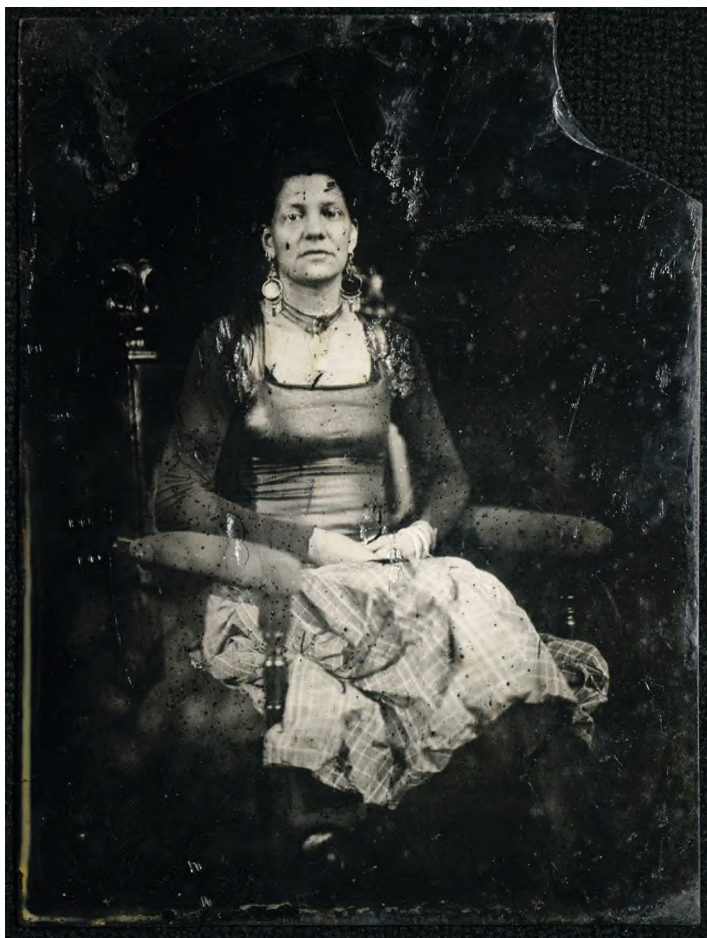
Időközben teljesen lebukik a nap, a dunai levegő egyre hűvösebb, úgy döntünk hát, elnapoljuk a horgászatot, helyette a lakóautóban folytatjuk a beszélgetést. Tulajdonképpen nem is bánjuk, hogy így alakul. Érkezésünk óta időről időre kíváncsi pillantásokat vetettünk a járgányra, most végre belülről is szemügyre vehetjük. Nem csalódunk. A Barkas nádszövet borítása, nomád, mégis otthonos hangulata magával ragad. Meleg fényű lámpa világítja be az egész helyiséget. Az autó végében a férfi legkisebb lánya, Lola és az unokatestvére üldögél. Melléjük telepedve hallgatjuk tovább a járgány beszerzését követő évekről szóló anekdotákat.

„Innentől vándorérettel telt a nyarunk” – meséli, miközben a kis rezsón forralt bort készít az asztal köré gyűlő csapatnak. A különleges produkció híre szájról szájra terjedt, fesztiválok, fotóstáborok váltották és váltják egymást azóta is, igaz, manapság kisebb számban. A vándorfényképész ilyenkor leparkolja az autóját az adott helyszínen, kifüggeszti a képeit, felállítja a famasinát, majd leül, és vár. Jön a vevő, kattán a gép, majd fél óra intenzív munka következik – magyarázza a folyamatot Zalka. „Az emberek valami olyat látnak, amit sehol máshol

BERECZ ANDRÁS PORTRÉJA
argentotípiá

ZALKÁNÉ BÁNYAI TÜNDE PORTRÉJA
argentotípiá

ZALKA IMRE VÁNDORFOTÓGRÁFUS
zselatinos ezüst-bromid | Fotó: Zalkáné Bányai Tünde

„Szeretném a szemléletmódot és a technikát is átadni. Megmutatni a diákoknak, miért gyönyörű szakma ez, de megértetni velük azt is, hogy ha nem érzik a szenvedélyt, nem szégyen felállni sem”

nem. Az archaikus megjelenésű fotók, a famasina, az autó vonzza őket” – fejtegeti a siker nyitját. A népszerűség okait számba vevő felsorolást csak magunkban egészítjük ki a vándorfotográfus különleges karakterével.

Ő maga azonban inkább kicsinyíti saját szerepét, meglepetésünkre még csak nem is tartja magát művésznek. „Természetesen kezdetben én is fotóművész akartam lenni. De láttam a környezetemben azokat, akik méltán kiérdemelték ezt a rangot, és érzem a különbséget kettőnk között a gondolkodásmódban, a vizualításban. Néha irigyeltem, ahogy ünneplik őket, de igazából nem volt könnyű irigykedni sem, mert a legtöbbjük szintén egyik napról a másikra élt. Meg szerettem ha az emberben nincsenek olyan indulatok, amelyeket mindenképp a világ elé akar tárni, akkor ne erőltesse, nem lesz igaz, nem lesz semmi értelme. Éppen ezért a magam számára elvétve fotózok. Csak akkor veszem elő önszántamból a kamerát, ha történik velem valami, azt képileg is meg tudom fogalmazni, és úgy érzem, fontos, hogy kifejezzem, elmondjam. Ez ritkán fordul elő” – beszél az alkotáshoz való hozzáállásáról Zalka. Mi azért a nyers, erőt sugárzó, egyszerű és mérhetetlenül őszinte portréit nézegetve – bár laikusként – bátran hívjuk fotóművészek. „A portréfényképezésnek is van olyan minősége, amikor már nem csupán emberábrázolásról beszélünk, hanem az előttem állónak a külsőségein kívül a személyiségéből is sikerül megmutatni valamit” – erősít meg az előbbi megállapításunkban a vándorfotográfus.

Szá számára azonban az életmód legalább olyan fontos, mint maga az alkotás. „Nekem mindig elemi erejű vágyam volt ez a mobil, kötetlen élet. A fotózás adta meg. Összekötöttük a kellemeset a hasznossal.” Ha a családfőnek épp nem volt munkája, mind a hatan útra keltek, és ha szép helyet láttak, letáboroztak. „Rengeteget horgásztunk, táborüzeztünk, jártuk a természetet, amikor csak tehettük” – emlékszik

vissza a fényképész. A gimnazista korú Lola hozzászeli: „Belenőtünk ebbe az életmódba. Tényleg a második otthonunk lett a lakóautó. A kortársaim nem is tudják, mi az a Barkas, mint ahogy azt az életformát sem tudják elképzelni, ahogyan a nyarakat töltöttük, és töltjük néha ma is.”

Ősszel aztán visszatér a család a városi életbe. Igaz, már csak Lolának és apjának kezdődik az iskola. Zalka Imre ugyanis amikor nem az országot járja, az analóg és az ősi technikákról tanít. Ez számára igazi hivatás. „Nálam ezt meghatározó pedagógiai ösztönök vezérlik. Szüleim is tanítók voltak, ezt onnan hozhatom. Hálás vagyok, hogy már harminc éve csinálhatom. Szeretném a szemléletmódot és a technikát is átadni. Megmutatni a diákoknak, miért gyönyörű szakma ez, de megértetni velük azt is, hogy ha nem érzik a szenvedélyt, nem szégyen felállni sem. Nehéz hivatás, kell az a belső plusz, ami átlendít a nehézségeken. Nem irigylem a mai fényképész fiatalokat, talán nekünk még könnyebb dolgunk volt. Nem is csodálom, hogy a lányaim is, noha művészként, nem a fotózás felé kacsingatnak.” Ekkor a lánya közbeszól: „Ezt még neked sem mondtam, de én nagyon szeretném továbbvinni ezt a munkát. Engem amúgy is a kézzel való alkotás vonz, a grafitvaló rajzolás, nem a digitális világ. És tavaly úgy élveztem, amikor nyáron az egyik fesztiválon én fotózhattam helyetted! Szóval ha te már nem vezetnéd a Barkast, én szívesen beülnék sofőrnek.”

A fenti párbeszéd után még néhány pillanatig csöndben ülünk, a mosolyba némi meghatódottság is vegyül. Majd lassan szedelőzködni kezdünk, és elköszönünk. Mikor kilépünk a lakóautóból, mélyen magunkba szívjuk a friss dunai levegőt. Indulás előtt még egy ideig csodáljuk a látványt. A sötétben meg-megcsillanó hullámokat és előtte a Barkast, amelyben folytatódik a megkezdett történet. Alig indulunk el, máris visszavágyunk abba a pár négyzetméternyi szabadságba. ■

MINDEN TEKERCS KÜLÖN VILÁG

Szöveg: Mészely Zita
Fotó: Földházi Árpád

Az analóg fényképezészek kánaánját valószínűleg nem az éjjel-nappal nyüzsgő belváros kellős közepére képzelnénk. A fotósszaküzletként, kávézóként, műhelyként és galériaként működő Főfotó tulajdonosai azonban szakmai hozzáértésükkel és a magánlakásból kialakított helyiség miliőjével egy pillanat alatt feloldják ezt az ellentmondást. Az ellentmondást, amely – mint a beszélgetés során kiderül – az évtizedek óta dolgozó alkotópáros szerint nem is igazán létezik.

A korlátozások enyhítésének hála, a közel egy évig nélkülözött kép fogad Budapesten a Kálvin térről a Szabó Ervin-könyvtár felé befordulva. Diákok, munkából kislisszanók, babakocsis anyukák üdvözült arccal kortyolgatják asztalokat körbeülve papírpohár helyett immár rendes csészékből a délelőtti kávéjukat. Egyetemistaként napjában többször rohantam el az utcán sorakozó vendéglátóhelyek mellett. Álmomból kelve is könnyedén sorolnám a nevüket – gondolom –, most mégis meglepődöm, mikor egy újabb, igencsak feltűnő teraszt pillantok meg. Fotópapír – olvasom össze a korlátul szolgáló, stílusosan kopott, robusztus betűket.

A teraszhoz tartozó helyiségbe, a Főfotóba – amelyre hivatkozhatnék analógfotós-boltként,

műhelyként, galériaként vagy kávézóként, hisz mind tökéletesen megállja a helyét – eddig csak a lépcsőházon át lehetett bejutni. Vettem is egy mély levegőt, mikor régebben becsöngettem egy italért, hiszen ide nem lehetett csak úgy betérni, ide mindig megérkezett az ember. Mintha vendégségbe jött volna.

A hely tulajdonosai, Krasznai János és Zsigmond Gábor pedig úgy is fogadták és fogadják ma is a hozzájuk látogatókat. Rögtön el is mesélik a különleges, nemrég újra használatba helyezett teraszkerítés történetét. Mint kiderül, a korábban a kultikus váci Forte film- és fotópapírgyár tetején neonfényben izzó betűsört a fotós és vendéglátós páros szerelte le és mentette meg az utókornak. „Tizenhárom méter magasan bíbelődtünk velük,

*Zsigmond Gábor
és Krasznai János*

A Főfotót az alapítók egyfajta megállónak szánják. Szeretnék, ha a betérők – jöjjenek fényképezőgépert, filmért, egy jó kávéért vagy a hátsó szobában megrendezett kiállítás kedvéért – éreznék, egy műhelybe érkeztek, ahol minden gondosan, szakmai hozzáértéssel van összeválogatva

„Eleve az alkotópáros mivoltunk is az analóg világban gyökerezik, az összetettebb technika megkövetelte a csapatmunkát”

majd kötéssel egyesével engedték le a darabokat, aztán a szállítás sem volt semmi” – emlékszik vissza a kalandos történetre Gábor. Hamar kiderül, messze nem ez az egyetlen pusztulás markából kiszabadított tárgy a Főfotóban. A zöld ajtóra a bejárattal szemben, amely korábban a Józsefvárosi pályaudvar illemhelyét takarta, János figyelt fel. A grandiózus csillár évtizedekig a Magyar Televízió elnöki tárgyalóját világította be. A lámpák fényében pedig a Zeneakadémia egykori ruhatári asztalait körbeülve fogyaszthatnak a vendégek.

Úgy tűnik, a hely megálmodói sok szempontból ragaszkodó típusok. Még óvodáskorukban ismerkedtek meg, aztán általános iskolába is együtt jártak. Legközelebb akkor keresztezték egymást útjaik, mikor a katonaságot elkerülendő ugyanabba a fotósiskolába iratkoztak be. Noha barátok lettek, bőven akadnak köztük különbségek is. „Én voltam az iskolában a fekete bárány, Gábor a bezzeggyerek, aki a képzés végén a Szakma Ifjú Mestere kitüntetést is megkapta. Ő viszont nem tudott elmenni az évfőzóra, így én vettem át a díját. Kellő szerénységgel a fejem fölé emeltem a kitüntetést, és megtapsoltattam magam. Az összes tanár szúrós szemmel, összeszorított állkapoccsal fészkelődött a székén” – emlékszik vissza a régi időkre jókedvűen János, majd Gábor nevetve hozzát teszi: „ezt a fricskát nem lehetett kihagyni”.

A könnyed, mégis profi szakmai és baráti kapcsolat az iskolapadból felállva is folytatódott. A korszellem a fiataloknak kedvezett. A rendszerváltozás és a technikai forradalom idején szükség volt az új szakemberekre, a friss szemléletre. „Szerencsénk volt. Jókor voltunk jó helyen, így gyorsan elkezdhetünk dolgozni. Álommunkákat kaptunk. Újságok indultak, felpörgött a reklámszakma. Nagyon izgalmas, pezsgő világban mozgottunk” – nosztalgálnak. A művészpáros nem sokkal később, 1994-ben ki is adta az első analóg

fotós albumát, a *Magyarok '94-et*, kilencvennégy híres és kevésbé híres hazai személyről készült portrégyűjteményt. Mikor rákérdezek, ilyen rövid idő alatt hogyan sikerült akkora nevet szerezniük, hogy el tudjanak adni egy ilyen albumot, János jókedvű őszinteséggel feleli: „Sehogy. Egyáltalán nem voltunk híresek, csak huszonévesek és bátrak. Elhittük, hogy meg tudjuk csinálni, mentünk, amerre szerettünk volna.” És nemcsak elhitték, meg is csinálták, méghozzá nagy sikerrel. Büszkén mesélik, hogy Bereményi Géza nemrég egy interjúban arról beszélt, most, hogy az életrajzi könyvéhez a kilencvenes éveket próbálja felidézni, ezt a kötetet szokta elővenni, annyira visszahozza számára annak az évtizednek a hangulatát. A fotókat nézve érteni vélem, mire gondolhatott.

Aztán az alkotók húsz évvel később újra a nyakukba vették analóg fényképezőgépeiket, hogy elkészítsék a könyv 2014-es verzióját. Ugyanaz az ötlet, technika, megint gyönyörűen megkomponált, mégsem túlgondolt fotók. Képek egymás mellett. A kamera mögött és többnyire előtte is ugyanazok az arcok. Az eltelt húsz év mindkét oldalon érződik.

A beszélgetés során is a szakmában eltöltött évtizedekre terelődik a szó. Az ez idő alatt lezajló, hihetetlen sebességű technikai változásról mindkét fotós bőven tud mit mesélni. „Eleve az alkotópáros mivoltunk is az analóg világban gyökerezik, az összetettebb technika megkövetelte a csapatmunkát. Amíg az egyikünk fotózott, a másik töltötte a filmeket” – magyarázza Gábor, majd János közbeszól: „Szerintem az is onnan ered, hogy mi úgy fotózunk, hogy van egy kép a fejünkben, és megvalósítjuk. Elmegyünk a helyszínre, meglőjük a témát, egymásra nézünk, és ha elégedettek vagyunk, megyünk is. Nem kattintgatunk csak azért még pár száz képet, mert a technika megengedi. Ilyen szempontból analóg gondolkodásúak vagyunk, még akkor is,

„Ennek a technikának az az egyik varázsa, hogy megmaradnak az elrontott képek is. Megismételhetetlenek minden szépségükkel és szépséghibájukkal együtt”

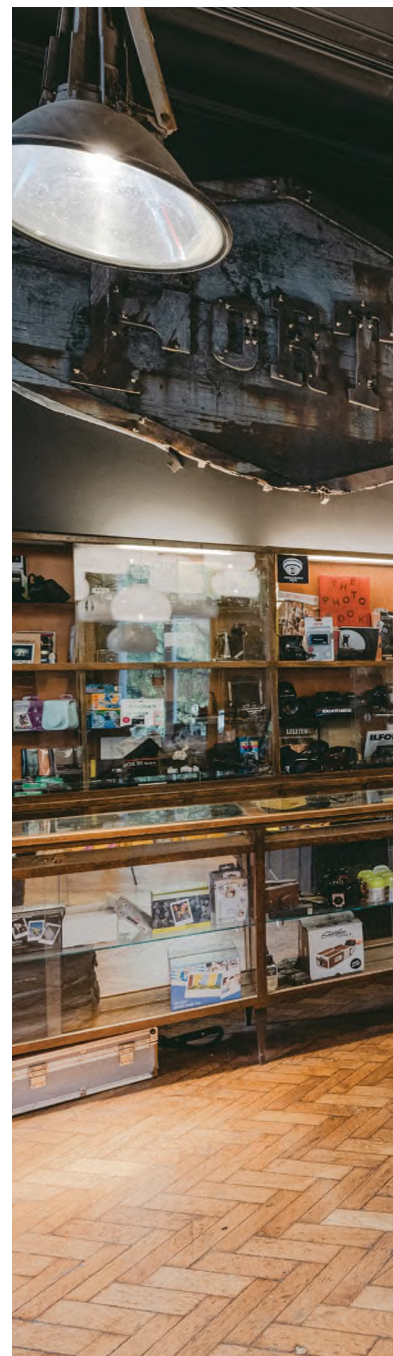
ha épp digitálisan fotózunk.” Úgy látják, az utóbbi időszakban a mennyiség megölte a gondolkodást és a szemet. „Rengeteg képből könnyű választani egy-két jót, de mikor csak egy-kettőt tudtunk lőni, mert drága volt a film, ki kellett használnunk az adottságainkat. Ma már ismeretlen fogalom a számunkra annak idején mindennapos érzés, a laborfrász. Mikor volt egy fontos munkánk, mondjuk egy külföldi, nagy stábbal megvalósult, megismételhetetlen fotózás, ellőttük a képet, aztán napokig nem volt egy perc nyugtunk sem, amíg ki nem derült, hogy jól sikerült az anyag, vagy kudarcot vallottunk.”

Analóg korból jövő fotósként a kudarchoz is máshogy állnak. „Ennek a technikának az az egyik varázsa, hogy megmaradnak az elrontott képek is. Megismételhetetlenek minden szépségükkel és szépséghibájukkal együtt. Ha a nagymamádak le akartad fotózni, de közben eldőlt az állvány, utána pedig kifogyott a film, akkor az lesz a kép a nagymamádról, azt fogod őrizni évtizedekig” – mesélik a szakemberek. Az elrontott a felvételek gyűjtéséből szinte sportot űznek. „Minden tekeres külön világ. Mikor a családi gépben a szerelmeskedős képet egy keresztelőn készült kocka követi, akkor azt gondolom, ilyet csak a véletlen tud alkotni” – folytatja Gábor. Ő előszeretettel kutat fel bolhapiacokon, vásárokon befűzött filmmel árusított gépeket, hogy aztán a tekercest előhívva átélhesse az idegen életbe való bepillantás izgalmát.

Ma már egyébként mindketten jóval több képet néznek, mint amennyit készítenek. Ennek nemcsak a Főfotó, hanem legújabb projektjük is az oka. A páros régóta foglalkozik archívumokkal, s bár mindenféle gyűjtemény létezik, feszítő hiányként élték meg, hogy pont a régi családi képek megőrzésére, rendszerezésére és megosztására nincs felület. Decemberben elindították hát a Kézai Simon-programot, amelynek célja a régi családi felvételek és a rajtuk kirajzolódó mikrotörténe-

tekből összeálló közös múlt megőrzése. „Ezekon a képeken látszik, hogy súlya volt a fényképezésnek. Ha valamiből kevés van, azt megbecsüljük, a sokkal könnyelműen bánunk. Nem minden fotó bravúros, de mind mesél” – osztja meg az eddigi tapasztalatokat Gábor, majd kollégája veszi át a szót: „Hát meg bármilyen fájdalmas erről beszélni, utoljára vannak köztünk azok, akik tudják, kik szerepelnek a régi képeken. E történetek nélkül a fotók is értéktelemben lesznek.” A program vezetői úgy látják, szerencsére sokan kihasználták a karanténidőszakot arra, hogy előkeressék a régi cipősdobozokat, albumokat, és digitalizálják, felcímkézzék a bennük lévő régi fotókat.

Miközben az analóg felvételeket sorra digitalizálják, a digitális korból egyre többen térnek vissza az analóg technikához. „A régi képek kutatása közben rátalálnak a nagypapa régi gépére, és kíváncsiak lesznek” – hoznak példát arra, miért fog bele egy fiatal fotós a letűnő látszó eljárás mód megtanulásába. Az okok fejtegetése közben arra jutunk, az analóg vonzereje az egyszerűségében és a megismételhetetlenségében rejlik. Ahogy Gábor fogalmaz: „Talán ez a megkapó a bakelitben is. Ha megveszel egy David Bowie-lemezt, akkor azon életed végéig ugyanaz az öt szám fog pörögni. Nem lehet törölni, memóriát cserélni. Ez az elköteleződés, megfontoltság, korlátozottság a korlátlan idejében az újdonság erejével hat.” A boltulajdonosok azt a szerelmespárt hozzák példaként, amely párizsi útjához vásárolt a Főfotóban filmtekercest. A fiatalok hetének legizgalmasabb játékvá vált, hogy mire szánják a harminchat kockát. Tétje lett minden képnek, nem úgy, mint a telefon esetében, amellyel ész nélkül kattintgat az ember, és rossz esetben vissza sem nézi, mit is készített. „Fura, hogy ez a tudás és tapasztalás szinte muzeális. Pedig nem vagyunk mi olyan öregek” – mondják a napsütötte teraszon nyugodtan kávézva a fotósok.

Az analóg technikát is sok szempontból érintette a járvány. Egyes szakértők szerint az egyedüllét, a természetjárás, a lelassulás kedvezett a régi módszerek, mások szerint a pénz mellett a szakmai közösségek lazulása miatt a lelkesedés is fogyatkozni fog a következő időszakban

A Kézai Simon-program keretein belül régi fényképeinket netes albumba rendezve applikációval vagy az ország számos településén elérhető Kézai-pontok igénybevételeivel archiválhatjuk, és ha kedvünk tartja, meg is oszthatjuk

Ám ők, akik végigélték a szakma átalakulását, árnyaltan látják a képet. Noha örülnek az analóg reneszánszának, óva intenek attól, hogy a technikákra mint egymás ellenségeire tekintsünk. „Könnyebb így beszélni róla, ezzel eladni az analógot, de nem az a valóság. Ez a felfogás inkább az emberi természettel függ össze. Egyszerűbb valamivel szemben meghatározni magunkat – mondja János –, de ha a világból való kivonulás menekülés, akkor nem feltétlenül egészséges, nem előremutató. Nem kellene, hogy az analóg ennek a szimbóluma legyen.” Rámutat arra is, hogy a mai analóg fotósok többsége ráadásul a saját szavajárása szerint hibrid analóg. Elkészíti

a képet, de aztán nem hívja elő, vagy gyorsan digitalizálja, hogy aztán utómunkával még módosíthasson a művén. Tehát inkább a két megoldás keveredése zajlik. Gábor egyetértőleg bólogat, majd hozzáteszi: „Szépíthetjük, de nagyon vékony réteget jelentenek ma azok, akik kizárólag analóg eszközökkel dolgoznak. Ez nagyon izgalmas, szerethető, trendi hobbi – de hobbi, és az is marad. Ám ez nem is baj. Lassanként minden technika megtalálja a helyét, és szépen meg fognak élni egymás mellett.”

A lab4art stábja balról jobbra:
Keve András, Felicides Ildikó,
Mátyus Andrea, Nagy Diána,
Papp Géza

SZÉP LASSAN ELŐJÖN A KÉP

Szöveg: Ferenczi-Bónis Orsolya
Fotó: Muray Gábor

Az analóg fényképezés és kézi laborálás a művészi önkifejezés eszközüvé vált, számos fotóművész maradt az eredeti technikánál a digitális korban is, mindamellett ma már trend is filmre lőni. A pesti lab4art központi helyet foglal el a hazai analóg szcénában; a legnevesebb fotóművészeinket is kiszolgáló labor munkatársaival az analóg reneszánszáról, a szakma szépségeiről és a sötétkamra jótékony magányáról is beszélgettünk.

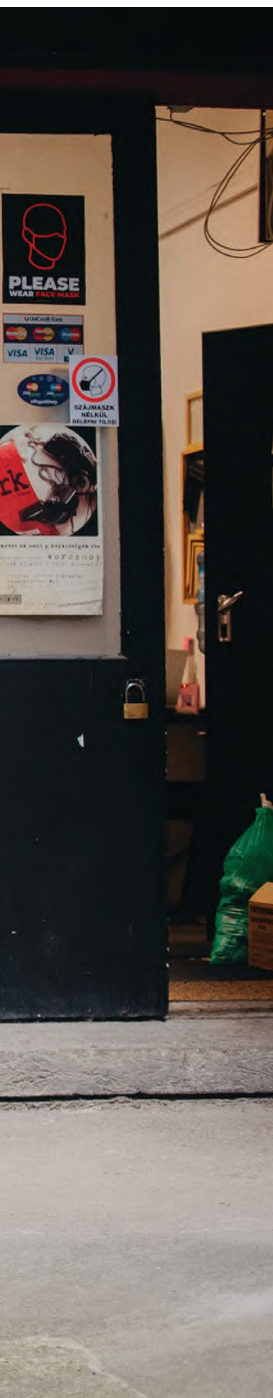
Az Oktogontól pár lépés az Aradi utcai sárgás-szürke bérház, futó pillantást vetünk a graffitikre a kapun, majd megnyomjuk a kapucsengőt. A jellegzetes, betonozott földszinti belső udvar végében kis piros műbőr kanapé, fekete szék, falnak támasztott bicikli, cserépben növények, mellettük a sarokban már nyitva a műhely ajtaja: Felicides Ildikó ügyvezető-tulajdonos vár bennünket. Korábban itt működött a Max Fotólabor, az előtt pedig a deMax Fotólabor. Felicides Ildikó 2008-ban vette át az üzletet és alapította meg a lab4artot.

A digitális kamerák elterjedésével ugyan évről évre érzékelhető volt, hogy csökken az analóg megrendelések száma, Felicides Ildikóék bíztak abban, hogy azt a fajta egyedi kézműves tevékenységet, amit végeznek, nem söpöri el a virtualitás. „Ebben megveszekedettten hittünk. Az igazán jelentős fotóművészek nem váltottak át digitálisra,

itt maradtak nálunk, ezért soha nem féltem attól, hogy az analóg, kézi laborálás meg fog szűnni. Tudtam, hogy mindig szükség lesz ránk. És így is lett” – mondja a lab4art ügyvezetője. Az analóg tényleg reneszánszát éli, zuhatagként tér vissza, és a kézműves egyedi képkidolgozás területén ők az utolsó klasszikus szakmai alapokon működő fotólabor.

AZ ANALÓG TECHNIKA LEASSÍTJA AZ EMBERT

„Annak idején az embereknek képeik voltak, manapság megabájtjai – mondja találóan a tulajdonos –, a digitális fotózásnak nincs tétje, nincs nyersanyag-költsége, ezért nem kell takarékoskodni az expókkal, összevissza lövöldözünk. Ezzel szemben az analóg technika lelassítja az embert: először gondolkodni kell, és csak utána megnyomni a gombot. És minél

*„Ezt az élményt nem lehet elfelejteni.
Ha az ember egyszer laborált, az örökre
megmarad”*

inkább haladunk visszafelé az időben, annál jellemzőbb ez az attitűd. A fényképezés hőskorában, amikor egyszerre egy, épp akkor érzékenyített üveglemezt helyeztek a gépbe, nagyon meg kellett gondolni, mit és hogyan fognak lefényképezni. Be kellett állítani a modellt vagy megkeresni a tájképrészletet, majd pontosan elhelyezni az állványt a fényképezőgéppel, és megvárni, hogy a nap állása jó fényviszonyokat teremtsen... És ez még csak a fotózás egy része, a többi a laborban folytatódik, ezt sokan elfelejtik manapság.”

A negatívkazettában rejtőző fényérzékeny filmből a sötét-ségben megszülető negatívot ma már sokan csak beszkenne-
ve, ímélen szeretnék megkapni. A fiatalok körében trenddé vált, hogy vesznek egy filléres gépet, bele valamilyen filmet, befűzik, exponálják, majd beszkenneletetik, és nyomják is fel az Instagramra. Ez inkább divat és életérzés, de izgalmas látni, hogy a nagypapa masináját hozzák le a padlásról. Azzal azonban, hogy az analóg kamerával fotózott filmet előhívás után szkennelik, a folyamat tulajdonképpen digitálissá válik.

Vannak, akik az analóg képalkotás teljes folyamatát meg szeretnék tapasztalni. A legelszántabbak kiválasztják a harminchat negatív képéből azt, ami tényleg fontos számukra, és előhívás után vagy saját maguk nagyítják le őket, vagy a labortól kérnek egyedi kézi nagyítást. Ebben az esetben a laboránssal egyesével átnézik a képeket, és megbeszél-
lik, egy-egy negatívon az alkotó mit szeretne hangsúlyozni. Ha elkészültek a munkák, a képet kérésre paszpartuzzák, kasírozzák vagy keretezik – az Aradi utcában ebben is tudnak segíteni. „Nagyjából itt ér véget a mi történetünk: az ügyfél a becsomagolt képekkel elégedetten távozik” – mosolyog Felicides Ildikó.

REGENERÁLÓDÁS A SÖTÉTKAMRÁBAN

A lab4art alapesetben normál nagyítást készít. Ez azt jelenti, hogy a negatívon meglévő összes részletet a szűrkeskála teljes spektrumával megjelenítik, ilyen például Benkő Imre látásmód-
ja és művészete is. Másnak meg éppen az egyedi, mondjuk a kontrasztosabb vizualitás tetszik, és kraftos feketéket, fe-
héreket kér, mint például Bartis Attila. A neves fotóművészek mellett a lab4art visszajáró vendégei azok a képzőművészek – többek között Eperjesi Ágnes, Szabó Dezső – is, akik az analóg technikát már egészen más módon használják.

Felicides Ildikó számára a fotóművészet az önkifejezés formája, a laborálást kenyérkereső munkának választotta, de ma már főleg a cég menedzselését, szervezését végzi. „Ha visszanezdek, hogy mit szeretek igazán a szakmában, akkor az egy jól kiválasztott negatívval elvonulni a sötétkam-
rába, kizárni a világot, és csak a nagyított képpel foglalkozni. A kép kivágással, denzitással, kontraszttal, azzal, hogy minél jobban meg tudjam fogalmazni a negatívban rejlő képet. Próbacsíkozni, vegyszerekben pancsikolni, felgyújtani a labor-
lámpát a sikerült képre a fixírfürdőben. Ezt az élményt nem lehet elfelejteni. Ha az ember egyszer laborált, az örökre megmarad. Teljes kikapcsolódás, regenerálódás.”

A FIZIKA ÉS KÉMIA MÁGIÁJA

Mátyus Andrea, a lab4art laboránsa éppen szinkísérleteket vé-
gez, amikor megszólítjuk. Negatív nélkül, a nagyítógépnek csak a fényét és a színszűrőit használva kísérletezik a fényérzékeny színes papírral. Andrea határozottan kiáll amellett, hogy az analóg fotózás lényege éppen a fényérzékeny fotópapírra nagyí-
tott kép, amely a folyamat végére készül el, odáig viszont elég kevesen jutnak el. Elmondása szerint soha nem használt digitális fényképezőgépet. Több mint húsz éve végzett fotóriporterként, majd a BRFK-nál helyezkedett el fotólaboránsként; jobban érdekli a háttérmunka. Mint mondja, ez magányos műfaj, nem is tűr meg maga mellett senkit a sötétkamrában. „A laborálás medita-
tív tevékenység, én nagyon szeretem. Az ügyféllel átbeszéltem, hogy mit szeretne látni, és azt a lehető legszebben, legjobban adom át. Van, hogy egy képpel egy álló napig foglalkozom. Ezt az elmélyülést szeretem benne a legjobban.”

A laborálás minden munkafázisát élvezzi. Fekete-fehér baritpapírmintákat mutat, van meleg, hideg tónusú, lágyabb karakterű, keményebb, pamut – mindet végigsimítjuk. Leple-
zetlen büszkeséggel mutatja, hogy nemrég a norvég nemzeti múzeum negatívjai voltak nála a laborban: egy, a kilencvenes években elhunyt, neves norvég fotóművész, Kåre Kivijärvi életművét dolgozta fel. Oslóból érkezett a megrendelés, ott lesz majd belőle utazókiállítás. Nemcsak Magyarországról, külföldről is a legnagyobbak dolgoznak velük, még New Yorkból is vannak megrendeléseik.

Mátyus Andrea a magyar fotóművészek közül Benkő Imrét emeli ki. „Kiváló laboráns volt valaha, amikor még magának

hívott és nagyított, tehát pontosan tudja, hogy mit lehet megcsinálni és mit nem. Így természetes, hogy a maximumot várja. Ez sikerülni is szokott. Minden képet egyesével át szoktunk beszélni” – meséli.

Nagy Diána, a lab4art gyakornoka már a digitális nemzedék tagja, az első gépe is digitális volt. Mégis az analóg vonzza, ahogy fogalmaz, a fizika és kémia mágijája. Csodálja a fény és a fényérzékeny anyag kölcsönösségét. „Tudom, hogyan működik az analóg, tudom, hogyan működik a digitális, és a kémia kézzelfoghatóbb számomra, mint a digitális jelek

halmaza – mondja. – Az analóg törekeny, alapvetően sok tényleg érzékeny, mégis plasztikusabb és emberléptékűbb.”

Kétségtelen, ahogy az ember a laboránsokkal eltöltött egy órát, elcsendesedik. Az idő folyása is érezhetően lassul. Bekukkanthatunk a laborba, lassan megszokjuk a nagyítógép fényét. A papíron, a szemünk előtt ott a csoda. ■

A TÖKÉLETLENSÉG TÖKÉLETESSÉGE

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Földházi Árpád

„Földdel dolgozom, amit vízzel formázok. Aztán az anyagot a levegő szárítja, a tűz kiégeti. Minden elemmel együttműködöm, ezekkel együtt létezem” – vallja Szabó Ádám Csaba, akinek jellegzetes tányérjain sztárséfek és Michelin-sillagos éttermek szolgálják fel ételeiket. Az Error N' More stúdió alapítójával budapesti műhelyében találkoztunk, ahol a keramikus a Kecskeméten végzendő, fatüzelésű égetéshez készíti elő a tárgyait.

MIÉRT KELL EHHEZ AZ ÉGETÉSI TECHNIKÁHOZ CSAKNEM SZÁZ KILOMÉTERT UTAZNIA?

Ezzel a módszerrel Budapesten nem lehet dolgozni, mert óriási lánggal jár. Igencsak rémisztő látvány annak, aki nem jártas a témában. Szerintem a fővárosban nem is adnának ilyen műhelyre engedélyt, Kecskeméten is azért maradhat, mert már a hetvenes évek óta a város közepén áll a Nemzetközi Kerámia Stúdió, ami ráadásul világszerte ismert. Úgy néz ki az egész, mint egy kolostor, vastag falak védik, de így is előfordult, hogy valaki megijedt a felcsapó lángok látványától, és hívta a tűzoltókat, akik a kerítésen átugorva készültek az oltásra.

MEGÉRI A TECHNIKA EZT A FÁRADSÁGOT?

Engem elvarázsolt a tűz közvetlen energiája, az emberi akaratnál jóval nagyobb erő működése. A nyugaton megszokott égetésnél minél inkább próbálják óvni a kerámiát a tüztől. A művészeknek csak a hőre van szükségük, az összes többi hatást igyekeznek kiküszöbölni, ezért el is szeparálják a tárgyat a lángoktól. Ám az általam használt távol-keleti égetésnél a kerámia közvetlenül találkozik a tűzzel. A fahasábokból származó, tárgyakra ráakódó és a hőtől megolvadó hamu természetes mázat képez a felületen, amitől minden darab egyedi és megismételhetetlen lesz. Attól függően, hogy hogyan ég a tűz,

fúj-e a szél, süt-e a nap, milyen a kedved, ittál-e kávét, változik a lángok iránya, járása, ereje, hatása, és ez mind nyomot hagy a tárgyon.

NINCS IS KONKRÉT ELKÉPZELÉSE, HOGY MIT FOG LÁTNI, AMIKOR KINYITJA A KEMENCÉT?

Együttműködni tudok a véletlenekkel, de irányítani nem tudom, és nem is akarom. Itt nálam erősebb hatások vannak. Pont ez a szép ebben a technológiában. Tisztán megmutatja a személyem, a lehetőségeim határait. Teremthetek megfelelő körülményeket, hogy bizonyos folyamatok végbemenjenek, de a pontos eredmény elöttem is titok. Hagynom kell, hogy meglepődjek, hogy érjen valami váratlan. Ez emberformáló tapasztalás.

A MEGLEPETÉS LEHET POZITÍV, DE NEGATÍV IS. HOGY VISELI A CSALÓDÁST?

Van olyan kerámia, amit az égetés után teljes kudarként éltem meg, majdnem ki is dobtam, aztán egy-két év múlva megszerettem. Szükség van egy kis időre, hogy feldolgozzam az égetés utáni eredményt, pont azért, mert mindig más, mint amire számítok. Ezt meg kell tanulni elfogadni, aztán a következő lépés, amikor ezt a rajtam kívül eső faktort nemcsak elfogadni, hanem értékelni és szeretni is tudom.

EZ A FAKTOR AZ OKA, HOGY NINCS KÉT EGYFORMA TÁRGY?

Dolgozom éttermeknek, ahol szükség van hasonló méretű, kinézetű, funkciójú tárgyakra, de a kézi

„Egy tányér körülbelül három hét, mire elkészül. A kerámia olyan anyag, ami folyamatos törődést igényel. Nem kell állandóan jelen lennem, de mindig figyelnem kell, hogy ott tudjak lenni, mikor szükség van rám. Tehát nálam a tárgyak szabnak ritmust az időnek” – mesél a munkanapjairól az alkotó

formázás és az égetés miatt nem születhet két ugyanolyan kerámia. Egység, harmónia áradhat belőlük, de az egyediségük megmarad.

CSAK KÉZZEL FORMÁZ, NEM IS ÖNT?

Egyáltalán nem öntök, csak koronggal dolgozom. Illetve van egy saját technikám, amivel egyedibbé teszem a tárgyakat.

HALLJUK!

Tulajdonképpen ahhoz a fémszálhoz kapcsolódik, amit minden keramikus használ, amikor levágja az agyagot a korongról. Nekem nagyon tetszett, ahogy a vágás mozdulatába belekeült a kezem rezgésének a lenyomata. Nem szerettem volna, ha ez csupán egy technikai mozdulat marad, meg akartam mutatni a szépségét. Éppen ezért sokszor ezzel formázom a tárgyakat, ami jóval szobrászibb megjelenést eredményez.

EZ A FELFEDEZÉS EGYSZERI ALKALOM VOLT, VAGY A KÍSÉRLETEZÉS RÉSE A MUNKÁNAK?

Abszolút a része, hiszen alapvetően nem dizájnerszemlélettel dolgozom. Nem úgy néz ki a folyamat, hogy van egy probléma, amit felismerek, aztán megoldok. A munkamódszerem inkább ahhoz hasonlít, mint amikor a gyerek játszik a homokozóban. Játsszom, próbálkozom, észreveszek dolgokat, aztán igyekszem ezeknek az apró felfedezéseknek a helyét megtalálni hivatásomban.

A NAPI RUTIN MELLETT IS MEG TUDJA ŐRIZNI EZT A JÁTÉKOS HOZZÁÁLLÁST?

Hát nem mindig egyszerű. Segít, hogy az étkezletek készítése mellett párhuzamosan dolgozom szobrászként is. A kettő jól kiegészíti, inspirálja egymást. Ami szobrászként foglalkoztat, az visszaköszön a tányérokban.

TEHÁT A TÁRGYKÉSZÍTŐ ÉS A SZOBRÁSZÉNJT NEM VÁLASZTJA KETTÉ.

Egyáltalán nem. Nekem egy csésze is lehet szobrászati értékű, mint ahogy az is előfordult, egy séf azért vett tőlem plasztikát, hogy arra tálaljon. Nem a szándék határozza meg a tárgy értékét, hanem a befogadó. Itt sem dimenzionálom túl a szerepem. Igyekszem megadni a szabadságot a tárgynak és a használójának. Mindig a legjobbra törekszem, aztán csak figyelem, mi történik.

SOK MINDENT SZABADON HAGY, A VÉLETLENRE BÍZ, MIKÖZBEN AZ ALKOTÁS EGYIK MOTORJA MÉGISCSAK AZ ÖNKIFEJEZÉS. HOGYAN TUDJA A SAJÁT AKARATÁT MŰVÉSZKÉNT HÁTTÉRBE SZORÍTANI?

Folyamatosan gondolkodom, mennyire kell megjelennem a tárgyokban. Az éttermi megrendeléseknél például kardinális kérdés, hogy tudjak alkalmazkodni. Persze egy tányér készítésekor is szeretnék valami önazonossal előrukkolni, de tudnom kell, hogy én csak egy része vagyok a nagy egésznek. Amikor a tányér kikerül az asztalra, akkor az élményhez hozzátessz majd az étel maga, a környezet, a fények, a többi teríték. Ilyenkor a magamutogatásnál fontosabb a csapatjáték és a szolgálat.

HOGY NÉZ KI A MUNKAFOLYAMAT, AMELYNEK A VÉGÉN A TÁNYÉR ÉS A RAJTA FELSZOLGÁLT ÉTEL SZINTE MŰALKOTÁSSÁ ÁLL ÖSSZE?

Sok séf szeret eljönni a műhelyembe, beszélni az ételről, az elképzeléséről, arról, mi fogja meg egy tányérban, ez pedig az én fantáziámat is beindítja. Az ilyen közös munkában van igazi izgalom, egymást inspiráló alkotás. Az Onyxnak például minden ételhez külön tányért terveztem. Megvolt az ételek mérete, színe, textúrája, ehhez alkottam meg a terítéket, de a legtöbb helyen azért több fogáshoz is használják a kerámiáimat.

MI AZ OKA, HOGY AZ ÉTTERMEKBEN EKKORA HANGSÚLY KERÜLT NEMCSAK A TÁLALÁSRA, DE MÉG A TÁNYÉROKRA IS?

Ez a változás nemzetközi szinten körülbelül tizenöt, itthon hat-nyolc éve figyelhető meg. A slow life felfogáshoz van köze, ami szerencsére mostanra az élet minden területén utat tört magának. Amikor már túlfeszítjük a húrt, gyorséttermekben eszünk, hatalmas áruházakba rohanunk az olcsó, folyton pótolható étkezésért, akkor egy pont után jó megállni, és rácsodálkozni a szépségre, az ízekre, a kreativitásra, az alkotói energiákra. Megadni a módját az evésnek, nem csak kielégíteni egy szükségletet. A múlt évben rengeteg magánmegrendelése is érkezett. Noha az éttermek bezártak, az embereknek igényük volt arra, hogy otthon is megéljenek minőségi pillanatokat. Ezek a tapasztalatok a személytelen hétköznapi apró szigetekké váltak, amelyeken jólesik megpihenni, egy kicsit elidőzni.

AHOGY A SIKER HATÁSÁRA EGYRE TÖBB MEGRENDELÉSE ÉRKEZIK, NEM PONT A TÁRGYAKRA VALÓ ODAFIGYELÉS, A LASSÚSÁG KERÜL VESZÉLYBE?

Az biztos, hogy nem könnyű nemet mondani. De van egy mennyiség, ami felett nem vállalom megrendelést, bármilyen csábító is. A negyvenötven fős étterem a limit, ekkora számnál tudom még biztosítani, hogy minden edény örömmel készül, nem önismerő.

MIKOR SZERETETT ENNYIRE BELE A KERÁMIÁBA?

Ötéves koromban a szüleim elvittek egy kerámiaszakkörre, ahol szó szerint és elvont értelemben is beleragadtam az agyagba. A szüleim nem voltak túl boldogok, amikor nyakig sárosan préselődtem be a 601-es Trabantunkba. Én viszont annál lelkesebb voltam, tizenegy-tizenkét évesen már magam kutattam ki, hova járhatnék szakkörre Mátészalkán. Ekkor ismerkedtem meg a fazekasság népi hagyományával, amelyre alapozva aztán a Mome alap- és mesterképzésén már igazi mélységeiben kezdtem foglalkozni a kerámiával, kiforrottam a saját stílusom. Szerencsém volt, hogy ilyen hamar kapcsolatba kerültem az agyaggal, a ragaszkodásom pedig azóta is tart.

EZ A SAJÁT STÍLUS KÜLÖNLEGES DARABOKAT EREDMÉNYEZ, ELÉG CSAK ARRÁ A TÁNYÉRJÁRA GONDOLNI, AMELYNEK ANYAGÁBA FÜSZEREKET KEVERT. HOGY JÖTT AZ ÖTLET?

Mivel gyakran járok étterembe, láttam, amikor a séfek egy sárkány nevű eszközzel megégettek bizonyos ételeket a vendég előtt. Gondoltam, milyen szép lenne, ha az akkor felszálló illat nem az ételből, hanem a hő hatására a tányérből áradna. Égetetlen nyers agyagba kevertem a fűszert, így valósult meg a tervem. Amúgy is szeretem, ha nincs kiegészítő az agyag, így visszaáztatva újra földdé válhat. Ez a körforgás közel áll a természet és a tárgyak viszonyáról alkotott felfogásomhoz. Az Onyxszal például a 2018-as Gourmet fesztiválon száraz nyersanyag edényekben tálaltunk. Az egész csapatot megtanítottam marokedényeket készíteni. A stáb három héten keresztül formázta az agyagtálapokat, összesen kétezer-négyszázat. A fesztiválon ezekben szolgálták fel az ételt, a tálapokat pedig nyugodtan eldobhatta a vendég, pár hét alatt kinőtt rajtuk a fű. Ez a megoldás nemcsak környezetbarát volt, de a közös munka öröme, a készítő keze nyoma konkrétan

megjelent a tányéron. Ez számomra alkotó, a vendég és a természet találkozásának mély élménye volt.

A TERMÉSZET INSPIRÁLJA A MŰVÉSZETÉT?

Sok mindentől tudok ihletet meríteni. Egy törött faág vagy a napi aktualitások is könnyen elindítják bennem az alkotói folyamatokat. Az utóbbi időben például a bezárkózás kapcsán elkezdtem a befelé fordulással, az önvizsgálat térbeli kivetüléseivel kísérletezni. Korábban pedig a hibákkal, a véletlenekkel foglalkoztam, ez a téma végigkíséri a pályámat, megjelenik a vállalkozás nevében, és ezt vizsgálja a doktori dolgozatom is.

MINDIG VAN FILOZOFIKUS HÁTTÉR A MŰVEI MÖGÖTT?

A szobrokban szembeötlőbben, de a tárgyakban is jelen van, igen. Ugyanazzal a mély, odafigyelő szemlélettel formálom az agyagot, bármiről legyen szó. Nekem ösztönös ez a hozzáállás. Nem is ülök úgy oda a koronghoz, hogy a tett mögött nincs gondolat vagy érzélem, úgy érzem, ettől lesz jó a tárgy.

MIÉRT PONT A HIBÁK FOGLALKOZTATJÁK ENNYIRE?

Észrevettem, hogy van valami elemi kötődésünk a hibákhoz, a tökéletlenséghez. A keleti filozófiában ez könnyedén tetten érhető, elég csak arra gondolni, hogy ott kultúrája van a kerámiákon a törések arannyal való kiemelésének. Ugyanez a hozzáállás más művészeti ágakban is jelen van. Érdekelt, hol van a közös gyökere a véletlenek, a hibák szeretetének.

VALÓBAN SZERETJÜK A TÖKÉLETLENSÉGET? OTT VAN PÉLDÁUL AZ INSTAGRAM, AMI NAGYRÉSzt A TÖKÉLETESÉG LÁTSZATÁRA ÉPÍT.

Minket a kulturális közegünk és az ipari forradalom, majd a tömegtermelés eléggé eltávolított ettől, de tőlünk keletre él a természet tökéletlenségének és tökéletlenségében való tökéletességének elfogadása, valamint az emberen kívül eső tényezőknek a szeretete. De ha már szóba került az Instagram, ott is megjelenik a túlzásba vitt tökéletesség hatására az ellenkultúra, a hibák, a tökéletlenség felvállalásának igénye.

A TÁRGYKÉSZÍTÉSben EZ HOGYAN JELENIK MEG?

A tökéletesség nem egyenlő a hibátlansággal. A tökéletesség kulcsa abban rejlik, hogy milyen

Az Error N' More elnevezés miközben magában hordozza a keramikus filozófiáját, egyszerre fricska is a divathullámnak, amely hatására – a sosem lehet elég elv alapján – számtalan újonnan nyíló hely neve az „and more” utótagot kapja

igényességgel nyúlok az anyaghoz, milyen hozzáállással vagyok jelen a feladatban. Az egyediséget pont a különbözőségben lehet megragadni. A hibák teszik a tárgyakat, az embereket is különbözővé, és a különbözőségben rejlik a szépség.

A SAJÁT MŰVÉSZETÉBEN FELFEDEZHETŐ EZ A FELFOGÁS?

Nem próbálok görcsösen ragaszkodni minden körívhez, én csak örülök, ha szabálytalan a tárgyak amplitúdója, mert az a pillanatot rögzíti, egy adott hangulat, életállapot lenyomata. Egy ilyen tökéletlen kör ívű tárgy a gyártósoron

menne a selejtbe, de a tökéletességéért az ürességével fizetne.

A HÉTKÖZNAPOKAT IS E SZERINT AZ ELV SZERINT ÉLI?

Abszolút próbálok. Ha valamit kudarcként élnék meg, akkor igyekszem a pozitív oldalt megfogni. Így tettem az elmúlt egy évben is, ami sok nehézséget okozott nekem is, de emellett lehetőséget teremtett az elmélyülésre, a kísérletezésre. Próbáltam ennek a szépségét megfogni, még ha nem volt is könnyű. ■

SZÁRBA SZÖKKENT MŰVÉSZET

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Földházi Árpád**

Még épp csak kinyílt előttünk csongrádi – bokrosi – tanyájának kapuja, máris ott találjuk magunkat Balla Attila műhelyében. A festékmaradványoktól, papír és más, ismeretlen anyagok maradékától első ránézésre kaotikusnak tűnő egykori tanyasi iskolaépületben nem csak egy fizikailag körülhatárolható festőműhelyt fedezünk fel, hamarosan a művész belső alkotói tere is feltárul előttünk.

MEGZAVARTAM, ÉPP DOLGOZOTT?

Tudom, durva háborús állapotokat mutat most a műhely. Ezek a tegnapi estémnek a nyomai. Nem mindig így néz ki, de most sokat küzdöttem. Nem is jött össze egyik kép sem.

NEM JÖTT AZ IHLET?

Kétféle állapotban szoktam festeni. Vagy lendületesen, akkor minden szinte magától a helyére kerül, vagy nagyon kell kutatnom és küzdenem. Ilyenkor tavasszal, amikor újrakezdem a munkát, még sok kaotikus érzélem kavarg bennem. Ezek nem engednek olyan könnyen abba az alkotói tudatállapotba lépni, amelyben én dolgozom.

LE TUDNÁ ÍRNI, MILYEN EZ A TUDATÁLLAPOT, ÉS HOGYAN LEHET ELÉRNI?

Azt szoktam mondani, hogy én belső, tiszta, pszichotikus energiákkal dolgozom. Sokféleképpen előidézhető, de maga az alkotás az, ami végül beindítja és mobilizálja a belső energia-rendszert. Megérzi az ember az olajfesték szagát. Rámegy a vászonra, beindítja az első egy-két gesztust, meghúzza az első színeket. Ezek azonnali pszichés visszacsatolások, amelyek megnyitják a mélységeket, és lehetővé teszik az alkotást.

DUNAÚJVÁROSI KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÓJÁN KOZÁK CSABA AZT MONDTA ÖNRŐL:

„A FESTÉSZETET NEM SZAKMÁNAK, MÉG CSAK NEM IS ELSAJÁTÍTHATÓ HIVATÁSNAK TEKINTI, HANEM ÉLETMÓDNAK, LÉTFORMÁNAK.” MIT JELENT EZ?

Azt, hogy a festészet számomra folyamatos jelenlét. Nem lehet úgy csinálni, hogy majd hétvégén, szabadidőmben festegetek egy kicsit. Én a festészetnek élek. Azt hiszem, ez a környezeten is látszik, ami körülvesz. Minden ehhez igazodik. Az év minden napja ennek van alárendelve. Így húzom a művészet ígáját. Ez egy ilyen szolgálat. Egy életen át tartó szolgálat.

CSAK ÍGY LEHET MŰVÉSZNEK LENNI: EZ AZ ÁRA?

Nem gondolom. Sokféleképpen lehet. Kérdés, egyáltalán mi vagy ki a művész, s mi a művészet.

ÖN SZERINT MI?

Hogy őszinte legyek, én nem tartom magam képzőművésznek.

IZGALMASAN HANGZIK. MAGYARÁZZA MEG!

Itt és most például nem vagyok az. Csak akkor vagyok képzőművész, amikor festek, alkotok. Amikor abban a pillanatban, abban az állapotban vagyok, és képes vagyok együtt áramolni a munkafolyamattal. Gyakorlatilag terápiaként használom a festészetet a belső energiáim rendben tartására. Ha nem festhetnék, abba lehet, hogy belehalnék, mert a saját energiáim ellenem fordulnának. Rengeteg dolgot a festés által tudtam feldolgozni önmagamban. Tehát nem mondhatok mást, mint hogy a képzőművészet számomra mindenféleképpen szubjektív történet. Hogy másoknak mit jelent, azzal nem igazán foglalkozom. Néha azon is csodálkozom, másnak miért tetszik, amit csinállok, miért veszik meg az emberek.

NEM AKARJA MEGFEJTENI?

Dehogyan. Sokat gondolkodtam rajta. Carl Gustav Jungnak a tudat különböző rétegeiről szóló piramiselmélete szerintem sok mindent megmagyaráz. Eszerint a piramis csúcsán az ego áll, vagyis az az éntudat, amellyel jelen vagyunk a világban. Minél mélyebbre megyünk, annál egyetemesebb tudat alatti rétegekbe jutunk. Személyiségünk olyan, mint a jéghegy: sokkal több van a felszín alatt, mint a hegy csúcsa. Jung elmélete szerint a tudattalan a felszín alatt a végtelenbe tágul. Minél mélyebbre ásunk tehát, annál inkább idő- és kultúrafüggetlen rétegeket fedezünk fel, és egy bizonyos szint után minden

emberben azonos kollektív tudattalan információk rejlenek az archetípusok formájában. Az én festészetem pedig épp erről szól: lefűrní a léleknek, a tudatnak ezen mélységeibe, és onnan felemelni, felhozni valamit.

TEHÁT AZÉRT ÉRINT MEG A MŰALKOTÁS, MERT EGYETEMES, ÍGY A BEFOGADÓ IS MAGÁRA ISMERHET BENNE?

Igen. Ami egy jó műalkotásban megjelenik, az mindannyiunkban ott van. Csak nem tudjuk megfogalmazni, kimondani, vagy magunktól nem vesszük észre. De ez nem is baj, mert a jó kép mindig nehezen verbalizálható, ahogy a jungi archetípusok is többnyire szimbólumokkal üzennek, nem pedig szavakkal. Amikor festek, a képzőművészet olyan eszközeivel dolgozom, mint a harmónia, az esztétika, az arány, az egyensúly. Mindezt transzcendens egységbe foglalva, de nem konstruálom meg előre a képet. Azt is mondhatnám, nem tudom előre, mi lesz belőle. Időnként beindítom a folyamatot, majd leállítom. Elindítom, megállítom. És így megy végtelenszer az életemben. Ez egy olyan izgalmas folyamat, amit nem tudok elengedni. Ezért életmód számomra a festészet. Amikor festek, mindig saját magamba lépek be, egyre mélyebbre ások, és időnként olyan dolgok jönnek fel, amelyeknek van valamiféle üzenetük.

AKKOR ÍGY IS FOGALMAZHATNÁNK: MŰVÉSZ AZ, AKI LE TUD MENNI A TUDATTALAN MÉLY RÉTEGEIBE ÉS ONNAN FELHOZNI VALAMIT?

Határozottan. De mindenképp kapcsolatot tud teremteni.

CSAK A LÉLEK MÉLYSÉGEIRŐL VAN SZÓ? KÉPEI KÖZÖTT TALÁLNI TÖBB OLYAT IS, AMI ÉPP ELLENKEZŐLEG, MINTHA ÉTERI MAGASSÁGOKBA EMELKEDNE, HOGY ONNAN TEKINTSEN LE.

Lehetséges. Volt egy ilyen korszak valóban, amikor mintha várostérképek vagy nyomtatott áramkörök jelentek volna meg a képeimen.

„MINDIG IS ÉLT BENNEM A VÁGY A TISZTÁN FESTŐI FESTÉSZET MŰVELÉSE, A TRANSCENDENS HANGULATOK, TUDATÁLLAPOTOK KÉPI MEGJELENÍTÉSE IRÁNT” – VALLJA ÖNÉLETRAJZÁBAN. EZ LEHET A MAGASSÁG?

Nézze, transzcendencia nélkül szerintem eleve nincs jó képzőművészet, csak üres, semmitmondó és pusztán dekorációs célt szolgáló alkotások.

Balla Attila 1959-ben született Baján. Gyermekkorát Dunaújvárosban töltötte. A hetvenes években olyan művészek alkottak és tanítottak a városban, mint Palotás József, Birkás István és ifj. Koffán Károly. A középiskolás Balla az általuk vezetett rajzkörben alapozta meg későbbi művészi pályáját

*„A festézetem erről szól: lefúrni a lélek mély rétegeibe,
és onnan felszínre hozni valamit”*

1981-ben Svédországba emigrált, ahol felvételt nyert a stockholmi iparművészeti főiskola alkalmazott grafika szakára. 1988-ban tanulmányi ösztöndíjjal hazajött, és vendéghallgatóként három évig tanult a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. A nyolcvanas évek végétől több kiállításon is szerepelt Svédországban, Németországban, Franciaországban és Magyarországon. Műveit közgyűjtemények is kiállítják

Említettem már, hogy a festészet nekem terápia. Azt mondanám, hogy egy idő után már fölé tudtam szállni, és nemcsak belülről, hanem felülről tekinteni a dolgokra. Sokat szelídültek a képeim az évek során. Nincsenek már olyan nagy indulatok. Sokkal átgondoltabbak, meditatívabbak, ahogyan én is. Hisz azok a dolgok, amelyek korábban érdekelték, már nem foglalkoztatnak.

ÉZT A MEDITATÍVABB, ÁTGONDOLTABB MŰVÉSZI KORSZAKOT AZ ADDIG MEGÉLT TAPASZTALATOK HOZTÁK ELŐ, VAGY AZ, HOGY FELFEDEZTE A TERMÉSZETBEN VALÓ ALKOTÁST, A PLEIN AIR FESTÉST?

Azt hiszem, mindkettő. Tényleg nagy fordulat volt, amikor 1989-ben a műteremből kimentem a tiszasasi tájba festeni. Iszonyú frissen, iszonyú lazán. Elkészült ott három jelentős kép. És akkor berobbant minden. Akkor ismertem meg igazán a színeket. Ezután mondtam ki magamnak: festő lettem. Addig csak előre átgondolt, konstruált képeket készítettem. Így hívtam a munkáimat. Ám mindig tudtam, az még nem festészet.

KÉPEINEK JELLEGZETESSÉGE SOKSZOR AZ EGYEDI ANYAGHASZNÁLAT. EZ HOGYAN ALAKULT KI?

Az anyaggal mindig is foglalkoztam. Nyolc évet éltem Svédországban, ahol az iparművészeti főiskolán tervezőgrafikusnak tanultam. Ez az intézmény erősen megőrizte a bauhaus azon szemléletét, hogy először ismerd meg az anyagot, amivel dolgozol, és abból induljon ki az alkotásod. Ebben az időben sokat jártam az etnográfiai múzeumba, ahol megfogtak a régi maszkok. Láttam, hogy bár fából vannak, felületük valamilyen sárszerű terrakotta anyaggal van betapasztva. Megtetszettek ezek a felületek, és elkezdtem kísérletezni, miként hozhatnék létre hasonlót, de úgy, hogy birtokolja azokat a tulajdonságokat, amelyekből időálló műtárgy lesz. Gittet, csemperagasztót, üvegyapopot, színezett homokot, mindenfélét használók.

ÉS ITT VANNAK EZEK A JELLEGZETES, ÓRIÁSI, KÉZEL MERÍTETT PAPIROK.

Na, annak érdekes története van.

ELMESÉLI?

Mivel középiskolás koromban elkezdett érdekelni a rajz – jártam is Dunaújvárosban egy rajzkörbe, ahol az egész művészeti pályámat megalapozták –, első munkám az lett, hogy dekoratorként dolgoztam a dunaújvárosi papíripari vállalatnál. Itt

már beleláttam abba, hogyan készül a papír, mik a technikák, hogyan préselik a cellulózt és a többi. Aztán, mint mondtam, kikerültem a svéd iparművészeti főiskolára, ahol első évben elküldtek minket a háromszáz éves Lessebo-papírgyárba gyakorlatra. Itt három hetet töltöttünk el, és közben megtanították a kézi merítés technológiáját. Ez szépen elraktározódott az agyamban, míg aztán már Magyarországon a Képzőművészeti Főiskola második évében elő nem tört belőlem az igény arra, hogy a gesztus jellegű munkáimhoz elkészítsem a saját nagy méretű papírjaimat.

ÍGY SZÜLETETT MEG 1995-BEN A BUDAI PAPIR-MANUFAKTÚRA.

Igen, mert akkor összevásároltam minden eszközt, ami a kézi papírmerítéshez kell. De soha nem volt szándékomban nagy mennyiségben papírt készíteni. Engem kizárólag a saját alkotásaim részeként érdekelt a papírkészítés.

TEHÁT AZ ANYAG, A TECHNIKA AZ ÖN SZÁMÁRA NEM A FORMA, HANEM A KIFEJÉZÉS RÉSZÉ?

Abszolút. Ha van egy impulzus, az már megadja a formát is. Az alkotásnak – én legalábbis így élem meg – mindig van egy belső, öntörvényű világa, ami nem engedi, hogy azt csináljak, amit akarok. Kialakul egy párbeszéd az anyaggal, amit használok – a vászonnal, a meglévő felülettel, az addig elkészített képpel –, és ez lendít tovább és tovább. Nem én használom az anyagot, hanem az használ eszközként engem, és én gyakorlatilag a médiuma vagyok egy folyamatnak. Én ebben hiszek. Akkor lesz jó az alkotás, ha hagyod megtörténni a dolgokat úgy, ahogy azok alakulnak, és nem te akarod eldönteni az éntudattal, hogy mi legyen. Előfordulhat például, hogy egy vödör lakk ráborult a félig kész képedre. Ilyen helyzetben nem szabad kétségbeesni, mert ez is a folyamat része. Nem véletlenül történt.

ÍGY ALAKULT AZ A KÉPE IS, AMELYEN BÚZA NŐ KI A PAPIRBÓL?

Pontosan. Szalmát és töreket gyűjtöttem a mezőn, és belekevertem a papír alapanyagába, a nedves cellulózörleménybe, mikor merítettem. Az egészet ott hagytam hétvégére a műteremben. Mikor pár nap múlva visszamentem, meglepetten láttam, hogy az észrevétlenül benne maradt csíra okán szárba szökken az alkotásom. Engedtem, hogy megtörténjen, és nagyszerű dolog született belőle. ■

MŰHELY

Weiner Sennyey Tibor. Zsennye (részlet)

MEGTARTANI A CSIBÉSZ MOSOLYT

Szöveg: Farkas Anita

Kevesen tudják, hogy az analóg globális forradalma a képregényes világból indult ki. A tengerentúlon 2002 óta megrendezett Ingyenképregénynap újra tömegeket vonzott az ezredfordulón már kevésbé prosperáló képregényüzletekbe, s innen vették az ötletet a lemezárusok, hogy a Lemezboltok napjával és hasonló rendezvényekkel tudatosan törekedjenek a vinilkultúra népszerűsítésére. A hazai képregényélet fontos eseménye a nemzetközi hírű rajzoló, Futaki Attila új művének megjelenése. A Tallai Gábor író közreműködésével született kötet Puskás Öcsi életét és korát mutatja be: tökéletes kiegészítő a foci-Eb izgalmai mellé.

Az 1956-os pesti srácok hősiessége előtt fejet hajtó, 2017-ben megjelenő *Budapest angyala* után a magyar történelem egy újabb izgalmas fejezetét feldolgozó képregény kiadására vállalkozott a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány. A megvalósítást az előbbi mű bejáratott szerzőpárosára, Tallai Gáborra és Futaki Attilára bízta, az összeszokott író-rajzoló duó keze nyomán pedig megszületett a *10 – A Puskás* című, különleges hangulatú album. Az Aranycsapat legendás kapitányáról még sosem jelent meg hasonló műfajú alkotás, olyan meg pláne nem, amely ekkora terjedelemben, ilyen részletességgel és sokszor iróniába hajló képi-szövegi humorral mutatja be az életét, sportkarrierjét.

A háttérben ráadásként finoman felsejlenek a korabeli, szűkös atmoszférájú magyar mindennapok is, bennük Rákosi Mátyás a diktatúra, az 1951-ben koncepció perben elítélt és kivégzett, tizenkilencszeres válogatott futballista, Szűcs Sándor pedig az áldozatok szimbólumaként tűnik fel. A valós események és az alkotói képzelet elegyítésének eredménye egy minden korosztály számára más-más rétege miatt érdekes könyv lett, abszolút korhű, mégis érthető nyelvezettel és persze a jellegzetes Futaki-stílussal megtámogatva: a kissé komor, kelet-európai hangulatú, kékes-szürkés színvilágra az élénkvrös válaszol, ami egyszerre idézi meg a fenyegető kommunista időköt és a mindenkori magyar válogatott mezét.

„A 10-es szám csupa rejtély és erő. Akinek 10-es a száma, a szerencse fia. Az, hogy a »szerencse forgandó«, nem azt jelenti, hogy olykor van, olykor meg nincs. Azt jelenti, biztosan el fogsz bukni. De amikor újra felállsz, az felemelkedés”

„Futaki bátran kísérletezett a valóság vizuális felülírásával”

Puskás Öcsi életének főbb csomópontjai, a közvetlen környezetében lezajló események természetesen a képregény sorvezetői, de mivel az alapsztori mégiscsak fikció, történetileg nem igazolható epizódok és kitalált, ha úgy tetszik, szimbolikus szereplők is megjelennek – afféle korfestésként. Ilyen például a Gróf becenevű mestertréner, akit a magyar futball máig visszasírt hőskorának több karakteréből gyúrt össze az író Tallai Gábor: Puskás és Bozsik, a két elválaszthatatlan jóbarát tőle tanul focizni gyerekként. Az Aranycsapat tagjainak és néhány kulcsfontosságú, nem csupán magyar színekben játszott meccsnek a megidézése természetesen kihagyhatatlan volt. Így például a képregény abszolút és katartikus

csúcspontja – persze az 1953-as, Anglia elleni 6:3-as magyar győzelmen túl – az 1960-as glasgow-i BEK-döntő. A Real Madrid és az Eintracht Frankfurt összecsapásán a Real 10-es számú játékosa, akit a lelátókról Panchóként éltek, négy gólt rúgott. Ezt azóta sem ismételte meg senki hasonló súlyú mérkőzésen, és persze a magyar szív könnyen beleérezheti az 1954-es vb-döntőn éppen a nyugatnémetektől elszenvedett vereség fölötti elégtétel szándékát is.

A 10 – A Puskás alkotói kifejezetten törekedtek rá, hogy ne „fociképregény” kerüljön ki a kezük körül, amit csak a bennfentes rajongók értenek-értékelnek. Tallai Gábort az emberi oldal is nagyon izgatta, így különösen az a kérdés,

„Nagy formátumú ember
sok van, de igazán
szeretetre méltó
köztük csak kevés”

a személyiségének – nagy formátumú ember ugyanis sok van, de igazán szeretetre méltó köztük csak kevés.

Ennek a fajta zsványsággal kevert szeretetreméltóságnak a képi megjelenítése nem volt könnyű. A korábban mások mellett a Disney-nek, az amerikai GQ magazinnak és a *The New York Times*nak is dolgozó Futaki Attila szerint amúgy is mindig problémás, amikor nem egy fikciós karaktert, hanem egy mindenki által jól ismert, emblematikus személyt és környezetét kell kapásból felismerhetően, mégis egyedien, a saját művészi stílust, névjegyet megtartva megrajzolni. Puskás Öcsinek pláne rettentően nehéz megjeleníteni a karakterét, hiszen az emberek a fejükben élő jóvágású, mindig csibészen mosolygó embert szeretnék a papíron is viszontlátni, és nem azt, amit mondjuk a rajzoló gondol vagy képzel róla. Kicsit olyan ez, mint amikor előbb elolvassuk egy könyvet, majd a filmadaptációját látva csalódást érzünk a szereplőválogatás miatt.

A Puskás jellegzetes félmosolyával való hosszas küzdelem végül szerencsére győzelemmel zárult. Futaki Attila számtalan skicc és próbálgatás után rájött arra, hogy a száj finom felívelése révén még a drámai jelenetekben is megőrizhető a kollektív tudatunkba égett, félmosolyú Puskás-kép. Más esetben viszont bátran kísérletezett a valóság vizuális felülírásával. Amikor például először lerajzolta az 1952. májusi szovjet–magyar barátságos válogatottmérkőzés helyszínét, a moszkvai Gyinamo-stadiont, panelházakat helyezett el a háttérben. A Terror Háza Múzeumtól kapott archív felvételek révén később kiderült, hogy az arénát valójában üres pusztavette körül, sőt reflektorok sem világították be a meccset. Futaki viszont nem szerette volna, hogy ennyire kopárak legyenek ezek a dicsőséges jelenetek, így végül „felszerelte” a lámpákat, és gyárépületekkel tarkította a környéket.

A hasonló precizitással kidolgozott, fantázia és valóság határán remekül egyensúlyozó látvány pedig nem csupán a rajzok, hanem a könyv kemény borítás kiadásának megtervezésekor is elsődleges szempont volt. Annál inkább is, mert ahogyan a címadója egykor, úgy a *10 – A Puskás* kötet is világhódító útra indul, hamarosan megjelenik angolul, és a szerzőpáros reményei szerint a *Budapest angyalához* hasonlóan a francia és az olasz nyelvterületet is meghódítja majd. ■

miért hagyta el Puskás Magyarországot, mikor ünnepezt sztárként az egész ország körberajongta, feleségével pedig példás házasságban élt. A gólzápor mögötti drámát keresve pedig meg is találta a számára adekvát és így a kötetben is hangsúlyosan megjelenő választ. Puskás élete 1956-ban mélypontra jutott, az életkedve megkopott, jó pár kilót magára szedett, sportolóként pedig jól tudta, ha gyorsan nem lép valamit, lelkileg hamar a padlóra kerülhet. Ezért ahelyett, hogy a Rákosi-rendszert váltó kádári rezsimmel kiegyezve annak reklámarca lett volna, beleugrott az ismeretlenbe úgy, hogy sem abban nem lehetett biztos, hogy harmincévesen képes-e még visszakapaszkodni a csúcsra, sem abban, hogy „dezertórként” visszatérhet-e valaha a hazájába.

„A kommunisták egyik legrosszabb tulajdonsága, hogy betartják az ígéreteiket. Az elvtársak kérésére a FIFA másfél évre eltiltotta az akkor harmincéves Puskást a játéktól. Ő azonban nem adta fel. Néhány hét alatt lefogott, edzeni kezdett, és újra csúcsformába lendült. A Real Madrid játékosaként sokszor lett gólkirály, de a lelátókról többé nem azt kiáltották rajongói, hogy »Öcsi«, hanem új, spanyol nevét: Pancho!” – olvashatjuk a könyvben. Csaknem tíz év jutott még neki a világ egyik legjobb klubcsapatában, majd edzőként is számos trófeát begyűjtött. Mindezt, legalábbis Tallai Gábor szerint, két dolognak köszönhetette: a Teremtőnek és

TELEPI NAPLEMENTÉK

Szöveg: Pap Lázár

Alámondásos horror-, B kategóriás thrillerfilmek és szocreál – többek között ezekből formálódott a Futaki Attila által papírra vitt világ. Játsszódjanak bárhol az általa megrajzolt sztorik, noirs látványvilágában ott lappang a közép-európai életérzés.

Futaki Attila legnagyobb sikerét a Disney felkérésére készített Percy Jackson-képregényekkel aratta, amelyek a mitológus és meseszerű atmoszférát viszonylag realista ábrázolásmóddal ötvözik – eladási példányszámuk milliósra tehető. Egyéb munkáit sokkal inkább a közép-európai hangulat jellemzi, és a perifériák figurái lakják be, hiszen Futaki abból tudott meríteni, amivel találkozott, amit mindennap látott. Meghatározó élmény volt számára, amikor gimnáziumi éveit után Budapesten egy nonstop boltban vállalt éjjeli műszakot. Ott találkozott többek között prostituáltakkal, előfordult, hogy az emeleten akartak félrevonulni a kuncsaftjaikkal, és az alvilág alakjai is gyakran betértek, vagy az üzlet előtt „alpoztak” – a kisboltot egyébként egyszer ki is rabolták. Ezek az élmények sűrűn visszaköszönek az éjszakai életet megjelenítő képregényeiben.

Az utóbbi években más témákkal is foglalkozott, így a magyar történelemmel: a Puskás-képregényben, a *Budapest anyala* című alkotásban megmutatta, hogy a stílusa képes életre kelteni a szocializmus időszakának legsötétebb pillanatait is. Ennek

a korszaknak a mocska az, ami a műben vérvörösen tűnik ki a visszafogottabb árnyalatok közül. Olyan történelmi korszakot akart megjeleníteni, amely nemigen szokott a magyar popkultúrában helyet kapni. Kifejezetten érdeklő emellett a nyolcvanas évektől a kora kilencvenes évekig tartó időszak is. Politikai értelemben mindenképpen turbulens időszokról van szó, de vizuálisan mi lehet olyan megragadó a korszakból? – merül fel a kérdés. Futaki szerint még ha a jellegzetes autók, a Trabantok, a Ladák és a Daciák műszakilag nem voltak is túlzottan megbízhatók, látványuk sajátos hangulattal töltötte meg az utcákat. A nosztalgikus érzést pedig csak fokozhatják a Julius Meinel-plakátok és az Edda-poszterek. A kapitalizmus betörésével a szervezett bűnözés is erőre kapott az országban, Budapest akkori világa tökéletesen megfelel a noir kritériumainak, s a susogós melegítők megfoghatóan hozzák a közép-európai életérzést.

„Olyan ez, mint amikor meghallgatsz egy Depeche Mode-lemezt, a kiábrándultság árad belőle, ezért is lehetett ilyen népszerű az együttes Magyarországon” – véli. A zene világából egyébként

„Budapest rendszerváltozás kori világa tökéletesen megfelel a noir kritériumainak”

MOVIE GHOSTS (ÉDITIONS BAMBOO)
Stephen Desberg | Futaki Attila

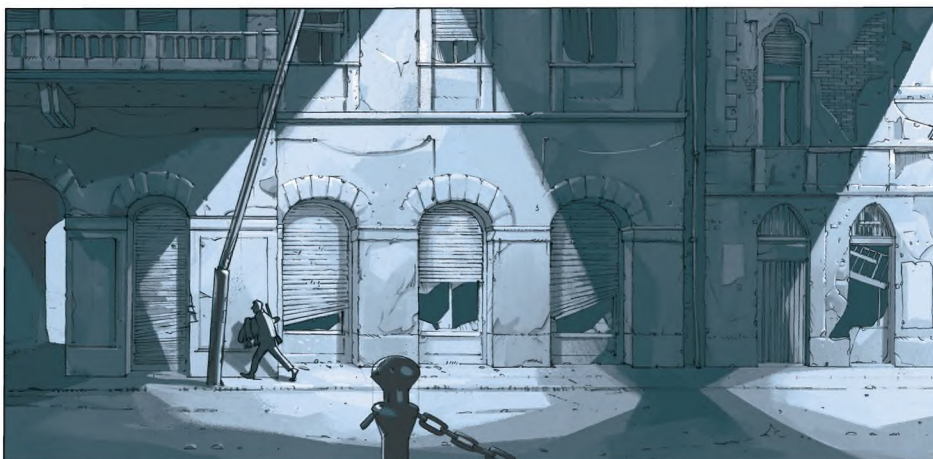
a Pink Floyd *The Wall* című lemeze ihlette meg, az *Another Brick in the Wall* című szám videóklipjét is látta, brutalitása megragadta képzelőerejét. A lemezt a békéscsabai könyvtárban tudta meghallgatni, beült egy fotelbe, a könyvtáros pedig feltette neki a bakelitet, így jutott el hozzá a Nyugat a Viharsarokban – emlékszik vissza. A megyei könyvtárban fellelhető filmek között fedezte fel Hitchcock műveit, valamint a Coen fivérek *Fargo* című alkotását is, amely bár más zsáner, ugyancsak beszippantotta. A filmes hatások terén

LAST DAWN

Jérémie Guez | Futaki Attila

fontos még említeni a ma már igencsak nevetségesnek ható narrátoros filmeket is. „Abban az időben apám hozott haza hangalámondásos horrorokat, fogalmam sincs, hogy jutott hozzájuk. A hangalámondás miatt még ijesztőbbnek éreztem őket. Az angolul *Absurd* (magyarul *A pokol szülötte – a szerk.*) című olasz filmre emlékszem leginkább, amelyet később meg akartam vásárolni, és hosszú keresés után Bécsben, egy underground dvd-boltban találtam meg” – meséli. Erős impulzust jelentett még Dario Argento *Sóhajok* című munkája, amelyben

BUDAPEST ANYGYALA
Tallai Gábor | Futaki Attila

a vörös és a kék szürreális, fojtogató hatása ihlette meg. Lucio Fulci horrorrendező, Ridley Scott, Roman Polanski és Michael Mann kultikus művei sem hagyták érintetlenül a rajzait.

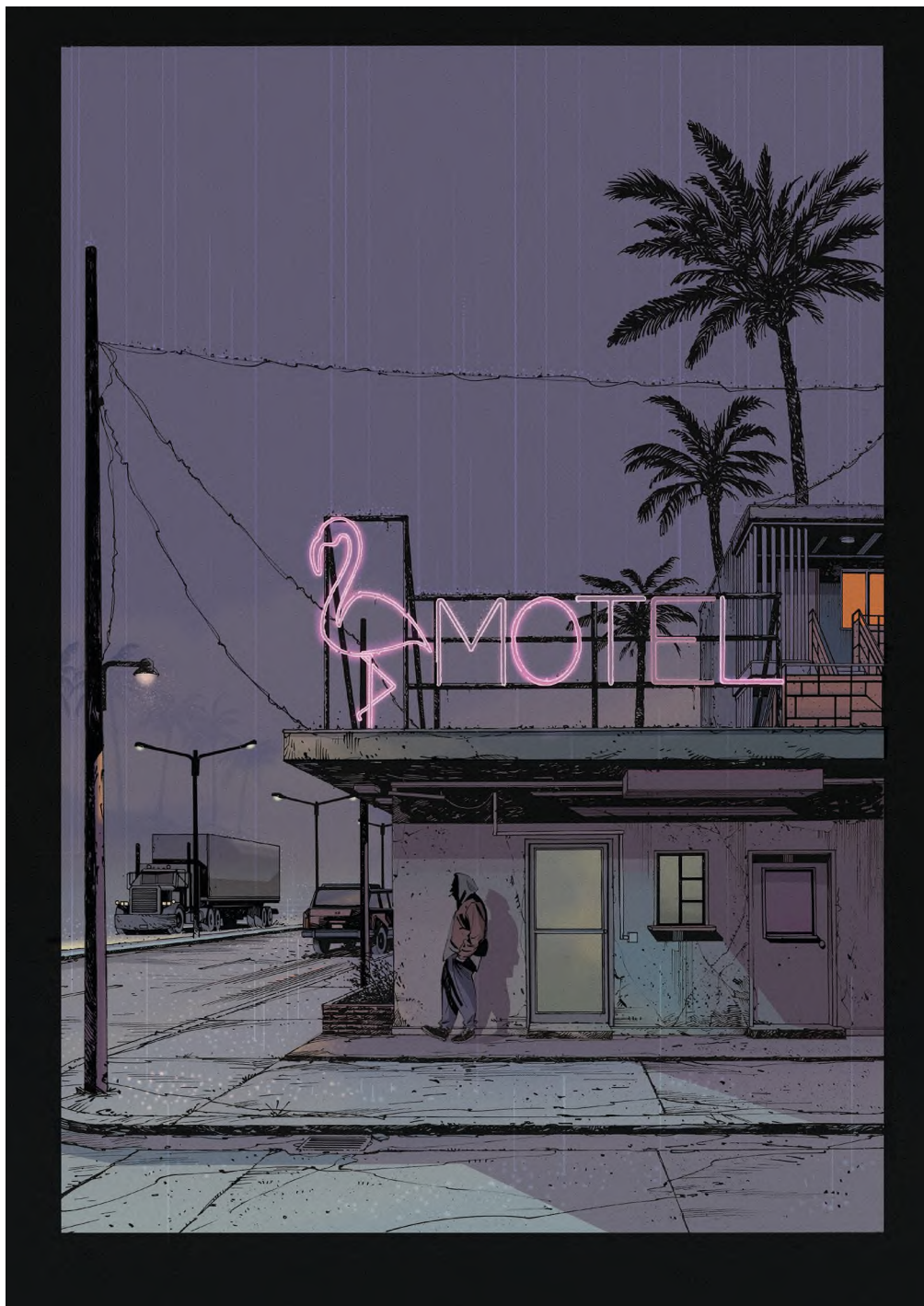
Visszatérve a szocializmus és a rendszerváltozás időszakához, a szocreál városok látványa is termékenyítően hat munkáira. „Ránézésre a panelek nem tűnnek érdekesnek, de a lakótelepek tömbszerűsége és ritmusa – kicsit előrébb jön az egyik, a háttérben magasodik a másik – a rajzoló szempontjából igenis megragadó: mértani pontossággal megrajzolva, a szürke szárazsággal együtt vizuálisan meg lehet fogalmazni

SEVERED
Scott Snyder & Scott Tuft | Futaki Attila

úgy, hogy izgalmas legyen” – fejt ki. Ugyancsak fontos elemei a kor ábrázolásának a trópusi naplementés tapéták és a koloniálbútorok: ezeket látva bárki azonosítani tudja a helyet és az időt. Futaki úgy gondolja, ezzel a sorsfordító időszakokkal gyávaság nem foglalkozni csak azért, mert még élnek olyanok, akik sértésként fognák fel.

A képregények mellett könyvborítót is tervezett már, s újságoknak is többször készített illusztrációkat. E területen az első nagyobb szabású munkáját a *The New York Times* felkérésére készítette. A lap képszerkesztője tudta, hogy valamilyen

LAST DAWN
Jérémie Guez | Futaki Attila

képregényjellegű illusztrációt szeretne, de mivel nem ismerte ezt a világot, elment egy képregényboltba, és megkérdezte, hogy mi az, ami vizuálisan hatásos lehetne. Így adták a kezébe Futaki Attila *Severed* című, akkortájt megjelent művét, ami nagyon megtetszett neki. Ha a *The New York Times*-nak illusztrál valaki, azt más újságok szerkesztői is figyelemmel kísérik, így sorra estek be az ajánlatok a *The Atlantictól*, a *GQ-tól* és a *Frankfurter Allgemeine Zeitungtól*. Általában nagy volumenű cikkeket kell illusztrálnia, amelyeken a szerzők akár hónapokig is dolgoznak. A *The New York Times*-nak készített első

BORÍTÓILLUSZTRÁCIÓ

Orbán Balázs A magyar stratégiai gondolkodás
egyszeregye című könyvéhez

anyaga saját ötlete nyomán egy miniképregény volt, amely a lap grafikai történetében egyedülállónak számító módon mozgó, háromdimenziós hatást keltő formában jelent meg.

Futaki Attila jelenleg két noirsztorin dolgozik. Az egyik New Orleansben játszódik, s Jérémie Guez, egy mostanság egyre felkapottabb szerző írja, aki sorra nyeri a díjakat könyveivel. Az ötvenes évek hollywoodi hangulatát megidéző másik művet Stephen Desberg forgatókönyvíróval készíti, aki a tíz leghíresebb franciaországi képregényíró között van, és rendkívül ismert sorozatokat készített már. ■

A FÉNYÉRZÉKENY ANYAG MISZTÉRIUMA

Szöveg: Muray Gábor

Közhely, hogy a digitális kamerák, majd az okostelefonok revolúciójával hiperinflálódott a fénykép. Fotóink olyanokká váltak, mint 1946-ban a pengő – ismerős a korabeli hírkép: a szél halmokba sodorta a járdán a bankjegyeket.

Válogatásunkban hét fotós nyúl vissza a predigitális korba, a fotográfia gyökereihez, hogy felhívja a figyelmet a fényérzékeny anyag misztériumára, az egyes képek súlyára és a fotográfia egyedi értékére.

„Te hol tartod a képeidet?” – kérdezi a buszon előttem ülő srác a barátját. „Feltoltam mindet a felhőbe”, mondja amaz. Kettejüket hallgatva Michelangelo Antonioni *Túl a felhőkön* című filmje jut eszembe, otthon élő is keresem. A remekmű elbeszélője, a John Malkovich által alakított rendező szemlélődve, egy analóg kamerával járja a következő filmje tervezett helyszíneit. Így vezeti be a filmet annak nyitányában: „A valóságot is csak akkor sikerült úgy istenigazából felfedeznem, amikor elkezdtem fényképezni. Szerettem lefényképezni, azután pedig kinagyítani azon dolgok felületét, amelyek körülvesznek, hogy megtudjam, mi rejtőzik mögöttük valójában. Semmi mást nem tettem egész pályafutásom alatt – vallja a narrátor, hogy bő másfél órányi cselekmény után így foglalja keretbe Antonioni filmjét: – Természetesen mi nagyon is jól tudjuk, hogy minden feltárt esemény

mögött ott lappang egy másik, amely lehet, hogy még közelebb áll a valósághoz, és ez utóbbi mögött is van egy újabb, na meg az utolsó mögött is biztosan rejtőzik még egy következő, és ez így megy a végtelenségig. Egészen addig, mígnem elérünk a teljes, titokzatos valóság eszményképéhez, amelyet soha senki nem láthatott...”

Akik ma a fotográfia analóg eljárásaihoz kanyarodnak vissza, egyből a végénél kezdik. Nemet mondanak a végtelenségig szaporodó megapixelre és a mennyiségi inflációra, inkább egyetlen képet hoznak létre nehézkes bravúrral. Nemet mondanak a tökéletes digitális képmásra, és bátran élnek a tökéletlenség esztétikumával. A korabeli technika elsajátításán és a kémiai folyamatok megértésén túl elsősorban a varázslatra kíváncsiak, a pillanatra, amikor a fényérzékeny felületen – legyen az bármi – megszületik a titokzatos valóság eszményképe. ■

WEINER SENNYEY TIBOR: HAMVAS BÉLA FÜGEFÁJA KORČULA SZIGETÉN
2019 | polaroid

Az analóg kép valójában csak az eredeti formájában, tárgyyszerűségében mutatja azt, ami, hiába is digitalizáljuk, a monitoron sosem lesz ugyanaz, mint a negatívon vagy a pozitívon vagy a papírképen. Sőt a polaroidnak még ennek tetejében idővel változnak tónusai és színei, elmélyül vagy kifakul, sarka meggyűrődik, valaki ujjlenyomatokat hagy rajta, a kutya szőre rátapad, málnaszörp ömlik rá. Szörnyű dolgok történhetnek a polaroidokkal, s mindez a kép teljes tökéletlenségében tökéletesen tudja reprezentálni a megragadhatatlan idő folyvást tovatűnő pillanatát. Ez az, ami a polaroidban olyannyira vonzó számomra, hogy olyan sebezhető és limitált. Értékes, megismételhetetlen, egyszeri, pontatlan, változó, tehát egészen hasonló ahhoz, ahogyan az emberi emlékezetünk egy-egy pillanatot megőrizni képes.

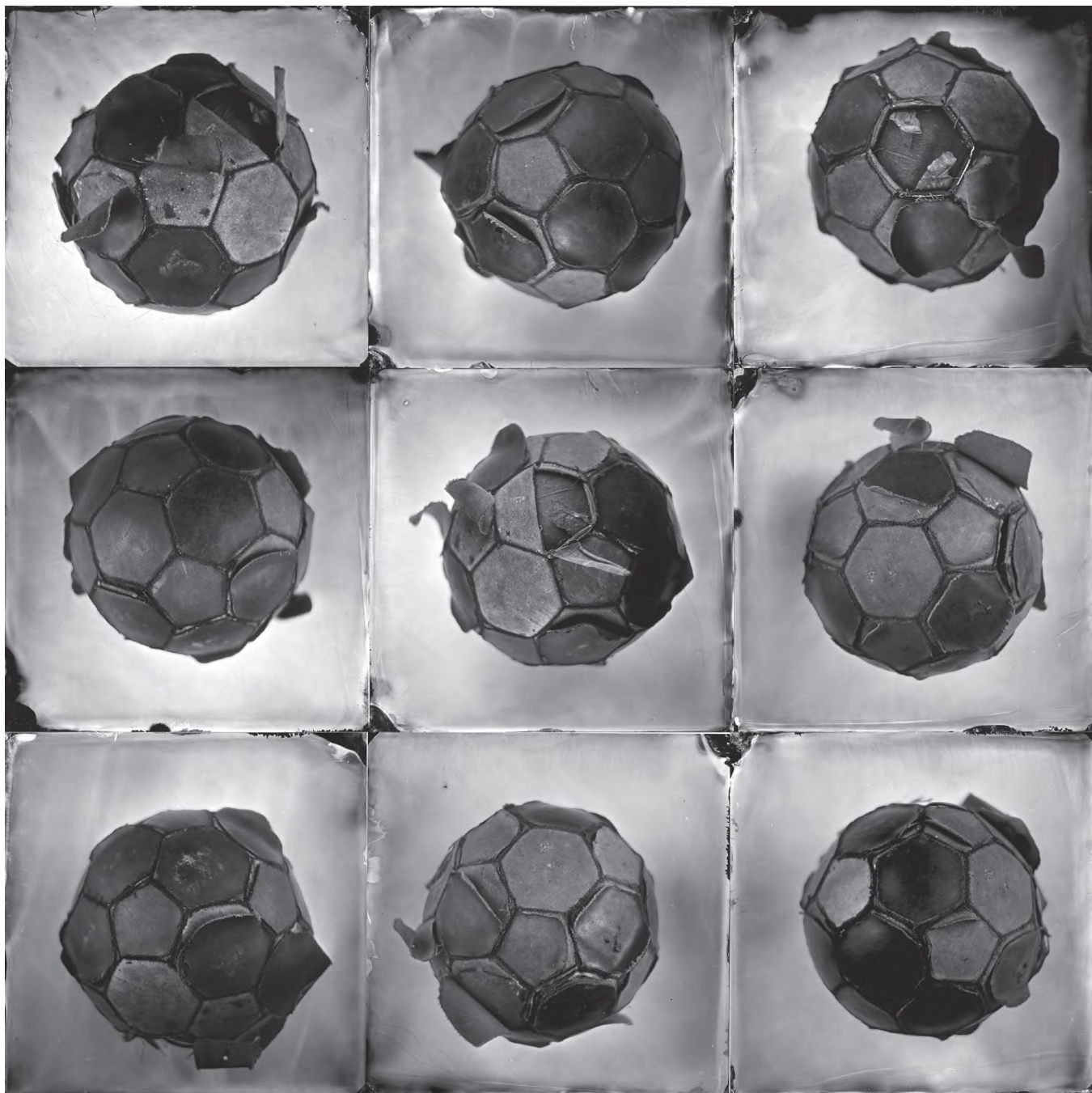
Weiner Sennyei Tibor: Polaroid poézis (részlet)

GÁBOR ENIKŐ: LEVEST VILLÁVAL
2015 | fotogram

A fotogram vegytiszta, eszköz nélküli fotográfia, amely a fény és a fényérzékeny anyag közé helyezett tárgyak árnyékát rögzíti. A vízben úszatott, mozgatott tárgyak képe átalakul, torzul. A hullámokon a fény megtörik, illetve csak részlegesen tud eljutni a fényérzékeny felületig. Az így létrehozott kép a tárgyak mozgásának egy pillanatát olyan részletességgel tárja elénk, ahogyan azt a valóságban sohasem tapasztalhatnánk meg.

Gábor Enikő

VARGA TAMÁS: HEM
2016 | nedves kollódiomos eljárás, ambrotípa

Nekem még fontos a mesterségbeli tudás, vonz a sötétkammerában az egyedüllét, az anyaggal való közvetlen kapcsolat, az egy és megismételhetetlen, ennek megfelelően a képek kézben fogható formában való létrehozása. Tudom, ez ma nem trendi dolog.

Varga Tamás

HOSSALA TAMÁS: HANSÁG – HATÁRVONAL 076

1996 | Canon EOS 33V fényképezőgép | Fuji Neopan Acros 100 film | Ilfobrom Galerie FB 3 1K fotópapír

A Határvonal sorozat 076-os képe számomra kifejezi a határátlépés pillanatát, saját határaink feszegetését, egyszerre az elmúlást és az állandóságot. A film használata segít az elmélyülésben, időt ad a koncepció kibontakozásának. A kézművesség jellege sokkal inkább megfoghatóvá, tapinthatóvá teszi számomra magát az elképzelést, annak kibontását vagy épp fókuszát. A film befűzése, előhívása, a kocka lenagyítása szintén fontos része annak a gondolkodásnak, amelyet képviselek.

Hossala Tamás

VACHTER JÁNOS: MARKET – PAGODAKARFIOL
2017 | 13 x 18 cm-es röntgenfilm

„Azzal, hogy Vachter János zöldség- és húsportréi a piaci portékává vált néhai élőlény, pontosabban a gomba kalapjának vonásait, a kelkáposzta levélerezetét, a pagodakarfiol fraktálszerű virágzatát, a tarja gazdagon rétegzett zsír- és hússtruktúráját, a gyömbér minden irányba nyújtózó mozdulatlanságát, a salátalevél erotikus burjánzását, a sárgadinnye sűrű erezetébe ivódó földmaradványokat emelik ki, voltaképpen megszólítják: magasba emelik az anyagot. A fekete-fehér, archaizáló, röntgenfilmes technika keresett, stilizált tökéletlensége, ujjnyomatokkal vegyített karcossága megítélésem szerint adekvát formai megfelelője a szándékolt tartalomnak.”

K. Horváth Zsolt

BARÁTH GÁBOR
2020 | ferrotipia lyukkameraként használt cukorkás dobozzal

A fotó manapság már bárkinek elérhető, de játszottunk el a gondolattal, mi lenne, ha nem lenne áram és japán mérnökök. Tudnánk vajon fényképet készíteni? Ennek a fotónak az az érdekessége, hogy nem szükséges hozzá semmilyen modern technológia, minden elemét viszonylag egyszerűen elő lehet házilag állítani. A kép egy cukorkás dobozból készült lyukkamera belsejében jön létre nedves kollódiumos eljárással, tehát valójában nem más, mint egy egyszer használatos instant fényképezőgép.

Baráth Gábor

NÉMETH KRISZTA: SZELFI KARANTÉN DRESS CODE-BAN (MASZK, KESZTYŰ, SAJÁT KÉSZÍTÉSŰ KOVÁSZOS KENYÉR)
2020 | kovászos kenyérből épített lyukkamera, papírneгатív

Mivel az utóbbi évek statisztikája szerint

1. konyhanyelven pompásan tudok önkifejezni,
2. különös kalandvágy él bennem, így időnként extrémnél extrémebb kihívásokkal tarkítom az amúgy lapos és egyhangú életemet,
3. állítólag mindennel tudunk fényképet készíteni,
4. de legalábbis vajás keksszel már sikerült.

A kenyér az élet örökkévalóságának és folytonosságának szimbóluma.
Hát miért pont azzal ne próbálnám meg? Miért ne azzal folytatnám?
Németh Kriszta

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

fizessen elő!

+36 70 627 9086 | elofizetes@magyar-kronika.hu | magyar-kronika.hu/elofizetes

Bartis Attila (Marosvásárhely, 1968) József Attila-díjas író, fotográfus. Főbb művei: *A séta* (1995), *A nyugalom* (2001), *Amiről lehet* (2010, Kemény Istvánnal), *A vége* (2015).

Mulandó örökkévalóság

Szöveg: **Farkas Anita**
Fotó: **Bartis Attila**

Nyomot hagyni. Ez minden ember vágya: valami örökké maradandóval kicselezni a halált, ami amúgy is mindig csak másokkal történik. A halhatatlanságért való küzdelem és annak lehetetlensége közt feszülő ellentét az alapja minden alkotó tevékenységnek is – valójában csak egy vékony vonalra az örülettől.

A fénykép szintén egy, a múltat és a jelent egyszerre rögzítő csel, „időparadoxon, időn belüli időtlenség, mulandó örökkévalóság”, mondja már Bartis Attila. Az író-fotográfus két éve megjelent kötete, *Az eltűnt idő nyoma* száz, 1989 és 2019 között keletkezett „fecnit” tartalmaz; a naplóbejegyzések, kisebb-nagyobb szövegek közös nevezője, hogy valamiképpen mindegyik a fényképezéshez kapcsolódik. Az alapkérdés – mi is valójában a fotográfia? – megválaszolásához azonban e rendhagyó füveskönyv elolvasása után sem jutunk közelebb. Helyette kapunk valami teljesen mást: valódi, néha már-már meghökkenítő, határokat feszegető őszinteséget. Az irodalmi műveiben is hasonló bátorsággal kitarulkozó, ennek ellenére valahogy mindig szemérmesnek tűnő Bartis a felszínen a fotózás elméleti-technikai aspektusairól töpreng a műfaj születésétől a másodpercenként százezerszámra létrejövő szelfikig, a laikusok számára is jól ismert neveket (André Kertész, Henri Cartier-Bresson, Josef Koudelka) és

híres képeket (*Napalm Girl*) említve. A kötet mégis nagyon távol áll attól, hogy kezdő fotósok bibliája vagy a tökéletes kép elkészítésének titkát felfedő használati utasítás legyen.

Az egy logikai szátra felhúzott, számozott szövegekben többször is előtérbe kerül a szerző mint magánember. Bartis saját történeteinek – a marosvásárhelyi időktől az anya halálán át a nagypapává válásig – végtelen nagyításából áll össze a fotográfia és a világ (rész)története. A novellisztikus felütés, amelyből könnyen kifejlődhetne akár egy komplett regény is, különösen emlékezetes: mi lenne, ha kiderülne, hogy az anyánk a medalionjában őrizgetett képen nem is a mi kezünket fogja? Megrendülne-e a létünk alapja akkor, ha tudnánk, hogy az életünknek egy tizenöt évvel korábbi halál volt az ára? Bartis igennel válaszol, de szerencsére ennek pontosan akkora jelentőséget tulajdonít, mint a magyar irodalomban betöltött szerepének („valaki írja, hogy irodalmikánon konferenciát tartanak Budapesten. Miközben a teraszon az előadók névsorát olvasom, a cserépkorsó mellett felemeli a fejét egy kígyó”) vagy a saját és mások fotográfusi képességeinek („Néha, amikor a saját, használhatatlan képeim láttán csapnivalóan érzem magam, mások kontaktjait nézegetem. Kifejezetten megnyugtató, hogy Isten ege alatt is, műteremben is mennyi érdektelen felvétel készült két jó expozíció között”).

Az írásban, a fotózásban ugyanis nem feltétlenül az én a lényeg. Hanem a párhuzam például a fotó mint az idő kétségbeesett megragadási kísérlete és a hasonlóan bizonytalan Úristen között. („Az Úristenről való elképzeléseink valójában nem rejtenek semmiféle kockázatot. Kicsi a valószínűsége, hogy e földi lét során szembesüljünk a tévedéseinkkel. Az egyetlen, amivel bármikor szembesülhetünk, az a mások Istenről való elképzelése és a mi elképzelésünk közti különbség. Hasonló hiábavalóság-érzést csak a fotográfiairól való elmélkedések váltanak ki. Hogy senki nem visz közelebb az igazsághoz.”) Mindezt szerencsére nem unalmas közhelyekbe, de nem is érthetetlen és értelmezhetetlen filozófiai eszme-futtatásokba vagy túlzott szakmaiságba csomagolva kapjuk. Bartis könyve tele van élettel, már ha még képesek vagyunk ma, a 21. században lelassulni hozzá. ■

Bartis Attila: *Az eltűnt idő nyoma*. Magvető, 2019

Bartis Attila

A történet elvesztése

Részlet az író

Az eltűnt idő nyoma című könyvéből

Minden fotográfia időparadoxon. Időn belüli időtlenség, múlandó örökkévalóság. Fényképezni nem más, mint kivonni a valóságból az időt egy pillanatra, majd visszaadni ezt a pillanatot az időnek. A legpontosabban talán Roland Barthes fogalmazta meg ezt a paradoxont, amikor Lewis Payne kivégzése előtti portréjáról azt írja, hogy meg fog halni, pedig már nem él.

*

A digitális gép pont attól kímélt meg, amit a legjobban rühelltem a fényképezésben. A várakozástól. Várni a laboránsra, hogy előhívja a filmet, várni a sötét-kamrában, míg előhívódik a kép, várni a száradására, mert csak szárazon látszanak rendesen a tónusok, csak akkor dől el, hogy megvan-e, vagy mehetek vissza új nagyítást készíteni. A sokezedik rögtön látott kép után pedig pont ennek a várakozásnak a hiánya vetette elő újra a filmes gépet. Hirtelen ez a várakozás maga lett a fényképezés lényege. A szerelemben van még ilyen, amikor fél napon át rendezgeted a lakást, mielőtt kopognak az ajtón.

*

Jáváról röpké három év után máris sikerült hangosan kimondanom, hogy itt egyszerűen jó nekem. Nem jobb, mint valahol máshol, hanem jó. A fényképezésről viszont harmincvalahány év után is pimaszul nehéz valami ilyesmit kimondanom. Pedig valójában tényleg ennyi lenne. Hangosan kimondani, hogy az összes kínlódással, kudarccal, megválaszolhatatlan kérdéssel együtt egyszerűen szeretem.

*

Apám gyerekkoráról nincsenek képek egyáltalán. Úgy tudom, volt egy-kettő, de azok elkallódtak a háborúban, meneküléskor. A legkorábbi fotográfia, ami fennmaradt róla, de legalábbis, amit én ismerek, egyetemista korában készült, Kolozsváron.

Anyám körülbelül hét-nyolc éves az első családi képeken. Igaz, utána sokáig semmi, időrendben a következőn már gimnazista.

Rólam a legkorábbi kép nagyjából féléves koromban készült. Ezt a nyári verőfényből, a kerítésen és a tűz-

falon futó vadszőlőből, Apám atlétatrikójából tudom kiszámolni. Dátum nincs rajta, de januárban születtem. A következő alkalom, amikor lefényképeztek, az első születésnapom volt.

Rékáról és Milánról már pár napos korukban elkészültek az első képek. De annak ellenére, hogy az apjuk fotográfus, pont annyi kép készült róluk, amennyi még elfér egy családi albumban.

Tegnap megszületett az unokám. Még fel se sírt, még a köldökzsinórt sem vágták el, még az anyja mellébe se kapaszkodott. Mihelyt megérkezett e világra, a legelső dolog, ami történt vele, az volt, hogy lefényképezték. Az apja, a nagyanyja, a nagybátyja, és persze én is. Fél nappal később, amire hazajöttek a kórházból, Kuti Anna Miráról már körülbelül háromszáz-háromszázötven kép készült. Színes és feketefehér, digitális és analóg, álló és mozgó, sírós és néma. És persze, ezek a képek innen, innen, Rotterdamból indulva pillanatokon belül kirajzottak a világba. Gyönyörű, so cute, ce frumoasa, cantik.

Tulajdonképpen nincs is ezzel semmi baj. Az egyetlen, ami hiányzik e pillanatok alatt világot bejárt képekből, az a szakralitás. A fotográfia első száz vagy akár százötven esztendejében szinte minden arcképből ott rejlett a lehetősége annak, hogy szentképpé váljék. Teljesen mindegy, hogy medalionba került, vagy falusi tisztaszobába, íróasztalra, zongorára, rézveretes albumba vagy külvárosi konyhakredenc üvegje alá, vagy akár sírkőre, minden kép valamiféle szentképpé tudott válni egy magánoltáron.

Ez az egyetlen, ami Kuti Anna Mirának már nem adatott meg. Nyilván lesznek szép, emlékezetes, különösen kedvelt képek róla, esetleg falra, zongorára, mágnessel hűtőre vagy akár címlapra kerülő képek is. De azok közül a képek közül, amelyek alig pár órával a születése után Londontól Bukaresten át Indonéziáig bejárták a világot, már egynek sem lesz olyan története, mint annak a néhánynak, ami fennmaradt Anyámról, vagy akár azoknak, amelyek Apámról készültek, csak hozzám már nem juthattak el. Szinte biztos, hogy

„A fotográfia első száz vagy akár százötven esztendejében szinte minden arcképben ott rejlett a lehetősége annak, hogy szentképpé váljék”

a Kuti Anna Miráról készült és folyamatosan készülő képek tízezei közül egyre sem fog soha senki rátalálni egy szüette láda mélyén egy padláson.

Tagadhatatlanul azok közé tartozom, akik ezt fáj-lalják. De e fáj-lalásnak nem esztétikai oka van, nem önmagában a ma készülő képet tartom kevesebb-re. És végképp nem az úgynevezett fotóművészetet félt-tem bármitől is. A képhez tartozó történet elvesztését fáj-lalom. A művészet soha nem volt és nem is lesz demokratikus, így a fotográfiát mint művészetet na-gyon nincs mitől félni. Az egy belterjes világban, az odakint bolyongó sok százmillió demokratikus kép ellenére végigjárja a maga elitista útját. Nyilván hat rá az a képözön, ami ott kering körülötte, mint az aszteroidák meg az űrszemét, a gravitációs ereje pedig néha beszippant párat. Jól ellesz a maga névteleneivel, kismestereivel, nagymestereivel. Esztétáival, kuráto-raival, történészeivel. Újakra váltja a régi doktrínáit, vagy párhuzamosan futtatja őket, a fotóművészet leéli a művészetek életét.

A fénykép elvesztését fáj-lalom. Annak a képnek az elvesztését, amihez óhatatlanul hozzátartozott a törté-net vagy a rejtély. Az arckép és emlékkép elvesztését, amiért maga a fényképezés leginkább fel lett találva. A fotográfia eredendően demokratikus volt, tehát nem művészet. Demokratikus igényből született. Hogy ne csupán azok arca maradjon meg az idők végezetéig, akik meg tudják fizetni az udvari festőt, hanem mindenki le legyen fényképezve. A fényképezés hőskora ugyan-olyan kivételes történet, mint a hőskoroké általában, de azt balgaság visszasírni, mert az, ami most van, pont abban a hőskorban volt kódolva, mindenestül. Nicéphore Niépce és Fox Talbot bizonyára ujjongva hajította volna el a fadobozát egy mai csúcsmodellért. Hiszen fadobozáikkal pont azt próbálták megteremteni, amire igény volt. És a legelső pillanattól a minél több és minél természetesebb képre volt igény.

Tulajdonképpen kérdés, hogy a fekete-fehér fo-tográfia egyáltalán eszébe jutott volna-e valakinek, ha „a természet irónja” eredendően színes. Aligha törte

volna évtizedeken át a fejét bárki is, miként lehetne a színes képet hosszas, bonyolult és drága eljárásokkal fekete-fehérré tenni. Mondom, ma nem történik más, mint kiteljesedik az, ami már a legelső fotográfiában kódolva volt. A szelfi nem más, mint a vágyálma annak, aki fél órája ül mozdulatlanul, fejtámasszal egy vándorfotográfus fadoboza előtt.

Annyi történt, hogy beteljesedett a demokratikus vágy: bárkiről kép készülhessen. Ami jó és igazságos. Csak épp azzal nem számolt senki, hogy ha bárkiről készülhet kép, akkor a kép is pont annyira feledhető lesz, mint az ember. A fényképezés története egy kicsit olyanra sikerült, mint az alumínium története. Aligha jut ma eszébe bárkinek is, miközben kicsomagolja a grillcsirkét, hogy az alufóliája, amit kidobott, alig kétszáz esztendeje még drágább volt az aranyból. ■

A KÉP MIÉNK, MÉGSEM AZ

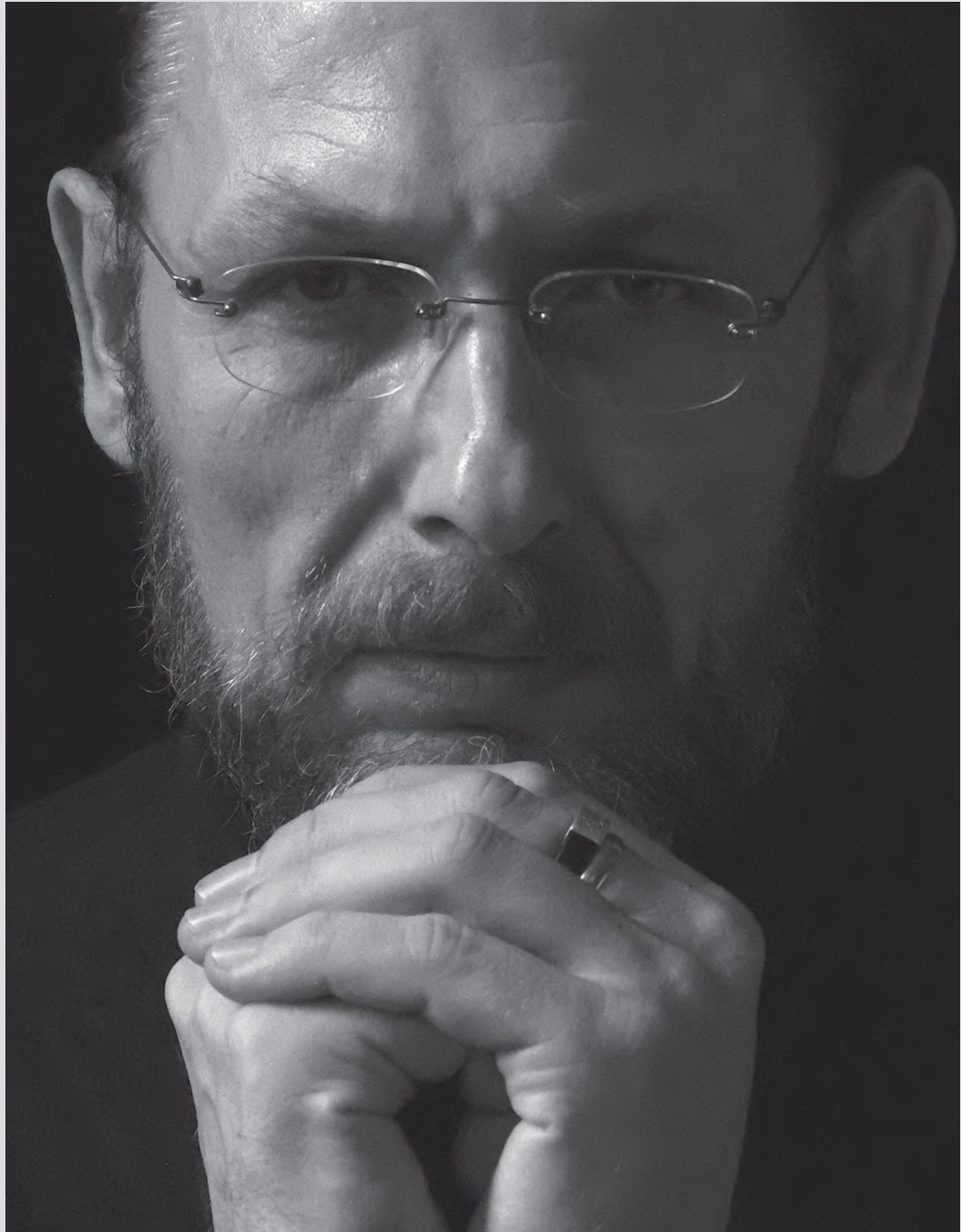
Szöveg: Györfy Ákos
Fotó: Bartis Attila

Bartis Attila nagyapja még örült, amikor lefényképezték. Nem így a mai nyugati polgár, akinek a fotózáshoz való viszonya az író szerint mintapéldája annak, hogyan tud az ember a jótól meghülyülni. Az eltűnt idő nyoma szerzőjét analóg és digitális fotográfia egetverő különbségéről és az írói képalkotás rejtelméről is kérdeztük.

AZ ELTŰNT IDŐ NYOMA FELKÉRÉSRE SZÜLETETT. AZT ÍRJA, HA NINCS EZ A FELKÉRÉS, SOHA ESZÉBE NEM JUTOTT VOLNA MEGÍRNI. AZ EMBER AZT KÉPZELNÉ, HOGY EGY KÖNYVNEK VALAMIFÉLE ELLENÁLLHATATLAN BELSŐ INDÍTTATÁSBÓL KELL MEGSZÜLETNIE. HOGY VAN EZ?

Úgy, ahogy mondja. Az ember azt képzelné. Aztán mégsem úgy van. Felkérés nélkül eszembe sem jutott volna megírni *A nyugalom* színpadi adaptációját, se *A Lázár apokrifeket*, se a *Romlást* vagy a *Rendezést*, mondhatni színdarabot aligha írtam volna valaha is felkérés nélkül, a kiállítás-megnyitó szövegekről nem is beszélve. Másfelől az ember nem tud olyat írni, ami legalább

csíráiban ne lenne meg valahol nagyon mélyen. Nyilván ki van zárva, hogy valaha is megírtam volna Korniss Péter kiállításának a megnyitó-szövegét, ha nincs kiállítás, ha Péter nem kér fel rá, és ha hosszas szorongás után nem vállalom el. Az viszont elég valószínűnek tűnik, hogy különböző helyeken, különböző formákban előbb-utóbb elég sok mindent megírtam volna abból, ami végül ebben a szövegben kapott formát, helyet. És ha igaz ez egy megnyitószövegre, akkor valószínűleg kétszeresen igaz mondjuk a *Lázárra*. Nos, hasonló a helyzet *Az eltűnt idő nyomával* is. Szarka Klára és Wirth Imre felkértek egy szöveg írására egy kiállításkatalogusba.

És akkor hozzányúltam ahhoz, amihez nem állt szándékomban hozzányúlni, a naplóimhoz. Csakhogy azok a naplórészek azért már meg voltak írva. És az sem a felkéréskor jutott először eszembe, hogy előbb-utóbb írjak egy könyvet a fotográfiáról, pontosabban a fotográfiához való viszonyomról.

„ITT SPEKULÁLOK ÉS SZERENCSÉTLENKEDEK EGÉSZ NAP A SZAVAKKAL, HOGY MI A FOTOGRAFIA. VAGY LEGALÁBB, HOGY SZÁMOMRA MIT JELENT. NEM TUDOM. KITÖLTI A FÉL ÉLETEM, MÉGSEM TUDOM” – ÍRJA A KÖNYVBEN. NEM LEHET, HOGY AZÉRT NEM TUDJA VALAKI, MIÉRT FONTOS NEKI PÉLDÁUL A FOTOGRAFIA, MERT OLYAN, MINTHA A SAJÁT

LÉNYÉNEK LEGMÉLYEBB RÉTEGEIRŐL KELLENE BESZÉLNI?

Könnyen lehet, hogy igaza van, de ez az igazság nem segít rajtunk. Nem oldja fel azt a kényszert, hogy mindenképp próbáljuk megfogalmazni a megfogalmazhatatlant. Vonatkozzék ez a fényképezésre, az írásra, bármire, ott van mindnyájunkban a kényszer, hogy megtaláljuk a nyitját, mi a csudának kell nekünk ez az egész, és honnan jön. Csakhogy az ésszel felfogható és megfogalmazható az mindig csak a fele az egésznek. Az értelem csak a küszöbig jut. Nem tudunk hazamenni önmagunkba. Igen, ha a fotográfiáról vagy az írásról kell beszéljek, valóban olyan, mintha a saját lényem legmélyé-

„Az analóg fotográfia nem régi. Kortárs. Nem kihalt, majd feltámasztották, nem újra divatba jött, hanem következetesen és töretlenül létezik”

ről kellene beszélnem. De ki képes rá, hogy azt mindenestül feltárja? Senki. Pontos féligazság – talán ez a paradoxon tudja leírni a maximumát annak, ameddig ember ez ügyben eljuthat. Pedig ugyanebből a mélyből tör fel, születik szinte minden szöveg, kép, muzsika, bármi, amit nem átallunk sajátunk nevezni. Saját is, persze. Csak éppen szabad bejárásom nincsen a legmélyebb tárnákba. Tegnap volt egy levélváltásom Petrányi Zsolttal, a Kis Varsó művészpáros egyik munkájáról írt. Egy színaranyból kiöntött búzakalász. Ami önmagában még nem kunszt. Igen ám, csak a búzakalászhoz tartozik egy nyilatkozat is. Eszerint a búzakalász mint műtárgy természetesen megvásárolható – ami meg is történt –, de csakis maga a műtárgy mint szellemi termék vásárolható meg, a színarany, amelyből készült, az idők végezetéig a támogató tulajdonában marad, aki az alapanyagot adományozta. És innentől kezdve bizony már érdekes, kié is az a búzakalász. Az alkotóé, vagyis immár a műgyűjtőé, vagy azé, akinek papírja van róla, hogy a műtárgyhoz semmi köze, de az övé az arany? Számomra kicsit ilyen az, amivel alkotóként mindannyian sáfarkodunk. A mienk. Ez kétségbevonhatatlan. Mégsem a mienk. Csak éppen fogalmunk sincs róla, ki a másik tulajdonos. Amikor azt kutatjuk, mi is számunkra a fotográfia – vagy bármi –, tulajdonképpen annak próbálunk a nyomára bukkanni, hogy kié az arany. Honnan van? Miért adta? Mennyi van még? Ad-e holnap is? Bizony megeshet, hogy egyszer csak nem ad többé egy unciát sem, tudunk rá példát bőven.

VAN EGYFAJTA ROMANTIKUS VÁGYÓDÁS SOKAKBAN A RÉGI, ANALÓG FOTÓZÁS IRÁNT. MINTHA A KÉZMŰVES TECHNIKÁVAL KÉSZÜLT KÉPEK VALÓDIBBAK LENNÉNEK A DIGITÁLIS FOTÓKNÁL. TÉNYLEG VALÓDIBBAK?

Nem valódibbak. Mások. És gyorsan hozzá is tenném, hogy az analóg fotográfia nem régi. Kortárs. Nem kihalt, majd feltámasztották, nem újra divatba jött, hanem következetesen és töretlenül létezik, csak immár sokkal szűkebb szegmensét fedti le a fotográfiának, mint a digitális kép. De az egy elég fontos szegmens. Igen, vannak a lelkes trendkövetők, igen, divat lett a rossz fényképezőgép lejárt filmmel, a lomográfia, igen, újra gyártják a mérgegrága Polaroidot és társait, mert viszik, mint a cukrot, mert egy kis valóságízt ad az Instagram mellé – aztán leprózzák mobillal ezeket a képeket, és már mennek is ki az Instára –, mindez valóban létezik, sőt virágzik. De nem ettől él töretlenül az analóg, hanem attól, hogy a kortárs világklasszisok jelentős része a mai napig filmre fényképez. Még akkor is, ha utólag digitálisan belenyúl a képbe. Ott van egyetlen darab, eredeti, tárgyként is kétségbevonhatatlanul létező negatív. Ami a fénykép esetében olyasmi, mint a sokszorosító grafikánál a nyomódúc. Nem az a műtárgy, de nélküle nincs műtárgy. És ha megnézed a művészeti aukciókat, akkor azt látod, hogy a legmagasabb, néha horrorisztikus árat azok a fotográfiák érik el, amelyek filmre készültek. És ez bizony meghatározó. Többek között ennek következménye a felívelő analógtrend is.

NAGY FOTÓGRÁFUS NEM VESZ DIGITÁLIS GÉPET A KEZÉBE?

Dőreség lenne ezt állítani. Dehogynem. És nagyon is jól teszi. De az másfajta fényképezés. Az egyetlen, ami igazán közös a kettőben, hogy mindkettővel kétdimenziós állóképet lehet előállítani. Ezenkívül sok más hasonlóság nincs. Az alkalmazott technika meghatározza a munkamódszert, valamennyire még a látást is. Ahol hajdan favázás géppel egyet exponáltál, ott most digitálissal háromszázat fogsz. És ez

*„Mi eredeti műtárgy, és mennyire az?
A fájl, az mi? Merthogy nem negatív vagy
nyomódúc, az biztos”*

fontos. Mert nemcsak annyit jelent, hogy többet kell válogass, hanem hogy sokkal több mindent látsz meg utólag. De amit utólag látsz meg, a hosszas válogatás során, az mindig más lesz, mint amit ott, a teljes összpontosítás pillanatában megláthatsz. Azoknak az alkotóknak az életművében, akik filmről digitálisra tértek át, az esetek nagy részében van egy éles váltás. Ami természetes. Ezért tartom meddőnek azokat a vitákat, hogy melyik jobb. Ennek akkor lenne értelme, ha digitális géppel még nem készítettek volna remekművet, vagy a digitális remekművek remekebbek lennének bármelyik klasszikus munkáinál. Ahogy a képzőművészetben jelentősége van az anyaghasználatnak, mert alapvetően meghatározza a művet, ugyanígy van jelentősége a fotográfiában is. Egy nagy formátumú, síkfilmes géppel dolgozni sokkal nehezebb, mint ugyanonnan ugyanazt a képet elkészíteni egy automatára állított digitális géppel. Csak hát nem is lesz a két felvételnek sok köze egymáshoz. Persze elképzelhető, hogy a digitális lesz jobb, de a két fotó közötti különbség egetverő lesz, ez sima tény. Sally Mann kollódiumos képeit lehetetlen digitális technikával elkészíteni. Nem mintha nem lenne kollódiumapp, csak épp ha ráereszted egy fájlra, maximum ultragiccset kapsz, nem remekművet. Ez nem elmélet, hanem gyakorlat. Odaállsz a két fotó elé, és látod. Ugyanígy vonatkozik ez Szugimoto Hiroshi munkájára, Jamamoto Maszaóéra, nagyon sokakéra. Andreas Gursky *Rajna II.* című felvétele olyan árat ért el, amelyet azelőtt egy fotográfia sem: majdnem egymilliárd forintnak megfelelő összeget. Többek közt ezzel a felvétellel robbant be a digitális nyomtatás az elit galériákba, a múzeumokba. Csak hát mit tesz Isten, ez egy analóg kép. Pontosabban van egy analóg eredetije. Azon még ott van a Rajna-parti gyárépület, amelyet az analóg kép beszkennele-

se után Gursky kiretusált, és elkészítette a világ egyik legsivárabb, mégis legörületesebb tájképét. De nem mernék rá megesküdni, hogy ha nincs egy analóg eredeti, akkor kifizettek volna annyit ezért a munkáért.

HA NEM A „RÉGEN MINDEN JOBB VOLT” AZ IGAZI PROBLÉMA ITT, AKKOR MI?

Az eredetiség fogalma. Ebbe matatott bele a digitális technika úgy, mint a művészettörténet során addig soha semmi. Eredeti, másolat, kis széria, hamisítvány. Slussz. A fotográfus nagyította vagy a laboráns, az alkotó életében vagy utána, de az eredeti negatívról, egy példányban vagy százban. Slussz. Mindegyik kérdésre volt egy viszonylag elfogadható válasz. Hát most nincs. Mi eredeti műtárgy, és mennyire az? A fájl, az mi? Merthogy nem negatív vagy nyomódúc, az biztos. Ha a kezembe adod a negatívot, elhiszem, hogy tíz levonat vagy nagyítás után meg lehet semmisíteni vagy széfbe lehet zárni. De egy fájl soha nem adsz a kezembe, szabadon közlekedik a világban, bármit teszel is. A nyomatokból melyik az eredeti? És miért pont az? Leegyszerűsítettem a problémát, egyetlen nyomtatás készülhet mindenből, dátumozom, aláírom, és az az eredeti. A többi mind másolat. Csak hát ez kapásból nem igaz, mert kettő készül mindenből. Az egyik az úgynevezett artist copy (AC), amit nem lehet eladni, de ha az eredetit eladta a galéria, akkor egy kiállításra ezt veszem elő. Ennél is nagyobb gond, hogy ha a laborban, ahol általában tárolnak minden fájl, viccből úgy döntenek, hogy készítenek még egy nyomtatást, és azt elem teszik, akkor amíg nem nézem meg a hátoldalukat, az életben nem mondom meg, hogy melyiket írtam alá, melyik az eredeti. Mert nagyítóval sem találok különbséget a két nyomtatás között. És ha én mint a kép alkotója nem látok különbséget az eredetinek

„Ma már csak vészhelyzetben fényképezek telefonnal, amikor nincs idő elővenni a kamerát. Például pár napja, amikor a macskák elkaptak egy méretes kígyót az udvaron. De a mostani telefonok már nem érdekesek, normális fényviszonyok között néha jobb képet készítenek, mint a fényképezőgépek. A csöndet úgy című albumom képeit azért készítettem telefonnal, mert annak még olyan volt a képminősége, mintha a Pajtással fényképeztem volna. Mert abba bele lehetett szeretni”

titulált munkám meg az illegális nyomat között, akkor mi alapján lásson egy művészettörténész, egy galerista, egy gyűjtő?

VÁLTOZTATOTT A FOTOGRÁFIÁHOZ VALÓ VISZONYÁN AZ, HOGY JÓ IDEJE EURÓPÁTÓL TÁVOL IS ÉLI AZ ÉLETÉT? AZ EURÓPAI KULTÚRÁN KÍVÜLI VILÁGNAK – AZ ÖN ESETÉBEN JÁVÁNAK – MI-LYEN A VISZONYA A KÉPEKHEZ? MIBEN KÜLÖNBÖZIK EZ A VISZONY A MIÉNKTŐL?

A lehetőleg fehér és zsidó-keresztény, felvilágosult, demokratikus, liberális – vagy illiberális, ez ügyben tök mindegy – nyugati embernek annyi, de annyi személyiségi joga lett, hogy attól az Úristen őrizzen meg mindenkit, különösképpen a fotográfusokat. Számomra a fényképezéshez való viszony alakulása az egyik mintapéldája annak, hogyan tud az ember a jótól meghülyülni. Emlékeim szerint nagyapám még örült, amikor lefényképezték. És olyasmire nem emlékszem, hogy valaha az életben bármi bajom esett volna attól, hogy valaki fotót készített rólam, akár megkérdezte, hogy szabad-e, akár nem. A legrosszabb, ami történt, hogy nem tetszettem magamnak a képen. De az tükörrel is előfordul, ahhoz nem kell kamera. Sőt, olyan időkre is emlékszem, amikor még nem voltam pedofil, ha játszótéren készítettem képet. Számomra egyszerűen hihetetlen és felfoghatatlan, hogy a nyugati ember, ez a mintaállat – önnel meg velem együtt, tegyük hozzá – hogy az istenbe nem képes legalább megközelíteni az arany közepet. Kétség nem fér hozzá, hogy annyira békés, biztonságos jómódban még soha nem élt az emberiség, mint ma. Ez még egy világvárvány közepén is igaz. Bolond, aki ezt megkérdőjelezi. Sima statisztika. De ahhoz se fér kétség, hogy ráadásul pont a biztonságra, a szabadságra és a személyiségi jogokra hivatkozva a történelem

során még soha nem sikerült olyan magányos, depressziós, paranoiás, beteg társadalmat kitermelni, mint a mai nyugati társadalom. A fotográfiát ez pedig úgy érinti, hogy lassanként vagy írásos hozzájárulást kell adnod magadnak ahhoz, hogy egy önarcképet készíthess, vagy fogod szépen a fényképezőgéped, és kiutazol a nyugati világból. Egy-két vallási vagy politikai diktatúrát leszámítva bármilyen irányba indulhatsz, jó fele mész. Még normális emberekkel találkozol, legalábbis e téren, akik ugyanúgy örülnek annak, ha lefényképezed őket, mint örült nagyapám. 1986 óta lakom a Vas utcában. Az a boltos, aki legalább húsz éve nyitotta a boltját, így húsz esztendeje

„Minél több a bankhiteles új ház, autó, tévé, annál nagyobb az esélye, hogy megkérdezik, miért fényképezem le pont azt a házat”

legalább naponta kétszer lát a pultja mögül, három vagy négy éve szinte megvert, de szó szerint, mert az engedélye nélkül merészelttem a kirakatáról képet készíteni. Épp tükröződött benne valami, a francot érdekelte a kirakatja. Jáván mindmáig nem nézett rám csúnyán senki, ha fényképeztem. Idul adhakor még a mecsetbe is becibáltak, hogy jó közelről örökíthessem meg, ahogy mészárolják a marhákat. Pedig Allah nem szereti az emberábrázolást. De vak lennék, ha nem látnám ez ügyben hat év alatt a változást. Minél több a bankhiteles új ház, bankhiteles autó, tévé, annál nagyobb az esélye, hogy megkérdezik, miért fényképezem le pont azt a házat. Nem a csadoros néni fogja megkérdezni, még csak nem is a férje, hanem a harmincas-negyvenes, Netflixre frissen előfizető majdnemközéposztály.

AZ, HOGY VALAMIT LEFÉNYKÉPEZ VAGY MEGÍR, „MŰVÉSZILEG” MÁSFÉLE MEGKÖZELÍTÉST IGÉNYEL? NÉHA AZ AZ ÉRZÉSEM, HOGY VÉGSŐ SORON AZ ÍRÁSAI ALAPJAI IS A KÉPEK FÖLÖTTI MEDITÁCIÓK, A KÉPEKHEZ VALÓ KÖZELÍTÉSEK. MINTHA FOTOGRÁFUSKÉNT ÍRNA ÉS ÍRÓKÉNT FOTÓZNA – SZIGORÚAN SZELLEMI, NEM PEDIG SZAKMAI ÉRTELEMBEN.

Az a legtisztességesebb, ha azt mondom, nem tudom. Ez szerintem ugyanaz a kérdéskör, ahol pontos féligazságokkal kell beérje az ember. Az egyes képeket biztosan nem úgy készítem, ahogy írok. A gondolat, majd abból a mondat, az mindig belül születik. Az mindenestül én magam vagyok. A külső valóság, ami hat rá, mindig múlt idejű. És mindig átszűrődött már más valóságokon. Pont ezért egyszerűen értelmezhetetlen egy olyan kijelentés, hogy „véletlenül írtam”. Ami én magam vagyok, azt lehetetlen véletlenként értelmezni. A fotográfia ennek a szöges ellentéte. Nincs még egy művé-

szet, amely olyan mértékben függene a tőlem független, objektív valóságtól, mint a fényképezés. Így aztán a véletlen nagyon is ott van sok-sok képen. Még ha a világ egyik legjobb portréját készíteném is el önről, bármennyire átgondoltam, bármennyire beletettem is az összes tudásom, ön nélkül azt a felvételt soha az életben nem tudom elkészíteni. És valaki másról sem. Ön kell hozzá mint jelen idejű, külső valóság. Ez szerintem még annál is fontosabb különbség, mint az, hogy miként fogunk fel és értelmezünk egy képet meg miként egy mondatot. Más a helyzet a kiállítással. Ott a képek válogatása, a szerkezet, a sorrend, az egésznek a dramaturgiája már nagyon is lehet ahhoz hasonló, mint amikor egy regénnyel dolgozik az ember. Az viszont, ha egy szövegnek nagy képi ereje van, nem azon múlik, hogy milyen fotográfus az író. Az a szavakon múlik. A nyelven. Az irodalom. „Kis szobában kis parasztok.” Ennyi. El tud képzelni ennél nagyobb képi erőt? De ennek semmi köze ahhoz, hogy József Attila vett-e valaha fényképezőgépet a kezébe. Íróként teremteni képet nagyon más, mint fotográfusként teremteni képet. Még akkor is, ha ugyanaz az ember mindkettőt műveli. ■

Az angyalok nyelvi természetrája

Szöveg: Smid Róbert

A fénykorát az 1990-es években élő, úgynevezett nyelvhűs líra, amely nyelvjátékokkal, a kifejezések és szófordulatok roncsolásával, kitekerésével operált, az előző évtizedben egyértelműen a kimerülés jegyeit mutatja. Azonban a költészeti trendek nem tűnnek el csak úgy egyik napról a másikra, a hagyományműködés ennél komplexebb formában jelentkezik a kortárs irodalomban. Halmi Tamás pedig *Kint lények járnak* című új kötetével nemcsak szembenéz és számot vet azzal, ahogyan a nyelvbe zárkozó költészet feloldódik a manapság divatos irányzatokban, hanem tevékenyen hozzájárul ehhez az integrációhoz.

Az egyik legszembeötlőbb ebből a szempontból a kötet úgynevezett biopoétikai vonala, vagyis hogy az életről úgy mondanak valamit a versek, hogy a létezők hagyományos rendjét felforgatják a természeti képek egymásba

fűzésével. Esetenként ennek a beszéd-módnak a hatóköre magára a versolvasóra is kiterjed, például a *Konyításban*, amikor a szöveg a műalkotás esemény jellegét a fotoszintézissel azonosítja. A kötet három ciklusából az első, *Cseppfolyó* címet viselő erőteljes Marno János-hatást mutat, ami leginkább abban érhető tetten, hogy a szavakon, szókapcsolatokon végzett apró torzítások révén azok asszociációs lehetőségei kitágulnak, jelentéstartományuk hirtelen és radikális módon megváltozik. Ez már a cikluscímbe megfigyelhető, a 'cseppfolyós' szóból elvonással képzett alak ugyanis a csepp és a folyó viszonyát hozza előtérbe, úgy is, mint tartalmazó és tartalmazottét (sok az egyben), és úgy is, mint hogy létezhet-e egy cseppnyi folyó (egyben a sok). Ez a viszony aztán folyton-folyvást visszatér a ciklus verseinek retorikájában: hol úgy, hogy a víz-metáforikát továbbviszi a vers („Vizen

járva tanul jó pap *holtáig*” [Növényangyal]), hol pedig úgy, hogy a rész-egész viszonyokat mind tapasztalatilag, mind nyelvileg egymásba fordítja („Ha a halakat hullámmá csitítja / az Édeslő, és örömmé az örvényt” [Emberalattjáró]). Az „örömmé az örvényt” típusú nyelvi szét- és összefolyás – hogy az utóbbi az előbbivé alakul, ugyanakkor a versben az utóbbi szó az előbbi első szótagjának megismétlése révén következik – aztán több szinten is izgalmas torzulásokat hoz létre a versekben.

Először is, a feltűnően sok tagadó formula deformálódik: „ha adatik már nem birtok gyanánt” (*Csikland, kalimpál*), „ne lett légyen” (*A hírnök miséje*), „sérti / semmi se” (*A katarzis alkímiája*). Ez utóbbi ráadásul egyrészt utal az előbb idézett vers címére azzal, hogy a 'mise' szó megbújik a tagadásban, másrészt az egymást követő szavak összeolvashatóságával a *Köszönet a vadaknak-kal* is kapcsolatba lép, ahol viszont nem a semmi, hanem a minden áll retorikai kulcspozícióban: „De mi lett volna, ha mind ezzel kezdjük?” (*kiemelés tőlem* – S. R.). A semmi és a minden effajta keresztbe kötése nemcsak arról tanúskodik, hogy nem tehetők meg biztos állítások a nyelv folytonos jelentésbeli túlcsoordulása miatt, de a tagadás, a semmités sem jelent ebből kiutat. Másodszor pedig a szófajok sem maradnak önazonosak, amikor a főveket igeként kezdjük olvasni a szövegek környezetben („hol fény csobog, öled” [*A katarzis alkímiája*], ahol a 'csobog' miatt az 'öled' szó olyasfajta igevégződésel olvasható, mint a 'téved' és a 'réved' szavaké), amikor a szó részének megismétlése már nem képez rész-egész kapcsolatot („egy nagyobb tájhoz, mely nem ismer tájfünt” [*Angyalkert*] – *kiemelés tőlem* – S. R.), az ikerítések pedig külön entitásokká válnak a birtokos jele miatt („összéd és visszád” [*Királynő*]). A *Más delej* című versben az eddig említett két aspektus aztán összesűrűsödik a „könnyít a könny” és „A maszk is szeretné, hogy arcnak lássák, / egyes iker is társért születik” sorokban. Akárcsak az *Ítéletidő*

zárlata („ítéletidő ez csak, nem ítélet”), a *Más delej* is arról tanúskodik, hogy a több, az összetétel, a ragozott alak mindig fogyatkozással jár, az elvonások pedig – szokatlan módon – többletet okoznak. Ehhez a felcserélt, a hétköznap logikának ellentmondó viszonyok által biztosított mozgalmassághoz pedig jól illik a szabadversesített, egyetlen egységbe tördelt szonettforma.

Hogy mire fut ki a Halmai által mesterien űzött retorikai csúszkálás, az legkésőbb a második ciklusban, a *Krisztusországban* világossá válik, ahol már felismerhetők és szabályos rímelésűek a szonettek: a lények, akik a kötet cím szerint kint járnak, azok az angyalok, akik nem az állattal együtt szolgáltatnak referenciapontot az emberi létezéshez, mint Rilke vagy Nemes Nagy Ágnes verseiben, hanem amelyek természetéhez, létmódjához próbál valahogy a lírai megszólaló hozzáférni. Az angyalok egyszerre jelennek meg átmeneti lényekként és a világon túli entitásokként, olvasatlanként és olvashatatlanokként. Mivel az angyalok ugyanúgy nem képesek hozzáférni a mi világunkhoz, mint ahogy a versek beszélőjének meg kell küzdenie a nyelvvel, és torzítania kell azt, hogy képes legyen valami relevánsat mondani az angyalokról, látszólag a kölcsönös idegenség jelenti ember és angyal számára a közös pontot. De csak addig, amíg ez a „köz” is el nem jelentéktelenedik (*Angyalkert*). A felszámolódás effajta esztétikájával eddig leginkább Györfly Ákos költészetében lehetett találkozni, Halmai pedig az új kötetében ehhez a lappangó magyar hagyományhoz hozzáteszi a saját lírája hozadékát. A ciklusról ciklusra meditatívabbá váló versekben a megszólaló saját magát nemcsak pár sorra csupaszítja az utolsó, *Madárcsobogás* című részben, de ezzel egyszersmind még látványosabbá teszi a nyelvi törekvések hiábavalóságát: „Északra visz az út, / amit délre viszel” (*Melankólia*). ■

Halmai Tamás: *Kint lények járnak*. Prae Kiadó, 2020

Halmai Tamás (Pécs, 1975) költő, kritikus, esszéista. Főbb művei: *Kalligráfia* (2010), *Takács Zsuzsa* (2010), *Gergely Ágnes* (2012), *Szilencium* (2012), *Rezervátum* (2015)

Halmai Tamás *Angyalkert*

Alkonyatkor az erdő sziluettje
nyugvó vadállaté. Szelíd a domb így.
Avar alatti szél kúszik sziszegve,
amíg a sár is Istenhez hasonlik.

Sorsára hagyott levegő remeg
barlangokban. De gondviselt a tér.
A tágasból a telhetetlenek
kiserkennek, hegyből a serpavér.

A fehér liliumot mire vélnénk,
ha nem tudnánk, hogy angyalkertben járunk?
A táj maga a legpontosabb térkép,
egy nagyobb tájhoz, mely nem ismer tájfunnt.

Nem részekből: egészből áll a Teljes.
Nincs közünk, csak a közölhetetlenhez.

AUTOMATA KÖNYV- KÖZÖSSÉG

Szöveg: **Farkas Anita**
Fotó: **Muray Gábor**

Ma már megszokott kép, hogy metrómegállóiban kamaszok állnak sorba könyvmasinák előtt. A Poket-mozgalom három év alatt bebizonyította, hogy a digitális világon túl igenis van élet, és nincs jobb, mint jó könyvekről jól beszélgetni.

Kóla, csoki, instant kávé – hosszú ideig leginkább ezekért dobtunk be pénzt a forgalmasabb helyeken, metróállomásokon található automatákba. Egészen 2018. április 11-éig. Ekkor, a magyar költészet napján adták át a budapesti Madách téren, az Örkény Színház előtt az első Poket-automatát, benne öt magyar író műveinek (Szerb Antal: *Utas és holdvilág*, Esterházy Péter: *„És mesélni kezdtem”*, Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*, Csáth Géza: *Egy elmebeteg nő naplója* és Krúdy Gyula: *Ady Endre éjszakái*) zsebkönyv méretű kiadásával, megfizethető, ezerforintos egységáron. A testi szükségletek kielégítése helyett a lelkiekre koncentráló könyvautomata ötlete Vecsei H. Miklós színész fejéből pattant ki egy nagy ívű olvasás-

népszerűsítő és közösségformáló projekt részeként. Az egyre bővülő kínálatú Poket-automatákkal ma már szinte az országban találkozhatunk, a kezdeményezésből mozgalom lett, ami messze túlmutat a letisztult borítójú, színes könyvecskék szimpla megvásárlásán.

MINDIG KÉZNÉL

„A Poket egy olyan ráeszmélés során indult el, ami Miklósnak és nekünk, a csapat későbbi tagjainak is a saját tapasztalatunk volt. Sokat utaztunk tömegközlekedéssel, és főleg a saját tizen-, huszoneves generációnk tagjain azt láttuk, hogy zavarban vannak, sőt kifejezetten feszengenek a csendtől, attól, hogy csak úgy üljenek inger nélkül akár két

megálló között. Ezért inkább előveszik a telefonjukat, és ha nem is minden esetben, de sokszor céltalanul nyomkodják” – mesél a kezdetekről Horváth Panna, a Poket kommunikációs vezetője. Ebből a megfigyelésből született meg aztán az a gondolat, hogy ha a fiatalok amúgy is a zsebükbe nyúlnak rögtön a felszállás után, miért ne találhatnának ott valami olyan dolgot, ami nem csupán unaloműzésre, időtöltésre jó, hanem hozzá is tesz valami értékeset a lelkükhöz, a személyiségükhöz. Így talán megfordulhat a dolog, és a negyedóra buszozás már nem nyűg lesz, hanem jó alkalom egy rövid fejezet, egy novella vagy néhány vers elolvasására. Ezért olyan fontos a Poket-könyvek kis mérete: mivel ezek a kabát- vagy nadrágzseb-

ben is könnyedén elférnek, és nem a hátizsákból, táskából kell előbányászni őket néhány pernyi olvasás kedvéért, szó szerint mindig kéznél vannak.

MISSZIÓK ÉS NAGYKÖVETEK

A forma önmagában persze nem lenne elég az olvasási kedv fellendítéséhez, a tartalom legalább ugyanennyire fontos. Vecsei H. Miklós ezért még az indulás előtt felkérte Grecsó Krisztiánt irodalmi vezetőnek, ők ketten állították össze azt a nagyjából hatvankötetes listát, amely ma is a válogatás gerincét alkotja. Hozzájuk csatlakozott Kiss-Benedek Kristóf grafikus, aki megtervezte a kezdő sorozat, illetve az automata kinézetét, és művészeti vezetőként máig a teljes arculatért felel. A szűkebb-tágabb baráti körből pedig hamarosan kinőtt az az állandó kis csapat, amelynek tagjai másodállásban, ám annál nagyobb lelkesedéssel dolgoznak évek óta ezért a mindannyiuknak oly fontos ügyért.

„A Poket nekünk szerelemprojekt, már-már misszió. És szerencsére ezt a fajta tüzet látjuk a nagyköveteinken is; ők azok a neves, a szakmájukban elismert emberek, akik az egyes köteteket valamilyen személyes viszonyulásuk okán ajánlják a közönségnek. Egészen érdekes találkozások születtek már így, a finn író, Kira Poutanen *A csodálatos tenger* című regényének nagykövete Hosszú Katinka volt, az *Egy elmebeteg nő naplóját* Zacher Gábor ajánlotta, Boris Vian *Tajtékos napok* című kötetét Bálint gazda, Andrzej Stasiuktól a *Hogyan lettem író*t Szabó Balázs zenész-énekes, az egyik kedvencemet, Viktor Pelevin *Kristályvilágát* pedig Háy János” – hoz Horváth Panna néhány példát a könyvek, az olvasás tágabb értelmű hídépítő, közösségformáló erejére, amely másfajta együttműködésekben is tetten érhető. A Poket ifjúsági sorozatának bővítését például a Móra és a Kolibri kiadó segíti. Utóbbi ajánlására került az automataiba a holland Guus Kuijer világszerte népszerű kamaszregénye, a *Minden dolgok könyve*, a Mórának köszönhetően pedig idén márciusban, Romhányi József születésének századik születésnapja alkalmából előbb a *Szamárfül*, majd Janikovszky Éva születésének kilencvenötödik évfordulójára az *Égigérő fű*. Ifjúsági köteteknek ráadásul soha nem egy személy, hanem mindig egy alapítvány a nagykövete, amelyet a bevételből támogatnak is. Legutóbb a kórházban lévő, súlyos beteg gyermekek nyelvtanulást segítő Amigos a Gyerekekért Alapítvánnyal fogtak össze, az önkéntesek és a diákok szövegeiből született meg a *Barátság a négy fal között* című különleges novellaválogatás.

„Az elmélyült, lassabb, ám termékenyebb gondolkodást szeretnék elősegíteni”

ÉLŐBEN A LEGJOBB

A fenti felsorolásból az is jól látszik, hogy nem csupán ismert klasszikus vagy kortárs szerzők munkái jelennek meg a Poket kínálatában, hanem olyan külföldön már befutott kötetek is, amelyekre még nem talált rá a hazai közönség, például azért, mert nem készült magyar fordításuk. Ilyen például David Sax esszégyűjteménye, *Az analóg bosszúja*, ami a múlt év elején került be a zsebkönyvek közé saját kiadásként, két egyetemista fordításában, Keleti Éva fotóművész ajánlásával. „Ahogy oly sok mindenre, erre is a Goodreads-en akadunk rá, ezt gyakran böngésszük, és ha valakinek valami megtetszik, bedobjuk a közönsébe, majd együtt döntünk a sorsáról. Ez esetben is így történt, mindannyian elolvastuk angolul, és kivétel nélkül nagyon fontos írásnak találtuk, ami nemcsak nekünk, de az olvasóinknak is meghatározó lehet. Pont arról a kérdésről szól ugyanis, mint amiből a Poket kinőtte magát: milyen árnyoldalai vannak a tökéletes digitalizációnak, hogyan kell és lehet ebből kimenekülni? Ráadásul mindez igen szórakoztató módon van megírva, tele a való életből vett, elgondolkodtató példákkal” – magyarázza Panna.

Hasonló indítatásból született meg az április végén megjelent *Zsebkvíz* is, amelyet a két másik irodalmi szerkesztő, Asztalos Emese, Sidó Anna, valamint Horváth Panna szerkesztett. A „közösségi kérdezz-felelek” műfajú könyv, amely harminc, irodalmi tényeken, idézeteken és életrajzokon alapuló kérdéssort tartalmaz, szintén az analóg világhoz való visszatéréshez kapcsolódik, az elmélyült, lassabb, ám termékenyebb gondolkodást szeretnék vele elősegíteni. Visszafogni kicsit az a fajta dühvel kevert türelmetlenséget, ami ma már általános: ha nem jut eszünkbe valami, minimálisan sem törjük rajta a fejünket, helyette rögtön elkezdünk kutakodni az interneten. Ez ugyan pillanatnyilag valóban feloldja a bennünk lévő feszültséget, hosszú távon biztos, hogy káros. A könnyen jött

információ könnyen elfelejtődik, ráadásul elvesz az a fajta jó érzés is, ami akkor tölti el az embert, amikor megküzdött valamiért.

A Poket létrehozói egy kevésbé látványos, ám az emberekben mégis ott mocorgó igényt találtak el – hogy mennyire így van ez, bizonyítja on- és offline követőik száma szerte az országban. „Két éve alakult meg az első, tőlünk teljesen független, #poketközösség nevű Facebook-csoport. Ennek ma már több mint ötezer tagja van, és nagyon aktívak, könyv- és filmklubokat, kirándulásokat szerveznek, barátságok sora született. Külön öröm, hogy kezdünk elszakadni a Budapest-központúságtól. Mára nem csupán automatáink vannak a nagyobb vidéki városokban, hanem ott is megjelentek a poketes csapatok, az emberek személyesen is összejárnak, irodalomról beszélgetnek, kincskeresést szerveznek. Nyíregyházán még olyan is volt, hogy az egész közösség bent »aludt« a könyvtárban, és hajnalig könyvekről diskurált” – meséli Panna. Szerinte e közösségek megszületése a legnagyobb sikerük, és hogy annak a korosztálynak egy részét is sikerült legalább részben megmozgatniuk, amelynek tagjai kis túlzással zsebükből okostelefonnal születtek.

„Minket is meglepett, de sok pozitív visszajelzést kapunk a tizenévesektől, a nemrégiben indított olvasónapló-író felhívásunkra is rengeteg értő-érző, személyes írás született, meghatározó volt olvasni némelyiket. És mivel a Poket lényege éppen ez: az irodalmat népszerűsíteni és ezen keresztül új közösségeket építeni, nagyon vártuk már, hogy a valóságos térben is együtt legyünk. A Poket-élménynek a kezdetektől fogva fontos részei voltak az offline találkozások, azaz a könyvbemutatók, filmvetítések, koncertek vagy akár egy közös faültetés. Ezeket az alkalmakat szeretnénk mihamarabb visszahozni, és nyáron, ha lehet, minél több fesztiválon megjelenni. Mert ennél nincs jobb a világon: jó könyvekről jót beszélgetni. És ezt igazán csak élőben lehet csinálni.” ■

Az adat nem menő

Szöveg: Smid Róbert

A kortárs médiatudomány egyik kiemelt vizsgálódási terepe az analóg és a digitális viszonya; vannak, akik ezt a viszonyt a két tag egymást váltó epizódjaiként képzelik el, és vannak, akik olyan dinamizmusként, amelynek során az egyik tag fel-felbukkan a másikban. David Sax *Az analóg bosszúja* című könyve abból az alapfeltevésből indul ki, hogy az ezredforduló utáni életünket a digitális hegemoniája, ezáltal pedig a kultúra elanyagtalánodása jellemzi: kezdődött mindez a tömörített digitális formátumok (mp3, jpeg, avi) felbukkanásával, és folytatódott az egyre több funkciót, illetve más médiumot – a szövegszerkesztőtől a fényképezőgépen át a zenelejátszóig – magukba sűrítő okostelefonok térhódításával, valamint az olyan, hozzájuk kötődő applikációk gombamód szaporodásával, mint a digitális újságosstandok és a streaming-szolgáltatások. Sax szemlélete szerint azonban most egyfajta posztdigitális állapot tapasztalhatunk meg, amikor a fizetőképes tömegek a túlbujánzott virtualitásra adott reakcióként az analóg dolgok felé fordulnak: a vinil hanglemezek, a polaroid fényképezőgépek, a társasjátékok vagy a print magazinok növekvő eladási számai mind erről árulkodnak.

Sax fejezetről fejezetre jár végig egy-egy manapság visszatérő analóg gyakorlatot, technikát, médiumot, kettős nézőpontból elemezve az általa készített riportok alapján – ez utóbbiak alanyai közé tartozik a jegyzetfüzeteket

gyártó, milánói Moleskine vezetősége, a nashville-i hanglemezyomó vállalat igazgatója vagy a népszerű torontói társasjáték-kávézó, a Snakes & Lattes tulajdonosa is.

Egyrészt az analóg és a digitális ellentéte felől készíti elemzéseit, amelyekkel szépen kirajzolja az analóg és a digitális formátumok különbségét a fogyasztói szokások tekintetében. A digitális képes a tömegigény kielégítésére, mert olcsón és néhány egyszerű lépéssel férhetünk hozzá hatalmas archívumokhoz, vagy éppen magunk hozhatunk létre ilyeneket fotókból és hangfájlokból. Ez viszont azt is jelenti, hogy a kvázi készen kapott gyűjtemények (például a streaming-szolgáltatók listaszerű ajánlásai) nem teljesen egyediek, ezért a menőségfaktorok is alacsony; ahogy Sax megjegyzi, semmi nem kevésbé „cool”, mint az adat. Nem beszélve arról, hogy mind az érzelmi, mind a fizikai kötődésünk az effajta digitális gyűjteményekhez messze alatta marad annak, ami a bekötött fotóalbumokhoz vagy a vinilhanglemez-kollekciókhoz fűz minket. Ennek okát Sax abban is látja, hogy utóbbiak saját szertartásokkal rendelkeznek, ilyen az analóg fényképezésnél az előhívás, a hanglemezhallgatáskor pedig a hangszedő ráhelyezése a sávokra. A szerző érezhetően az analógnak ezt az élményszerűen praktikus oldalát domborítja ki, amit ebben a formában a digitális médiumok valóban nem tudnak nyújtani a befogadónak. Másrészt Sax arra is felhívja a figyelmet, hogy az analóg

gyakorlatok és médiumaik a digitális térhódítása ellenére sem tűntek el soha, mindössze a háttérbe húzódtak, szubkulturális termékekké váltak. A szűk fogyasztói körökből – idetartoznak a fanatikus lemezgyűjtők vagy a speciális témájú (niche), például kizárólag tengerimalacokkal foglalkozó magazinok olvasói – aztán az elmúlt évtizedben ezek a formátumok újra tömegekhez értek el olyan innovatív fogások révén, mint a hozzáértő kurátorok által havonta összeállított lemez- és magazincsomagokra való feliratkozás.

Az analóg bosszúja mint kortárs jelenség tehát alapvetően két forrásból táplálkozik. Egyrészt visszahozta a testiséget és az anyagiságot, hiszen az analógnak minden esetben van fizikai kiterjedése, meg lehet érinteni, lehet vele babrálni, és ezért is bír a Sax által neki tulajdonított aurával. Másrészt az analóg aurája bizonyos mértékben időkapuként is működik, amikor a múlt hangzását, látványát nyújtja, így a lemezek, a fotók, a társasjátékok vagy a magazinok visszatérése az ezredvégi nemzedéknél a milleniáloknál tapasztalható nosztalgiahullámot lovagolja meg. Ezért telitalálat Sax analízise, hogy amikor a boomerok megjelentek a közösségi médiában, és elkezdtek venni a táblagépeket, akkor természetes reakcióként jelentkezett a gyerekeik odafordulása ahhoz, amit a szülők elhagytak. Nem mellesleg így a milleniálok egy rituáléegyhütyest is elsajátítottak, amely kimaradt az életükből: a szöszmötölés az apparátussal immár a szórakozás részét képezi. És még inkább az együtt szöszmötölés: *Az analóg bosszújában* vizsgált legtöbb jelenség ugyanis mind ugyanazt rehabilitálja, a társas(s)ágot – a lemezboltokban egymás mellett pörgetjük ujjunkkal a borítókat, a menő noteszt felismerjük a másiknál, a fotókat újra együtt kezdjük el nézegetni, a bábukat, kártyákat és jelzőket pedig ismét csak együtt pakoljuk ki a táblára.

David Sax: *Az analóg bosszúja*. Pocket, 2020

NEM LÉTEZIK EGYENES LÉC.

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**

A Hello Wood egyszerre kreatív építészeti és formatervezési stúdió, valamint oktatási platform. Művészi és funkcionális installációi szerepet kapnak az adott hely és közösség életében, kabinházai egyszerű és letisztult választ kínálnak a természetközeli megoldást keresőknek, tábora pedig a kézzel építés élményét adja vissza a fiatal építészeknek.

Egyre erősebben vágyunk a természetes, fenntartható anyaghasználatra és a természetközeli állapotra, fontos azonban, hogy megkülönböztessük a nosztalgiát és a hagyományt. „Egy az egyben újraépíteni egy parasztházat, ami teljesen más életstílusra épült, nosztalgikus gondolat, az ott használt anyagoknak megkeresni a helyét a 21. században, és beilleszteni őket a kor – tágan értelmezve – kulturális környezetébe a hagyomány továbbhasználata. Nagy különbség van a kettő között” – hangsúlyozza Pozsár Péter társalapító, a tervezési stúdió vezetője.

A természetes iránti vágy nem új keletű, ciklikusan újra és újra előtör és felerősödik a történelmünkben. A ciklusok mindig értékválsághoz, megtorpanáshoz kapcsolódva vagy valamilyen nagyon újnak a kezdetén jelentkeznek, és az emberek jellemzően az egyel azelőtti, általuk természetközeli érzékelt környezetbe vágnak vissza. Ezt a vágyat mindig más hívja elő, a mi korunkban az erős digitalizáció.

Az építészeti hagyomány része, hogy a személyes tapasztalat és az anyagismeret elengedhetetlen egy építés életében. „A mi szakmánk a fizikai valóságban létező projekteket eredményez, de

a hallgatók kevés személyes tapasztalatot szereznek arról, hogy az anyagok valójában hogyan is működnek, milyen tulajdonságaik vannak, hogyan hat rájuk az eső és a szél, milyen környezeti adottságokra kell figyelni – a táborunk során azonban képesek mindezt megtapasztalni. A program legfőbb erénye, hogy megérzik a mérték és a lépték fontosságát” – meséli Pozsár Péter a Hello Wood művészeti táborának céljairól.

Tervezés során a monitorra minden ráfér, az anyag sajátos tulajdonságainak jelentősége azonban elveszik. A technika lehetővé teszi összetett geometriák megtervezését, a képernyőn viszont nehezen értelmezhetők a dimenziók, az anyag tulajdonságai és az, hogy miként válnak majd valósággá a számítógépen lerajzolt dolgok. Jellemző például, hogy egy installáció elkészítéséhez sok függőleges lécet használnak, és azokból alakítják ki a domborzatot: hatszáz darab egymás mellett álló, valamilyen ritmusban levágott tetejű lécből például ki lehet alakítani egy hullámot.

„Mindezt a monitoron szépen meg lehet tervezni, a valóság azonban az, hogy nem létezik egyenes léc. Az egyik hosszirányban csavarodik, a másik kajszul, a harmadik megtörik egy benne maradt

FOTO: HELLO WOOD

csomónál, a negyedik szürkébb a többinél. Mind más irányba és mértékben hajlik, az időjárástól függően pedig folyamatosan alakul. Ha valaki egy ilyen installációt tervez, és – óriási szerencséjével – beállítja az összes léceket függőlegesen, akkor másnap reggel azt fogja tapasztalni, hogy összevissza állnak, mert az éjszakai pára és a reggeli napsütés úgy meghúzta az elemeket, hogy az eredeti vízió átalakul. Ezt a monitoron nem lehet megtanulni, de a táborainkban megtapasztalják a fiatal szakemberek” – emeli ki az építész. A tábor jelentős utat járt be az előző tizenegy évben: az első nyári egyetemi építészeti programon huszonnégyen vettek részt, a legutóbbi több száz fős, nemzetközi építész táborra már a világ minden pontjáról érkeztek a szakemberek. ■

AKIK HISZNEK A KÉZÍRÁSBAN

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**
Fotó: **Muray Gábor**

Egy Bomo Art-jegyzetfüzet minden érzékszervünkre hat. Nem lehet betelni a kortalan grafika látványával, kézbe kell venni, hogy megtapinthatassuk az egyedi borító természetes anyagát, ki kell nyitni, hogy orrunkban érezhessük a papír magával ragadó illatát. Boldizsár Károly 1997-ben alapította könyvkötő manufaktúráját, mára a Bomo Art igazi magyar márkává vált. Három üzletben várják a papír szerelmeseit, a műhelyben patinás, kézi működtetésű eszközökkel maguk kötik a könyveket.

A KÖNYVKÖTŐ MŰHELYBE BELÉPVE MEGELEVENEDIK A MŰLT. HOGYAN DOLGOZNAK MA EGY MANUFAKTÚRÁBAN?

A könyvkötés munkafázisai során karos vágógéppel, kézi présekkel, serfelőkésekkel dolgozunk – ezek már-már muzeális eszközök, de bármilyen egyedi munkát el tudunk velük végezni. A járványhelyzet során, amikor nem lehetek nyitva a boltok, a könyvkötőkkel rengeteget kísérleteztünk, a manufaktúra lehetővé teszi, hogy kitaláljunk valamit, limitált mennyiséget készítsünk belőle, és később már ne szerepeljen a kínálatunkban.

HUSZONKÉT ÉVESEN ALAPÍTOTTA A BOMO ARTOT – MÁR AKKOR HATÁROZOTT ELKÉPZELÉSEI VOLTAK?

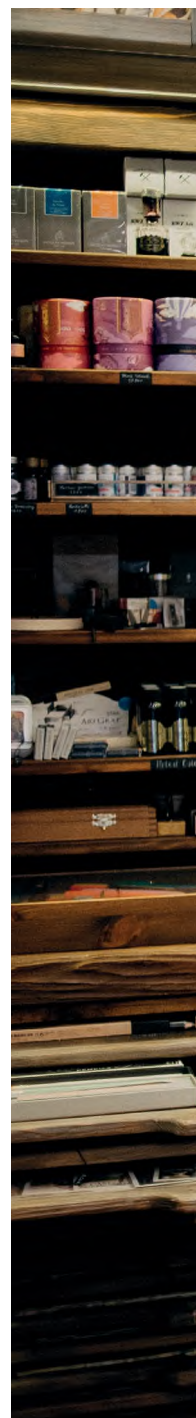
Olyan naplót akartam létrehozni, amelyeken keresztül az emberek újra felfedezhetik kötődésüket a papírhoz, a könyvhöz, kedvük támad kézzel írni, alkotni. Fontos a minőség, a jó alapanyag, az elkészítésre szánt kellő idő ahhoz, hogy leendő tulajdonosa örömmel vegye kézbe, és szeresse használni a könyvet.

RENETEG HATÉKONY JEGYZET- ÉS FELADATKEZELŐ ALKALMAZÁS IS RENDELKEZÉSÜNKRE ÁLL – MÉGIS VAN LÉTJOGOSULTSÁGA A PAPIRNAK?

Amikor a kétezres évek elején berobbant az e-könyv, elgondolkodtam azon, hogy mit hoz majd a jövő. Azóta kiderült, hogy nincs hatása a nyomtatott könyvre, mert az emberek továbbra is fontos, hogy köthessenek egy kötethez. Mindig lesz igény a papírra, de úgy érzem, hat-hét éve tart egy folyamat, amelynek részeként az emberek elkezdtek naplót írni, papírral alkotni-ragasztani, scrapbookot készíteni, bullet journalt vezetni, kalligráfiával és tipográfiával foglalkozni. Mindebben a lassuláshoz és az elmélyüléshez való visszatérés vágya fogalmazódik meg.

HOGYAN VÁLASZOLJÁK MEG EZT AZ IGÉNYT A MANUFAKTURÁLIS MÓDON KÉSZÜLT TERMÉKEIK?

A saját tervezésű és nyomtatású határidőnaplóinkra nagy a kereslet, érezzük, hogy az embereknek szükségük van a fizikai könyvre, amelybe írogathatnak. Az öröknaptárunk kimondottan a „slow” gondolatiság jegyében született, olvasmányos adatokkal, érdekes játékokkal töltöttük meg, amelyekben el lehet mélyülni, bele lehet feledkezni. Van olyan termékünk, amelyre a boltban csodálkoznak rá, mert addig nem ismerték, forgatják magukban a gondolatát, majd két és fél év múlva vesznek egyet ajándékba. Ilyen a prakszinoszkóp – a film elődje –, amelyből minden

darabot kézzel teszek össze, üveges vágja hozzá a tükrököt. Az új grafikánk a múlt század balatoni világát idézi meg, ezzel a kis időutazással is a lelassulást szeretnénk lehetővé tenni. Versnaplónkban ismert szerzőket és közeli barátainkat kérjük arra, hogy kézzel írják le kedvenc versüket, szeretnénk, ha ez a sorozatunk is eljutna azokhoz, akik az analóg világban, a versek, a kézzel írás világában hisznek.

SIKERÜLT MINDAZT MEGVALÓSÍTANIA, AMIRŐL HUSZONKÉT ÉVESEN ÁLMODOTT?

Ahogy abba sem gondolok bele, mit jelent valójában az, hogy apa vagyok, mert összeroskadnék a felelősség súlya alatt, hanem teszem a dolgom nap mint nap, úgy nem tudatosult bennem mindaz, amit a Bomo Arttal elértünk. Egy biztos, munkatársaim elhivatottsága, szenvedélye és lojalitása nélkül ez nem sikerült volna. ■

A black and white photograph showing a person's hands working on a vinyl record. A large, glowing lamp is positioned above the record, casting a strong light. The person's hands are visible, one holding the record and the other appearing to be adjusting or inspecting it. The background is dark and out of focus.

ANZIKSZ

Ódor Istvánné mikroszkóppal
ellenőrzi a bakelit hanglemezek
excentrikusságát,
a Budapesti Hanglemezgyárban
Fotó: MTI FOTOBANK

*Karátson Gábor óztkodott a bevásárló-
központoktól és a szupermarketektől.
Egyszer megsértődött azon, hogy
a kedvenc közértjében egy eladó
kijelentette egy vevőnek: neki mindegy,
hogy magyar árut vásárol-e. Ezek után
nem járt többet abba az üzletbe*

KELLENEK EZEK A FÁK

Szöveg: Pap Lázár

Aki festőként, író-költőként, műfordítóként, filozófusként és természetvédőként is maradandót alkot, azt nyugodtan nevezhetjük polihisztornak. Karátson Gábor abba a generációba tartozott, amely fiatalon részese volt 1956-nak, és a rendszerváltozás idején sem öregedett még ki a közéletből. Mindig egy cél vezérelte: megóvni az otthonunkat.

Budapesten született 1935-ben, világeletemben ott is lakott, de a szíve mindig a Gyimesbe vonzotta, ahonnan édesapja származott. Először még gyerekként járt ott, miután a második bécsi döntés értelmében Észak-Erdélyt visszacsatolták. Édesanyja egy bombatalálatban meghalt Budapest ostroma során. Apja és anyai nagynyja nevelték fel öt évvel fiatalabb testvérével együtt a Gellért-hegyen. A középiskola után írói-költői pályára készülve felvették német-magyar szakra, de jogra irányították át. A háború után először 1956 nyarán lehetett Erdélybe utazni, nagy nehezen szerzett útlevelet, és a barátaival másfél hónapig csavargott a vidéken. Szeptemberben hazatért Budapestre, és úgy érezte, hogy „na, itt aztán soha semmi érdekes nem fog történni”.

ÖNFELJELENTÉSNEK JÓ VOLT

Tévedett, ősszel kitört a forradalom, amely élete egyik meghatározó élménye lett. Emlékezetében később mindez összeforrt az erdélyi utazással. Jogászhallgatóként vett részt a tüntetésekből, majd a Magyar Vöröskereszt munkájában segédkezett, ezenkívül egyike volt a Magyar Egyetemisták és

Főiskolások Szövetsége megalapítóinak is, valamint az ELTE forradalmi bizottságának tagjává választották.

Egyik interjújában felidézte, hogy kapcsolatba került Bárány Jánossal is, aki a csepeli munkásokat képviselve megjelent az egyetemen, és felrótta nekik, hogy „csak a maguk intellektuális levében fortyognak”, a munkássággal nem törődnek. Ezek után Karátson megkérdezte tőle, hogy mit tehetnek, Bárány pedig azt felelte, hogy menjenek vele Csepelre a gyárba, és támogassák őket a már beszívárgott kádáristákkal szemben. A csepeli látogatásra némi iróniával úgy emlékezett, hogy a munkásokat támogatni nem tudták, „de az eset önfeljelentésnek jó volt”.

A forradalom leverését követően röplapok terjesztésében vett részt, amiért 1957 tavaszán letartóztatták, majd elengedték, de nem telt bele sok idő, júniusban már újra letartóztatásban volt. A hírhedt vérbíró, Tutsek Gusztáv ítélte a perében a népbíróságon, ahol izgatás vádjával első fokon három év, a fellebbezést követően pedig másfél év börtönbüntetésre ítélték. Karátson csodálkozott is, hogy csak ennyit kapott, mert egy új, 1957. márciusi

felkelés szervezését próbálták rájuk kenni. Nem mindenki volt ilyen szerencsés, Bárány Jánost 1959-ben kivégezték, az ő ügyében Tutsek ítélt első fokon, másodfokon pedig az ugyancsak véreskezű, mosolygó halálnak is nevezett Borbély János.

A BÖRTÖNBÜNTETÉS UTÁN

Karátson a fogságát Vácon, majd Márianosztrán töltötte, illetve dunai hajókon is dolgozott. Ez idő alatt még közelebb került az egyszerű emberekhez és a természethez is, amelyhez gyermekkorától ezer szállal kötődött. Szülei aktív természetjárók voltak, és a környezet iránti szeretetüket fiuknak is továbbörökítették. A börtönből 1958-ban szabadult, és mivel az egyetemet nem folytathatta, először fizikai munkásként dolgozott, majd a Nemzeti Színházban statisztált. „Rossz volt hazajönni a börtönből '58-ban, és látni, hogy közben mi lett Magyarországból. Nagyon nyomasztó volt. Az a szörnyű érzés fogott el, hogy magyarul már csak hazudni lehet. És ez így is volt. Viszont akkor mitévő legyen az ember?” – tette fel a kérdést. A válasz nem váratott magára sokáig, anyai nagypapa, Olgvai Viktor festő-grafikusművész-műgyűjtő – nem melleleg a keleti filozófiák szerelmese – szellemi örökségéhez nyúlt vissza. Bár Karátson már nem ismerte, édesanyja meséi és a természet iránti szeretete révén neveltetésében tovább élt a nagypapa szellemi hagyatéka.

A festéshez való tehetsége már fiatal korában kiderült, amikor a háború után a Vöröskereszt jóvoltából Svájcba utazhatott, ott festette első akvarelljeit. Főként természeti tájakat, épületeket örökített meg, a képeket gyakran keleti motívumokkal ötvözte. A forradalom utáni megtorlás és a börtönből való szabadulás utáni tanácstalanság újra alkotásra ösztönözte. „A leonardói »néma nyelv« iránti érdeklődésem újraéledt” – fogalmazott később. Képeit már ekkor a természetelvűség hatotta át, és hasonló érdeklődésű művészekkel kereste a kapcsolatot. 1964-ben a Corvina Kiadónál korrektori állást kapott, így anyagi helyzete is stabilizálódott. Festői karrierje is felfelé ívelt, tempera- és olajfestményeit, később akvarelljeit már a nyilvánosság is megismerhette, emellett pedig folyamatosan jelentek meg művészeti és filozófiai írásai. A hetvenes években Faust-illusztrációkból készült sorozatát, valamint a *Biblia*-sorozatot már nemzetközi érdeklődés övezte.

Kiválóan tudott németül és angolul, s a keleti kultúrák és filozófiák iránti érdeklődésétől vezérelve elkezdett kínaiul tanulni. A kiadónál 1974-től már

idegen nyelvi szerkesztőként dolgozott. Lefordította többek között a Lao-ce *Tao te king* című művét, illetve Ji Kingtől *A változások könyvét*.

Ahogy a művészetében egyre inkább összeért az irodalom és a festészet a vallással, úgy társította a filozófiát és a környezetvédelmet. Egy interjúban arról kérdezték, hogy milyen a kapcsolata a gyimesi embernek a természettel. Nagyon egyszerűen válaszolt: „Teljesen magától értődően olyan, amilyen.” Nem akarta romantizálni a természethez való viszonyukat, hiszen ezen ők maguk sem gondolkodtak sokat. Persze szépnek találták a hegyeket, az állatokat is szerették, bármilyen céllal tartották is őket. A kívülállóknak Gyimes csodálatos hely, de az ott élők számára a lét helyszíne: nap mint nap járják a hegyeket, kaszálják az oldalt, a nap végére fájnak a tagjaik. Ettől tökéletes a kapcsolatuk a természettel – vélte. Nem úgy tekintenek a környezetre, mint valami múzeumban megcsodálható tárgyra, hanem teljes természetességgel élnek benne és vele. Ebből fakad az is, hogy nem voltak

*„Nem csak a börtönbüntetés alatti hajós
szolgálat miatt kötődött a Dunához: gyakran
evezett is rajta az anyósától kapott csónakban.
Szívén viselte a folyó sorsát”*

felkészülve a környezetük megvédésére, nem rendelkeztek hozzá semmiféle eszközzel. Ennek ékes példája a drasztikus fairtas, amely nem ütközött ellenállásba, hiszen fel sem fogták, hogy ez milyen következményekkel jár, „de hát ez mindenütt így van, ahová betör a globalizáció” – jegyezte meg.

MEGMENTENI A DUNÁT

A hetvenes évektől elkezdte aktívan érdekelni az ökológia, azon belül is a vizek és az ember viszonya. Nem csak a börtönbüntetés alatti hajós szolgálat miatt kötődött a Dunához: gyakran evezett is rajta az anyósától kapott csónakban. Szívén viselte a folyó sorsát, és fellépett a bős–nagygyarosi vízlépcső terve ellen. Az erómű, illetve a hozzá kapcsolódó csatornák, duzzasztók és tározók káros ökológiai hatásával tisztában volt a magyar vezetés, hiszen a Magyar Tudományos Akadémiát korábban már felkérték ennek kivizsgálására, a szervezet pedig jelezte is aggályait. Mivel a politikát a szakvélemények sem tántorították el, a tiltakozók – köztük Karátsonnal – létrehozták a Duna Kör 1984-ben, amely szamizdat hírlevelekkel, nyilvános vitákkal és tiltakozó akciókkal támadta a tervezetet. Saját elmondása szerint nem volt igazi mozgalmár vagy környezetvédő, nem ez volt a szakmája, a foglalkozása, csak bizonyos dolgokat nem tudott elviselni. „Éveken át éltem dunai életet, nagy evezős voltam. És akkor elkezdték építeni ezt a rohadt eróműrendszert, én meg úgy éreztem magam, mint egy sarokba szorított élőlény. Most akkor hová menjek?” – fogalmazott.

Egy évvel később részsikert könyvelhettek el a mozgalommal, a civil ellenállásra hivatkozva elhalasztották a megvalósítást. Azonban ezzel nem ért véget a vita, a kormányzat folytatni akarta a beruházást, és egy osztrák céggel szerződést is kötöttek. Az aktivisták válaszul tüntetéseket, felvonulásokat szerveztek, ami nem akadályozta meg az Országgyűlést abban, hogy megszavazza

a projekt elindítását. Az ekkor erősödő ellenzék, a tüntetések, valamint a népszavazási kezdeményezések viszont megakadályozták a vízlépcső megépítését, a szlovák fél azonban a saját oldalán megvalósította a beruházást. Karátson a Duna Kör tagjaként az ügy egyik legfontosabb szószólójává vált. Ennek folyományaként az ezredfordulón megalapította a Védegylet Egyesületet, amelynek elnöke is volt, majd pedig a Duna Charta mozgalomnak is élére állt.

A rendszerváltozás után sorra hívták meg az egyetemeket, hogy kínai filozófiát oktasson, illetve annak európai párhuzamairól tanítson. „Számomra a festészet, az írás, a kínai filozófia és az úgynevezett környezetvédelem valamiféle egységet jelent. Azért mondom azt, hogy úgynevezett, mert régen rossz, amikor a környezetet meg kellene védenem. [...] A gondolkodásunkat kell a legmélyében megváltoztatni, hogy kikecmergünk ebből a borzalmas zsákutcából, amelybe beledolgoztuk magunkat” – vallott világképéről egy interjúban. Valahogy így képzelte el: művészet által nem csupán gyönyörködtetni, hanem hatni, változásra sarkallni, és nem csupán azért, hogy elkerüljük az ökológiai katasztrófát, hanem „mert ilyennek lenni rossz, ilyennek lenni helytelen”. Karátson Gábor számára a természetvédelem az otthon megővéséről szólt. „Ahhoz, hogy az ember valahol viszonylag otthon érezhesse magát, kellenek ezek a fák” – mondta, amikor felmerült a Roosevelttéri fák kivágása. És nem véletlenül fogalmazott úgy, hogy „ezek a fák”, hiszen szerinte ugyanott ugyanazoknak a fáknak kell állniuk, és nem évek múltán más fáknak, mert nem biztos, hogy három év múlva még ő is ott lesz – jegyezte meg. ■

EGY ANGOL KALOTASZEGEN

Szöveg: Pap Lázár

Kevesen tudják, de a magyar népművészet századfordulós felfedezésében nagy szerepe volt Walter Crane-nek, a középkori művészethez való visszatérést hirdető esztéta, John Ruskin tanítványának, aki nem csupán a világgal ismertette meg az erdélyi kultúrát, de a magyar alkotóknak is ihletet adott a népi motívumok felelevenítésére.

John Ruskin, a 19. századi Anglia egyik meghatározó műkritikusa és gondolkodója azt vallotta, hogy „a festő kötelessége a prédikátoréhoz hasonló”, a művész erkölcsi felelősséggel is rendelkezik, és hatással van a társadalomra. Ruskin pártfogolta az akadémiai irányzatoktól eltérő művészeti kezdeményezéseket, így a század derekán megjelenő preraffaelitákat is, akik a középkor idealizált világához szerettek volna visszatérni, a reneszánsz által érintetlen, misztikus művészetet tekintették mintának. Az irányzat egyik magyarországi képviselője, Körösfői-Kriesch Aladár a ruskini elvek mentén a társadalom megváltoztatását tartotta fő céljának: „Néhány ember – mint hajdan az apostolok – elindul, s a tespedő társadalomnak új tartalmat akar adni egy még csak világító Igazság messze fényénél” – foglalta össze ars poeticáját.

A KÉZMŰVESSÉG ÚJRAFELFEDEZÉSE

Körösfői-Kriesch az 1900-as évek legelején Nagy Sándor festő-grafikussal hozta létre a gödöllői művésztelepét. A csoport a fentebb említett ideák jegyében elvetette az alkotás polgári formáit, helyette az ősi magyar népi motívumokból táplálkozó művészetet képzelt el, amely az iparművészet felé is nyitott. Az itthoni preraffaelitákra nagy hatást gyakoroltak a mozgalom második generációs alkotói, akik Magyarországon is megfordultak, sőt volt, aki a magyar népművészetre is fogékonyan bizonyult. A szigetország egyik legjelentősebb iparművészéről és könyvillusztrátoráról, Walter Crane-ről van szó, aki 1900 őszén járt hazánkban.

Crane Ruskin és William Morris – a preraffaeliták másik fontos vezéralakja – tanítványa volt. Azt szorgalmazta, hogy a rendkívüli sebességgel

Walter Crane elsők között ismerte fel a 19. században, hogy a gyermekek mielőtt még írni vagy beszélni tudnának, rengeteget tanulnak a vizuális ingerek, így a képek által is. Maga is írt oktatási célú mondókákat, meséket, valamint olyan kísérleti jellegű könyveket, amelyek az olvasás, az írás és a számtan játékos tanításával foglalkoztak

WALTER CRANE
FELOLVASASA A
LIPOTVAROSI CASINO-
BAN 1900 OKTOBER 16-
AN

BUDAPEST

Walter Crane művei

FOTO: WIKIMÉDIA COMMONS

„Jókai Mór az otthonában látta vendégül az angolt és családját”

iparosodó Anglia „mindent újrakezdve” visszatárljon a kézműveshagyományaihoz – ennek fényében nem meglepő, hogy az archaikus magyar kézművesség különösen érdekelte, és már századfordulós utazása előtt is figyelemmel kísérte az ország kulturális életét. Ez főként Rozsnyay Kálmánnak köszönhető, aki magyar népművészeti termékek ügynökeként tevékenykedett Európa-szerte. Nevéhez fűződik Gyarmathy Zsigmondné kalotaszegi kézműipari munkáinak budapesti kiállítása is, amely elindította a vidék népművészetének felfedezését.

Rozsnyay mesélt Crane-nek Zsolnayról, Lechnerről és „Gyarmathyné népéről”, s az öregedő Ruskin is az ő közreműködésével találkozhatott kalotaszegi termékekkel. Szerepet játszott abban is, hogy Zsolnay Vilmos angliai útja során Crane házában szállhatott meg. Az ő érdeme, hogy a millenárius kiállítás emlékkönyve eljutott Crane-hez, amely a magyarországi látogatás és Crane budapesti kiállításának tervét inspirálta. Természetesen ennek megvalósulásához szükség volt Lippich Elek kultuszminiszteri tanácsos, valamint az Iparművészeti Múzeum képviselőjében Ráth György és Radisics Jenő támogatására is.

TÖBB SZÉPSÉGET AZ EMBERISÉG ÉLETÉBE!

Rozsnyai rendkívül tudatosan készítette elő Crane érkezését, fél évvel előtte riportban mutatta be munkásságát a *Magyar Iparművészet* című folyóirat hasábjain. Mivel az angol művészt különösen érdekelte Erdély, az ottani utazás feltehetőleg a kezdetektől fogva szerepelt a tervek között. A budapesti érkezés alkalmával a magyar építészet, képzőművészet és kultúra krémje – többek között Alpár Ignác, Lotz Károly, Vaszary János és Fraknói Vilmos – fogadta Crane-t. A köszöntőbeszédet Jókai Mór mondta, sőt a „nagy mesemondó” egy napig otthonában is vendégül látta az angolt és családját. A látogatók

október 10. és november 5. között tartózkodtak Magyarországon.

Az Iparművészeti Múzeumban hatszáz tárgyat, köztük tapétaterveket, szőnyeget, festett ablakokat, képeket és gipszmodelleket felvonultató kiállítás híre Erdélybe is elért. Különös figyelem övezte Crane előadásait, illetve elméleti írásait, amelyekben megmutatkoztak szocialista eszméi – ezek, valamint munkásmozgalmi kapcsolatai miatt hazájában királyi kitüntetésben sohasem részesült. A művészetről alkotott elképzeléseit a magyar sajtóban is kifejtette: „Az emberiség életébe több szépséget, az iparba több művészetet, a munkás egzisztenciájába több műveltséget kell belevinni” – hirdette a *Vonal és forma* című írásában.

Már ekkor felmerült egy kolozsvári kiállítás terve, amelynek előkészítésében az erdélyi sajtó is részt vett. Kolozsváron a *Magyar Polgár* című lapban október 19-én megjelent, *Művészet és szocializmus* című tárcája csak fokozta az érdeklődést. Ebben Crane kifejtette, hogy „a művész és a kézműves közt történt szakadás és a géppel való termelés gyógyíthatlan sebeket ütött a művészetben”. Továbbá szerinte az iparosodás „miatt pusztul például nap nap mellett a nép művészete. A paraszt nemzeti viselete, apró, ötletes jelvényei, színe, cifrája, rég letűnt idők emlékeztetője, így enyészik el nyomtalanul”. Aki pedig mindezt féltő gonddal gyűjti és őrzi, „soha sem használja, családi kincsnek nézi s büszkén mutogatja, ha akad bámulója” – vázolta fel a problémát.

Az erdélyi társadalom kulturális elitje ekkor már nem tekintett idegenkedve az új irányzatokra, a párizsi világkiállítás megismertette a világgal a szecessziót, amelynek hatása a Tündérművészetet sem hagyta érintetlenül. Még a gödöllői művésztelep szellemi bölcsőjének számító erdélyi Diódot is jelentős figyelem övezte. Az ottani piciny műhely Boér Jenőnek köszönhetően jött létre, amikor a tolsztojánus elveket valló nemes meghívta Körösfői-Kriesch Aladárt

„Crane iparművészeti tankönyveibe is beválogatta erdélyi rajzait”

a családi kúriába. A fiatal művész itt festette meg a *Tordai országgyűlés* című munkáját, amely karrierjének első jelentős alkotása lett.

A MAGYARSÁG IGAZ BARÁTJA

Crane kolozsvári kiállításának létrejöttében fontos szerep jutott a Kovács János nevű anglofil unitárius tanárnak, akinek köszönhetően angol nyelven folyhatott a szervezés. Végül harminc alkotást mutattak be a helyi fa- és fémipari szakiskola emeleti rajztermében. A város vezetése sűrű programot szervezett Crane-nek, de végül sikerült arra is időt szakítani, hogy a kolozsvári heti piacon néhány szücscholmit vásároljon az angol vendég és családja.

Erdély „fővárosa” után Kalotaszegre látogattak, ahol a népművészet még a maga érintetlen valójában létezett. Vonattal utaztak Bánffyhunyadiig, onnan bivalyfogat szállította őket a Gyarmathy-portára, ahol „a mester az udvaron beállított hunyadi legényekről, pártás leányokról, menyecskékről a délelőtti folyamán 8 ceruzavázlatot készített” a bivalytejes reggeli után – számolt be a *Magyar Polgár*. Érdekesség, hogy Rozsnyay Kálmán beszámolójában megemlékezett a „modellek” nevééről, amelyek visszaköszönnék Crane vázlatai alatt is. A szakirodalom szerint ez az egyik első eset, hogy nem pusztán típusként jelennek meg a népviseletbe öltözött emberek, hanem a személyüket is említésre érdemesnek találták. A rajzok egyébként

Az angol művész
erdélyi útján
az Új Idők hetilap számára is
készített rajzokat

nagy hatást váltottak ki: megindult a népviseletek vizuális megörökítése, a *Magyar Iparművészet* pedig kalotaszegi különszámmal jelentkezett 1903-ban. Ezenkívül készült rajza a falu látképéről is, amely megörökítette a meredek sátortetejű házakkal és csűrökkel övezett hosszú utcát. Crane a későbbiekben felhasználta vázlatait különböző angol folyóiratokban, valamint iparművészeti tankönyveibe is beavagatta őket.

A látogatás mély nyomot hagyott Erdély kulturális életében is, Crane 1915-ös halálakor így emlékeztek rá a sajtóban: „A nagy világfelfordulásban észre sem vettük, hogy meghalt a nagy angol festőművész, a magyarság igaz barátja, Walter Crane, aki Kolozsvárt is járt magyarországi körút-

jában, sokan emlékeznek rá szeretettel.” Az angol illusztrátor hatását mi sem tükrözi jobban, mint Kós Károly szavai: „ha nagyritkán szemünk elé kerül mégis egy új könyv, melyet erdélyi lélek művészete, erdélyi kéz munkája teremtett meg és az mégis szép, igaz – akkor jó azt tudnunk, és illik, ha tudjuk, hogy egy-egy ilyen eredménynek, vagy várakozásnak eredeti és indító munkálói közül az elsők egyike egykori vendégünk, ama Walter Crane volt.”

A cikk Murádin Jenő Walter Crane a száz évvel ezelőtti Kolozsváron és Kalotaszegen című tanulmánya alapján készült.

GÁZLÓ

A varázsló kertje

 Szöveg és fotó: Gyórfy Ákos

Fogalmam sincs, miért kezdtem fényképezni annak idején. Az erdőjárások kezdetekor már ott himbálózott a nyakamban apám régi, Vera márkájú gépe. Vagy a hátzacsákban, a sajtos szendvics mellett. Vittem magammal mindenhová. Azt még megtanultam valahogy, hogy a filmet hogyan fűzzem be a gépbe, de a dolog finomabb árnyalataival nem törődtem. Ha jobban belegondolok, szinte mindennel ugyanígy voltam és vagyok. Zenélni sem tanultam meg soha, a verstani alapismereteket sem sajátítottam el rendesen. Talán lustaság. Nem tudom. De nem biztos, hogy pusztán a lustaságra kenhető az egész. Lehet, hogy tévedek, de mindig úgy éreztem, hogy megtanulni valamit egyet jelent azzal, hogy az adott tárgy azonnal elveszti az érdekességét, a váratlanságát. Minél komolyabban foglalkozom valamivel, annál kevésbé érdekel. Ezért aztán soha nem foglalkoztam komolyabban semmivel, ami kétségkívül azt a látszatot kelti, mintha meg akarnám kerülni az erőfeszítéseket, a kemény munkát. Lehet, hogy így van. De eközben az is van, hogy mintha mégsem kerülném meg. Valamivel foglalkozni sokféleképpen lehet, esetemben úgy is, hogy érdeklődésem tárgyát egyfajta meditációs objektummá teszem. Ott van valahol a tudatom egy eldugott szegletében, és ott dolgozik. Akkor is foglalkozom vele, ha épp egészen mással vagyok elfoglalva. Régóta így is írok. Tudom, hogy van egy határidős vagy nem határidős munkám, és pusztán ez a tudat elég ahhoz, hogy a szöveg elkezdje alakítani magát. Fogalmam sincs, mi lesz az első mondat, sok esetben azt sem tudom, mi lesz az adott írás tárgya. Csak azt tudom, hogy a szöveg elkezdett alakulni valahol a tudat és a tudattalan határmezsgyéjén. Van ennek egy valós érzete is, egyfajta fiziológiája. Olyasmi, mint amikor a kelleténél több kávét iszom, enyhe izgalom, enyhe szívdobogás, valami céltalan, tárgyaltalan motiváltság. Nyomon vagyok, pontosabban valami nyomon van bennem. A múzsa talán nem más, mint a tudattalannak ez a finom átszűrődése a tudatba, ez a titokzatos áramlás, ami egyszer csak felbukkan a tudat horizontján. Tagadhatatlan, hogy ez nem a valamivel való foglalkozás klasszikus módszere. Kívülről semmi nem látszik belőle. Mintha nem történe semmi, legfeljebb a bambulás jól ismert jegyei tűnnek elő. Egyszer azt mondta egy ismerősnek a kisebbik fiam, hogy apának az

a munkája, hogy ül a kamrában a laptop előtt, és zenét hallgat. Szerény írói eszköztárral nem tudom visszaadni ennek a bizonyos ismerősnek az arckifejezését. Ahogy rám nézett, abban minden benne volt azt illetően, hogy mit gondol az én úgynevezett munkámról. Persze aki ilyesmire adja a fejét, annak számolnia kell azzal, hogy a szűkebb és/vagy a tágabb környezete nem igazán érti, hogy pontosan mit is művel, amikor dolgozik. Hogyan is érthetné, amikor én sem értem igazán. Ezért aztán nem is várom el senkitől, hogy munkaként fogadja el, amivel foglalkozom. Más kérdés, hogy én sem fogadok el munkaként számtalan olyan tevékenységet, amit a világ munkaként nevez meg.

Egy régi fényképezőgéppel kezdtem, úgy tűnik, messzire kanyarodtam tőle. Ez a hosszú kanyar is a fentieket bizonyítja, azt, hogy az első mondat valójában nem tőlem származik, nem az írásról való gondolkodás eredményeként született meg. Azt hiszem, semmi misztikus nincs ebben, legalábbis nem szeretném azt a látszatot kelteni. Annyiban misztikus csak, hogy nem tudok semmit arról a folyamatról, ami elvezet az első mondatokig. És arról a folyamatról is csak kicsivel tudok többet, ami aztán az utolsó mondatokig vezet el. A Vera márkájú, régi fényképezőgép az apámé volt. Nem becsültem meg eléggé, ami abból is látszik, hogy néhány év után elvesztettem. Másnaposan ott felejtettem az apci bányató meredek, sziklás partján. Tengersizemnek is nevezik, ami nyilván erős túlzás, hisz Magyarország mai területén nincsenek valódi tengersizemek. Azok a Tátrában, a Retyezátban és a Radnai-havasokban maradtak. Két barátommal kirándultunk, illetve egyikük Miskolcon esedékes bírósági tárgyalását kötöttük össze egy bükki és mátrai kiruccanással. Nem emlékszem pontosan, miféle ügyről volt szó. A társaság azon tagjának, aki egyben a sofőrünk is volt, kiterjedt rokonsága élt a Mátra lábánál. Az egyik idős rokon csodálatos, romos kúriájában aludtunk. Soha nem jártam addig ilyen házban. Mintha Móricz vagy Tömörkény novelláinak világába léptem volna be. A méteres falak között hűvös dohszag és félhomály, a könyvespolcon 18. és 19. századi könyvek tucatjai. A hatalmas, elhanyagolt kert ősfái alatt járhatatlan, sűrű bozót. A házban egy nemrég megözvegyült néni élt egyedül, aki maga is olyannak tűnt, mintha egy talán soha nem létezett világ hírmondójaként

*„Nyomon vagyok,
pontosabban
valami nyomon
van bennem”*

maradt volna ott. Csáth Gézának van egy novellája, *A varázsló kertje*. Arról a novelláról mindig ez a mátraaljai, azóta talán már összedőlő udvarház jut eszembe. Ültünk a vadszólóvel sűrűn befuttatott, tágas verandán, és nyaklő nélkül ittuk az elhunyt háziúr borát, pálinkáját. Rettenetesen berúgtunk, a másnapi pokoljárás borítékolható volt. Az utolsó képet a régi Vera fényképezőgéppel az apci tó partján készítettem. Aztán a meredek partról bevettem magam a jéghideg vízbe, ami kitűnő, de sajnos csak időleges gyógyír a macskajajra. Láttam, hogy a közelben düledező putrikból szurtos, meztelen kölykök jöttek utánunk, és ott bujkáltak a parton heverő hatalmas kőtömbök között. Az autóban ülve vettem észre, hogy a fényképezőgép nincs nálam. Azonnal tudtam, hogy már a gyerekeknél van, akik majd semmit nem tudnak kezdeni vele. Eladni sem érdemes, nem egy drága darab. Ottfelejtettem a naptól áthevült

köveken, nincs mit tenni. Robogtunk tovább az autópályán, és meglepetten tapasztaltam, hogy furcsa megkönnyebbülés önt el. A gépet persze kicsit sajnáltam, de erősebb volt az efféle helyzetekben azóta is jó néhányszor tapasztalt érzés, hogy valamitől megszabadulni végső soron jótétemény, egyfajta áldás. Ennek a „megvilágosodásnak” nyilván nem kevés köze volt a súlyos másnapossághoz, ami köztudomásúan kiszolgáltatót és túlérzékenyét teszi az embert. Ültem a viharvert kisbuszban, sajtott az agyam, reszketett a kezem, ötvenedszer indult újra ugyanaz a Pat Metheny-kazetta a magnóban. Végül mindenről le kell mondani, erre gondoltam, különben arra is méltatlan leszek, hogy meghaljak. ■

FOTÓTÁR

Amikor megszólalt az újság

Szöveg: Leimeiszter Barnabás

Könný a retrospektív flegmázás, hogy milyen hülye ötlet már ez, újságot tenni a lemezjátszóra, de minél többet gondolkodunk rajta, annál kevésbé tűnik hülyének a képen jobbra látható Ritter Aladár találmánya. Elvégre tapogatózás volt ez afelé, ami ma már alap, összekapcsolni az információs csatornákat, minden érzékszervén keresztül hatni a befogadóra, mert izgalmas ugyan arról olvasni, hogy Vasvári Vivien ráborította az asztalt Fecsóra, az az igazi, ha látjuk és halljuk is a balhét, és gifek égetik bele a retinánkba, ahogy a jeles vállalkozóra ráfröccsen a karalábéfőzelék. Az meg már csak hab a tortán, ha van ilyen állítható, interaktív infografika is, a luxusfeleség második válása óta négyzetkilométerre pontosan ennyit szorult vissza Szíriában az Iszlám Állam, egyes összefüggések megértése nélkül ma már tényleg nem mondhatja magát tájékozottnak az ember. „Multimédia”, ezzel a szóval is milyen régen találkoztam már. Annyira a multimédiáról szól minden, hogy nem is szükséges külön beszélni róla, mindenütt jelenvalósága által avult el a fogalom. Ritter és munkatársai (így a Postafon nevű „hangos-zenés távirattal” már korábban virító Vázsonyi József) még a digitális korszakváltáson innen ügyködtek azon, hogy multimédiát varázsoljanak, bennük volt annak a meggyőződésnek a svungja, hogy az információ boldoggá teszi az embert. No persze ott van a régebbi vélekedés is, miszerint boldogok azok, akiknek nincs szükségük QR-kóddal előpattintható adatsorokra, mégis hisznek.

Ritter az *Esti Hírlap* tördelőszerkesztője volt, egyébiránt a huszadik századi sajtótörténet színes figurája: 1924-től dolgozott újságíróként, állítólag az ő riportja tette híressé a *Szomorú vasárnapot*, a háború után nemzetközi hírszolgálati irodát hozott létre, illetve laptervezéssel, tipográfiával foglalkozott, az ő nevéhez fűződik Európa első mélynyomású újságjának, a *Magyar Napnak* a tördelése. A *Hangos Újsághoz* a *Sonorama* nevű francia lap adta az ötletet, noha – mint megjegyzi – az megúszós vállalkozás volt: sok kép, kevés szöveg és műanyag lemezen mellékelt hanganyag. Ritter viszont nem elégedett meg ennyivel: azt vette fejébe, hogy a hangot tartalmazó műanyag hártját a nyomtatott szöveg fölött rögzíti, s így valóban megszólalhat az újságlap. Három év kísérletezés vezetett addig, amíg a *Hangos Újság* próbaszámát

bemutatták. Ritter az első hangos riportját Charlie Chaplinről írta, és elmondása szerint nem is annyira a dolog technikai része bizonyult nehéznek, mint az, hogy érdekes-tartalmas anyag férjen az egy újságoldal és a harminchárom és egyharmados fordulattal lejátszható „lemez” szabta keretek közé: konkrétan 2600 karakternyi szövegbe kellett sűrítetnie Chaplin életének az első hangosfilmje megjelenéséig tartó szakaszát. Az ezután következő eseményeket már hatperces hangösszeállítással – zenei részletekkel, felolvasással – jelenítették meg. (Mondjuk a mai tartalomfogyasztó átlagos „attention spanjével” mérve egyáltalán nem tűnnek szűknek ezek a terjedelmi korlátok.)

A Chaplin-anyag szerzői jogi akadályok miatt végül nem jelent meg a sajtómunkások százainak közreműködésével készült 1961-es próbaszám, ám így is színes lett a felhozatal. A képzavart fokozandó „lapozható televízió” is kikiáltott *Hangos Újság* harminckét oldala közül nyolc volt hangos, ezek már nyolc-nyolc percnyi anyagot tartalmaztak, mégpedig a következőket: Gagarin bejelentkezése az úrból („A *Hangos Újság* első számában az első hang legyen a Kelet hőisé”), martonvásári séta és Beethoven-muzsika, Öveges professzor értekezése 2061-ről, „amikor a napi munkaidő már csak egy óra”, Dezséry László békelelkész és országgyűlési képviselő nyilatkozata a fiatalokról, Mario Lanza operaénekes sztórija, Kellér Dezső-konferansz, a Záray-Vámosi páros Horváth Jenő-dalokat énekel, zenei fejtörő. „A hang minősége megfelelő kezelés mellett száz lejátszás után is változatlanul élvezhető” – gondolt az *Újítók Lapja* újságírója nyilván azokra, akik nem tudtak betelni a Dezséry-megmondással, ám a kecsgetető technikai adottságok dacára (Ritter azt ígérte, hogy a tapasztalatokkal felvértezve immár két hét alatt képes lenne cakompakk összerakni a magazin lapszámait) a *Hangos Újság* története itt nagyjából véget is ért. 1964-ben még érkezett hír, hogy a Szovjetunióból érdeklődtek a találmány iránt, ám a végső soron nem túl praktikus hangoslap a hasonozórú japán és német fejlesztésekkel egyetemben megmaradt a médiatörténet egyik különös lábujgyzetének.

AZ ÉLET APRÓ DOLGOKBÓL ÁLL

Szöveg: Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

Nemzedékek nőttek fel rádiós és televíziós ismeretterjesztő műsorain.
Százkilenc országban járt, hihetetlen kalandjait természetfilmek
sokasága őrzi. Noha ismeri a fél világot, ma legszívesebben mégis
abba a kis pilisi kőodúba menne vissza, ahol gyermekkorában
indiánként, Kóborló Farkasként meghúzta magát.
Beszélgetés Juhász Árpád geológussal.

HOGY VISELTE A BEZÁRTSÁGOT?

Öregember lévén megéltem már néhány kritikus időszakot, amely valamilyen szinten hasonlít a mostani pandémiához. A bombázások idején, 1944-ben a pincében kuksoltunk az egész családdal, remélve, hogy a mi házunkat nem éri találat. Aztán még jó ideig lenn maradtunk. 1945 tavaszának elejéig nem mertünk kimenni az utcára, mert a ruszki ott furikáztak fel-alá. Itt, a házunknál kezdődik ugyanis az Ördög-árok, amely a Hűvösvölgytől húzódik egészen a Vár tövéig. A menekülő magyar és német katonák itt próbáltak kitörni, de az oroszok már várták őket. Gyerekkoromból máig őrzöm a drámai jelenetet, ahogy a kapunk előtt agyonlőnek két menekülő német katonát. Telki felé, a hegyek között található az ismeretlen katonák sírja. A mai napig minden évben kijárunk tavasszal, viszünk virágot, gondozzuk a sírt. A múlt hétvégén is oda kirándultunk két barátommal. Ezt csak azért mondtam – bár nyilván nem analógiája a mostani járványnak –, mert lelkileg abban, hogy az ember fél, be van zárva, tart valamitől, vannak azért hasonlóságok.

MIKOR VOLT UTOLJÁRA AZ ÉLETÉBEN OLYAN IDŐSZAK, HOGY ENNYI IDEIG NEM LEHETETT MENNI SEHOVA?

Ilyen azért nem volt. 1956 után egy ideig nem nagyon merem kimozdulni a házból. De az sem tartott ilyen sokáig, néhány hónapig csupán. Egyetemista voltam. Az ELTE Természettudományi Kara még a Múzeum körúton működött, és bár fegyveres harcban nem vettem részt, én is ott töltöttem azokat a napokat az egyetem épületében. Ezért aztán volt bennem félelem, hogy egyszer valaki megjelenik a lakásunkban. A naplóimat édesanyám elégette, én pedig hosszú időn keresztül csak lapultam otthon készen arra, hogy ha keresnek, a hátsó ajtón el tudjak menekülni az erdő felé.

AZT NEM MEREM MEGKÉRDEZNI, MENNYI HELYEN JÁRT A VILÁGBAN, MERT SZINTE LEHETETLEN LENNE FELSOROLNI. AZT SZÁMBA TUDJA VENNII, HOL NEM JÁRT?

Ó, rengeteg helyen. Pontosán tudom, hogy százkilenc országban jártam. Nagyjából kétszáz ország van a földön, tehát picivel több mint a felében voltam. De ehhez hozzátartozik, hogy nemcsak kisgyerekként, hanem még egyetemistaként, az ötvenes években sem tudtam elképzelni, hogy valaha egyáltalán átléphetem a határt. 1959-ben, huszonnégy évesen tehettem meg először. Geológusként hova máshova vezethetett volna az utam, mint a Tátrába. Huszonöt évesen már kutatóútra mehettem Romániába, a Duna-deltához. De például az erdélyi ércbányákba, amelyek engem elsősorban érdekeltek volna, nem engedtek a románok. Nagyon lassan nyíltak csak meg a lehetőségek. Már huszonnyolc voltam, amikor feljutottam az első magasabb hegyre az Alpokban. És csak harmincon túl mehettem

„Egy vizes barlang volt. Hihetetlen hosszú járatai vannak, amelyeket az utóbbi évtizedekben tártak fel. Én a munkálatok utolsó előtti stádiumában jártam lent. Ma ez a leghosszabb barlang Magyarországon. Van egy része, amely látogatható, ahol lépcsők, létrák, villanyvilágítás van. De ez egy jelentéktelen kis része az egésznek, talán ha tíz százaléká” – mesél a fotózás helyszínéül szolgáló Pál-völgyi-barlangról Juhász Árpád

„Egészen biztos vagyok benne, hogy az a természetvédelmi, ismeretterjesztői attitűd, amely egész életemet végigkísérte, ebben az indiánkorszakban gyökerezik”

életemben először működő vulkánra, az Etnára. Döbbenetes volt, ahogy lenéztem, és egy hasadék mentén törtek fel a lávaszökőkutak. Akkor még csak primitív fényképezőgépekkel tudtam egy-két képet készíteni. Ma már persze az internet tele van olyan bámulatos minőségű felvételekkel, hogy szinte a megsülő hangját is lehet látni.

MONDTA, HOGY ELKÉPZELHETETLEN VOLT ÁTLÉPNI A HATÁRT. MILYEN TERVEI, REMÉNYEI VOLTAK ÍGY FIATAL GEOLÓGUSKÉNT? MILYEN PÁLYÁT KÉPZELT EL AKKOR?

Az ötvenes években, amikor egyetemre jártam, Magyarország a vas és acél országa volt. Egy kutató geológus számára akkor az volt a legfontosabb, hogy minél több bauxitot, kőolajat, földgázt találjon. Még a földtant is úgy tanultuk, mintha egy képzeletbeli késsel el lennének metszve Csonka-Magyarország határainál a geológiai képződmények. Holott Magyarország földtörténeti múltját el sem lehet képzelni a kárpáti keret és az Alpokkal való kapcsolat nélkül. Szóval nem álmodoztunk világjáróról. Visszafojtott, végkifejlet nélküli álmunk voltak. Ehhez hozzájárult az is, hogy mikor megszűnt a cserkészlet, átvedlettünk indiánnak, és a barátainkkal alakítottunk egy törzset. Ez persze illegális dolognak, ifjúság elleni szervezkedésnek számított. Ma már nehezen lehet elhinni, hogy ilyen megtörténik, de egy idősebb társunkat, akit Wiesler Józsefnek – indián nevén Kószáló Éji Sasnak – hívtak, 1949-ben elvitte az ÁVH. Nagy tollkoronája volt. Ez volt a fő bűne. Elvitték a recski táborba, és még 1953-ban, Sztálin halála után sem engedték el, hanem levitték a várpalotai szénbányába dolgozni. Csak 1956-ban szabadult. Nézze el nekem, de közel a nyolcvanéhoz már csak így csapongok az emlékeimben. Olyan, amit mondok, mint az inkák írása. Ezek csak egy öregember kis mozaikkockái.

DE MILYEN SZÍNES MOZAIKKOCKÁK! FOLYTASSA! ÖNÖK NEM FÉLTEK?

Megvolt a taktikánk. Mint órs soha nem mentünk a hegyekbe. Titkos találkozóhelyeink voltak. Mindenki máshonnan, különböző időpontban indult el. Pici tábor-tűzet raktunk, hogy ne látsszék messziről a lángja, a füstje.

Negyven-ötven fős táborok voltak. Fölállítottuk a tipiket, aztán kifestettük magunkat. Saját készítésű gyöngyszövésű dolgokat hordtunk: fejpántot, totemtársolyt, ágyékkötőt, karszorítót. Volt egy különleges filingje, hogy úgy jártunk az erdőben, hogy mi mindent lássunk, de minket ne vegyenek észre. Emellett tartottunk magányos akciókat is, úgynevezett bölénypróbákat. Én például bevettem magam a Pilisbe, és egy hétig nem mentem be lakott területre. A napkeltét, a napnyugtát mindig máshonnan néztem: egyszer egy hegytetőről, máskor meg egy kis hegyi tó partjáról. Napközben többször meditáltam egy forrásnál vagy egy patak partján. Ezek nagyon szép, romantikus dolgok voltak. És talán épp az illegális miatt tudtam a természettel – a fákkal, a forrásokkal – való kapcsolatomat ennyire intim módon megélni. Egészen biztos vagyok benne, hogy az a természetvédelmi, ismeretterjesztői attitűd, amely egész életemet végigkísérte, ebben az indiánkorszakban gyökerezik.

SOKSZOR HALLOTTAM AZT A GONDOLATOT ÖNTŐL, HOGY A GEOLÓGUS A MÚLT ALAPJÁN KÖVETKEZTET A JÖVŐRE. ÉLETÉNEK ELSŐ ÉVEIBŐL ÉS FIATALKORÁBÓL KIINDULVA NEM MEGLEPŐ, HOGY MILYEN KARRIERT FUTOTT BE?

De a történetem a megszületésemnél korábban kezdődött, hiszen sok mindent a génjeimmel kaptam. Apai dédapámig visszamenőleg tudom, hogy a felmenőim mind egyszerű falusi néptanítók voltak. A közlési kényszert és a hajlamot, hogy ami nekem fontos, azt másoknak is elmondjam, nagy valószínűséggel a pedagógus felmenőimtől hoztam magammal.

SOHA NEM JELENTETT A VALLÁSOS, CSERKÉSZ- ÉS INDIÁN-MÚLT AKADÁLYT A PÁLYÁJÁN?

Nem. Inkább a saját félelmeim akadályoztak. Sokáig tartottam attól, hogy valamelyik munkahelyen eszébe jut valakinek megnézni a családfámat, és megtudja, hogy apám katonatiszt volt, és kétszer esett orosz hadifogságba, vagy kiderül az én ötvenhatos múltam. Ez a félelem végigkísért egészen a nyolcvanas évek végéig. Olyannyira, hogy amikor a diplomamunkámat írtam a Balaton-felvidéki

„Még egyetemistaként, az ötvenes években sem tudtam elképzelni, hogy valaha egyáltalán átléphetem a határt. 1959-ben, huszonnégy évesen tehettem meg ezt először”

uránkutató fúrásokról, és a gyakorlat után rögtön felajánlottak ott egy állást, nem mertem vállalni, mert az ott folyó munka teljesen szovjet irányítás alatt zajlott, és tudtam, hogy kemény káderezés van. Később a televíziónál is ezért utasítottam el háromszor a felajánlott pozíciót. De ez későbbi történet.

AZ EGYETEM UTÁN A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM VOLT AZ ELSŐ MUNKAHELYE, UGYE?

Még nem is végeztem el a geológia szakot, már fél évvel a végzés előtt megkerestek. Akkoriban a múzeum épületében volt az ásvány- és kőzettani kiállítás, amely 1956-ban belővést kapott. A nagy Afrika-kiállítás, amelyet Európa legszebb ilyen témájú tárlataként tartottak számon, rádólt arra a szintre, ahol az ásványkiállítás volt. Ennek a rendbetételére kértek fel. Öt évig dolgoztam ott, ez idő alatt sikerült a több ezer ásványt megpucolni, új lelőhelycédu-lával ellátni. Emellett – mivel fanatikus gyűjtő voltam – tizenhat szekrényi kőzettel gazdagítottam a kiállítást. Épp ez vezetett ahhoz a véletlenhez, amely segítette a szakmai előmeneteletemet.

MI TÖRTÉNT?

Volt egy Csepel motorom, azzal jártam azokat a működő kőbányákat, ahol előkerülhettek kőzetek. Két csodálatos ásvány, a nátrólit és a phillipsit előfordult még a Balatonfelvidéki bányákban, ezért a Szent György-hegyen gyűjtöttem 1962 nyarán, amikor összetalálkoztam egykori tanárommal, aki a Mol elődje, az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt vezérigazgatóságán dolgozott. Az ő közbenjárására kaptam állást a laboratóriumban. Az ott töltött hét év szakmailag nagyon hasznos időszak volt. Sok fúrást mélyítettek akkor az Alföldön és a Kisalföldön, ezek magmintáit behozták nekünk a laborba kőzettani meghatározásra. Ez alapján tudtuk megmondani, hogy milyen kőzet van négy-öt kilométer mélyen az Alföldön. Olyan kővek, amelyek a felszínen abszolút nincsenek Magyarországon. Ezekről valamennyit publikálni is engedtek. Huszonnégy geológiai tanulmányom jelent meg, ami mutatja, hogy fiatal koromban ez a pálya lebegett előttem. Ám időközben kialakult egy másodlagos pálya a rádiózással és televíziózással.

EZ IS VALAMILYEN SZERENCÉS VÉLETLEN FOLYTÁN?

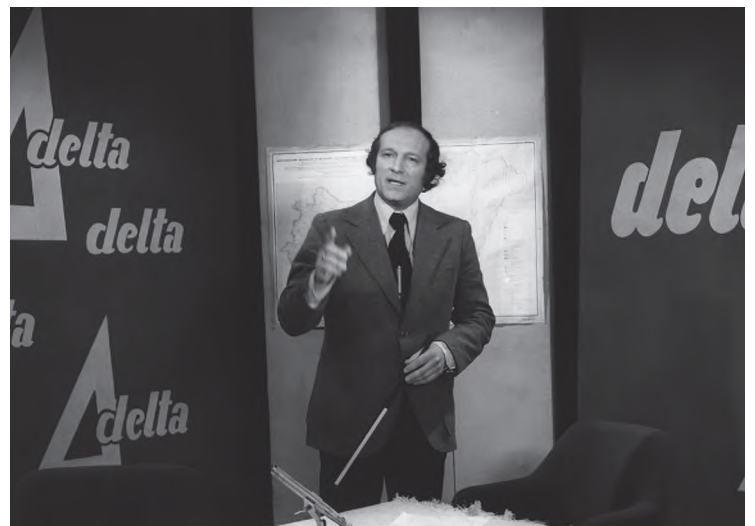
Teljesen. Még a múzeumban dolgoztam, csoportokat veztettem, amikor a szomszédos Bródy Sándor utcából átjött a rádió ismeretterjesztő csapata műsort készíteni. A szerkesztők felfigyeltek rá, milyen lelkesen tudok beszélni a kiállított tárgyakról, ezért megkértek, készítsék műsort a rádióban.

EMLÉKSZIK, MI VOLT A TÉMÁJA AZ ELSŐ MŰSORÁNAK?

Persze. Pedig akkor még csak huszonhárom éves voltam. Alexander Humboldtról szólt. Ő fedezte fel, hogy az Antarktisz felől egy nagy hideg vízáramlat halad végig a dél-amerikai partok mellett. A Humboldt-áramlat. És ami a huszonegyedik századból nézve nagyon érdekes, az a kor érdeklődése a téma iránt. Amikor Humboldt bemutatta a felfedezését, zsúfolásig megtelt a berlini énekkadémia hatezer fős nagyterme. Igaz, akkor még nem váltak el olyan élesen az egyes tudományterületek, mint manapság. Goethe például szenvedélyes amatőr geológus volt. De ha még korábbra megyünk: Leonardo da Vinci minden geológus előtt lejegyezte az övére erősített, titkosírással írt naplójába, hogy „ami valamikor tengerfenék volt, most hegycsúcsként emelkedik a magasba. Erről tanúskodnak a tengeri kagylóhéjak, osztrigák és korallak, amelyeket most a hegyek csúcsán találunk”.

TEHÁT HOZTA AZ ISMERETTERJESZTŐI AMBÍCIÓIT, A MEGALAPOZOTT GEOLÓGIAI TUDÁSÁT. DE HOGY ALAKULT KI ITTHONI MŰFAJI ELŐZMÉNYEK NÉLKÜL A VILÁGUTAZÓ TERMÉSZET-FILMES JUHÁSZ ÁRPÁD?

Öveges professzor azért már készített ismeretterjesztő műsorokat előttünk. Világot pedig akkor még mindig nem jártam. 1960-ban beléptem a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatba, és attól kezdve rengeteg előadást tartottam, főleg munkásotthonokban. Ez jó iskola volt, megtanultam, miként lehet egyszerű embereknek érthető módon elmagyarázni a tudományos felfedezéseket. Közben megismerkedtem Rockenbauer Pállal, aki külsősként dolgozott a televízióban, a rádióban és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatban egyaránt. Egyszer aztán felhívott, hogy az egyik ismeretterjesztő tévéműsor, a *Ki miben tudós?* műsorvezetője lebetegedett, és nem tudja vállalni a hétvégi adást, be tudnék-e ugrani helyette.

EGYBŐL ÉLŐ ADÁSBA?

Igen. Noha addig soha nem jártam még a televízióknak a környékén sem. Máiig emlékszem az izgalomra, halálosan féltem. Nyár volt, iszonyatosan meleg, és egyszer csak felgyulladt a lámpa, nekem meg el kellett kezdenem beszélni. Mintha egy mély kútba zuhantam volna. De túléltem, sőt ott is maradtam a tévében külsősként, hogy gyerekműsorokat készítsék.

UTAZZ VELÜNK MAGYARORSZÁGON, PERPETUUM MOBILE. AZTÁN A TALÁN LEGISMERTEBB, A MÁSFÉLMILLIÓ LÉPÉS MAGYARORSZÁGON...

Az már 1979-ben volt. Előtte már szakértőként bekerültem Rockenbauer világ körüli filmjeibe. Az első *A napsugár nyomában* volt. Pali hihetetlen szerencsés volt, hogy mehetett, én pedig itthonról írtam nekik a szakanyagokat. A kőolajtröszt munkám meg sem engedte volna, hogy elutazzak. 1975-ben aztán létrejött a televízió addigi történetének legnagyobb oktatási vállalkozása, a szabadegyetemi sorozat. Ennek a harminchat részes sorozatnak az első kilenc epizódjában én voltam a főszereplő. Időközben többször is meghívtak főállásba a televízióba, de mint mondtam, végig ott volt bennem a félelem, hogy egy olyan helyen, mint a Magyar Televízió, ahol mindig pártkáderek voltak az

elnökök, egyszer csak előveszik a múltamat. Ezért mindig nemet mondtam. A rendszerváltozás előtt, 1986-ban hívtak újra, akkor mertem csak elvállalni. A művelődési főszervezettség főszervező-helyettese lettem. A természettudomány, a természetfilmek és persze a zászlóshajó, a *Delta* tartozott hozzám. Később egyre több műsornak lettem a gazdája. Végül a rendszerváltozás hozta el számomra a lehetőséget, hogy mint televíziós utazni tudjak.

ÉS AMIKOR LEHETETT UTAZNI, LEHETETT ÁLMODOZNI, VOLT EGY BAKANCSLISTÁJA, HOGY HOVA SZERETNE MINDENKÉPP KIMENNI?

Geológusként a vulkánok és a gleccserek érdekeltek leginkább. Legelőször Costa Ricába mentünk. Az akkor alakult magyar nagykövetség látott vendégül minket. Valósággal elkényeztettek bennünket. Végigmásztam az ország minden vulkánját az Irazútól a Poásig. Ezután még háromszor visszamentem filmezni. Aztán Izlandról Rockenbauerrel már a nyolcvanas évektől akartunk filmet készíteni. Rendszeresen bejártunk a Belügyminisztérium útlevélosztályára, de mindenfelét kitalálták, hogy miért nem mehetünk. Aztán 1994-ben végre kijutottunk a Magyar Televízió stábjával, és készítettünk egy kétrészes filmet. Később még ötször jártam ott. Az Antarktisz örök vágyam, különösen,

„A legfőbb célom már az, hogy feldolgozzam a múltamat”

hogy egy volt osztálytársamról, Csejtei Béláról hegyet is elneveztek ott az amerikaiak. Ám ez már örökre beteljesületlenül marad.

MI AZ OKA, HOGY ODA NEM JUTOTT EL?

Egyszer egy magyar meteorológusgárda – Vissy Károllyal, Barát Józseffel – kijutott egy szovjet hajón. De geológusra nem volt szükség, így nekem nem adatott meg. Egyébként Rockenbauer volt az első tévés, aki elmehetett oda. Ő is csak két hétre. A könyv, amit írt erről, ezért kapta a *Csipetnyi Antarktisz* címet. Őszintén megmondom, én sosem tudtam érdeket érvényesíteni, soha nem tudtam nyomulni, pénzt gyűjteni egy-egy projekthez. Amit elértem az életben, mind a felkéréseknek köszönhettem. És mind ezért hálás vagyok.

VAN OLYAN HELYSZÍN, AHOVA ESETLEG ELUTAZIK, HA MAJD ÚJRA LEHET?

Az Antarktisz már reménytelen. Fizikailag már alkalmatlan vagyok ilyen típusú utakra, és az anyagi helyzetem sem engedi meg. A Feröer szigetekre szívesen elmennék hajóval, ez még fizikailag teljesíthető is lenne. De nekem már inkább csak nosztalgám van.

ÉS HA NEMCSAK TÉRBEN, HANEM IDŐBEN IS LEHETNE UTAZNI, HOVÁ MENNE?

A húszmillió évvel ezelőtti Magyarországra. Fantasztikus táj lehetett a trópusi szigetekkel, a tengerrel, cápákkal, melegkedvelő parti vegetációval, ciprusokkal, mamutfenyőekkel, amelyek maradványai Ipolytarnócon láthatók. Valahogy úgy kell elképzelni, mint a mai Indonéziát. A Mátrának, a Börzsönynek, a Visegrádi-hegységnek a vulkánjai szigetekként csúcsosodtak ki a tengerből. Időben ez tökéletes utazás lehetne.

ÉS A NOSZTALGIÁJA HOVA VEZETI?

Van egy kedvenc helyem, amely az indiánkorszakomhoz fűződik. A Pilisben található, a Csikóvár felé, egy, a jelzett útról nem látható sziklafal. Ez egy vulkáni bombákból álló, úgynevezett andezitagglomerátum, amelynek az aljában ki-

alakult egy odú. Gyerekkoromban mint kis indián sokszor kimentem oda, bebújtam az odúba, pokróccal beburkolóztam, és ott szunyáltam. Oda minden évben elmegyek még ma is. És van egy kedvenc geológiai helyem is, az pedig az Ipoly völgyében található, Palóc Grand Canyonnak nevezik. Olyasmi, mint a Rám-szakadék, csak a kutya sem ismeri. Ide már nehezen tudok kimenni, mert sántítok, két bottal tudok csak járni, és nagyon lassan haladok. Meg aztán a legfőbb célom már az, hogy feldolgozzam a múltamat.

HOGYAN LEHET ENNYI ÉLMÉNYT FELDOLGOZNI?

Indiánkorkorom óta írok naplót. Illetve amikor már volt diktáfon, azt is vittem magammal mindenhová, mert rájöttem, hogy amikor az ember visszaemlékszik valamire, mindig a nagy dolgok jönnek elő, és sok apró momentum, ami hitelessé tenné a leírást, valahogy elbújik. Na, erre jók a kazettafelvételeim, így megmaradt minden. Ezt a hozzáállásomat egyébként egy gimnáziumi paptanáromtól, Honti Jenőtől tanultam, aki írt egy könyvet *Nyitott szemmel a természetben* címmel. Ebben a könyvben mondja, hogy az élővilágban nem a nagy állatokat kell preferálni, megfigyelni, hanem a mikroszkopikus parányokat, az ökoszisztémák bázisait, mert az élővilág nagy része ilyenekből áll. Valahogy így van az emlékekkel is. Ilyenekről is mesélek a *Magyar Katolikus Rádióban* kéthetente a *Teremtett világ* című műsoromban, amelybe egyre inkább belekerülnek a természettel foglalkozó ember vívódásai a hitről, ifjúkoráról, az evolúció felvetődő kérdéseiről. Jólesik mostanában ezeken törni a fejem. ■

Halmi Tamás

Csillagporszem

Működés közben látjuk a Teremtőt,
ha körbepillantunk a teremtettben.
Akik alig vagyunk, mind azt szeretnők,
csillagporszem se háljon szeretetlen.

Állaga türelem, türelme fény,
akit nem kellett megteremteni,
hogyan éljen: múlhatatlan tünemény
az angyal. Ettől szinte emberi.

Ne ünnep legyen, de napi beszéd
a költészet; s a szerelem ne mézek
biztatta mámor, inkább ébredés!
Gramm lángot se bír fából ácsolt mérleg.

Hajnali, tünde madár kelteget,
hogyan fölkelthesd magadban az eget.

